

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

The Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik
Based on Buddhist Local Innovation for Solution
of Poverty of the Highland People

ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหา
ความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

The Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik
for Solution of Poverty of the Highland People

โดย

รศ.ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ

พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ.ดร.

พระมหาธณัชพงศ์ สุพรหมปญโญ (คิดอ่าน), ดร.

ดร.อำนาจ ชัดวิชัย

ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766054

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถี
พุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

The Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra
Dhammajarik Based on Buddhist Local Innovation for Solution
of Poverty of the Highland People

โดย

รศ.ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ

พระครูพิลาธธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ.ดร.

พระมหาธณัชพงศ์ สุพรหมปญโญ (คิดอ่าน), ดร.

ดร.อำนาจ ชัดวิชัย

ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766027

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Final Drafted Research Report

Research sub-project 2

The Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra
Dhammajarik Based on Buddhist Local Innovation
for Solution of Poverty of the Highland People

BY

Assoc.Prof. Dr.Somboon Tasonthi

Phrakhrupiladdhammakorn (Natthaphon Prachunha), Asst.Prof. Dr.

Phramaha Thanatpong Subrahmapanno (Kitarn), Dr.

Dr.Amnat Khudvichai

Dr.Buasawan Chanpandao

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Chaing Mai Campus

B.E. 2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766027

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	9
1.3 คำถามการวิจัย	9
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	9
1.5 นิยามศัพท์.....	11
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย	11
1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	13
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
2.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่	14
2.1.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง	15
2.1.2 ความหมายการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง	16
2.1.3 หลักการสำคัญการพัฒนาเชิงพื้นที่	18
2.1.4 องค์ประกอบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง.....	19
2.1.5 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง.....	22
2.2 การประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาพื้นที่.....	27
2.2.1 ที่มาของการประกาศพระพุทธศาสนาสู่พื้นที่	28
2.2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล	28
2.2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล	31
2.2.4 ความหมายและประโยชน์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	33
2.2.5 หลักการสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	34

2.2.6	องค์ประกอบของผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนา.....	35
2.2.7	กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสู่พื้นที่.....	37
2.2.9	การประยุกต์ใช้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาพื้นที่	39
2.3	การแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง	40
2.3.3	ที่มาของการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง	44
2.3.4	ความหมายการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง	45
2.3.6	องค์ประกอบการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง.....	49
2.3.8	กระบวนการแก้ปัญหาความยากเชิงพื้นที่.....	55
3.3.9	การประยุกต์ใช้การแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง.....	60
2.4	นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ.....	77
2.4.1	ความหมายของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ.....	77
2.4.2	หลักการสำคัญของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	79
2.4.3	ธรรมนูญนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	80
2.4.4	กระบวนการของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ.....	82
2.5	การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก	84
2.5.1	ที่มาและความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก	84
2.5.2	หลักการสำคัญการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก.....	87
2.5.3	กระบวนการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก	88
2.6	การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน	90
2.7	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	94
บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย	95
3.1	รูปแบบการวิจัย	99
3.2	พื้นที่การวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง	102
3.2.1	ขอบเขตด้านพื้นที่.....	102
3.2.2	ขอบเขตด้านประชากร	103
3.3	เครื่องมือการวิจัย.....	104
3.3.1	การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research).....	104
3.3.2	เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research).....	105
3.4	การเก็บรวบรวมข้อมูล	107
3.4.1	ระยะที่ 1 ขึ้นเตรียมการ.....	107
3.4.2	ระยะที่ 2 ขึ้นดำเนินการ.....	107

3.4.3	ขั้นสรุปผลการดำเนินงาน.....	108
3.5	การวิเคราะห์ข้อมูล	108
3.6	สรุปกระบวนการวิจัย.....	109
บทที่ 4	ผลการศึกษาวิจัย	110
4.1	การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	110
4.2	การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อ แก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง	117
4.3	องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย.....	128
บทที่ 5	สรุปผลการศึกษาวิจัย.....	129
5.1	สรุปผลการศึกษา.....	129
5.1.1	การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎร.....	131
5.1.2	การสร้างรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎร.....	133
5.2	อภิปรายผล.....	147
5.3	ข้อเสนอแนะ	150
บรรณานุกรม	.....	151
ภาคผนวก	.....	161
ประวัติผู้วิจัย	.....	171

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกปัจจุบันอยู่ในยุคของการเปลี่ยนผ่านจากยุคการครอบงำของเทคโนโลยีสู่การครอบงำของปัญญาประดิษฐ์ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม¹ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และวัฒนธรรมบริโภคมี สถานะครอบงำ ความวิกฤติในวิถีชีวิตและสังคมจึงเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน คุณค่าจากมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมก็อาจจะรักษาและสืบทอดไว้ได้ สิ่งใหม่ที่รับเข้ามาตามกระแสสมัยก็เป็นตัวเร่งภัยพิบัติ เพราะไม่สามารถจะ เข้าถึงคุณค่าอันมีในชาติตนและคุณค่าทางสากล (กรณีเลือกรับจากต่างชาติ) ความไม่พอใจ ความคับข้องใจต่อชีวิตและการงาน ทำให้เกิดความเครียด ชักนำไปสู่ปัญหาสุขภาพเสพติด และการใช้ความรุนแรงในการจัดการปัญหา จึงเป็นสังคมมากปัญหา มีความขัดแย้งดำรงอยู่ในหลายลักษณะ มีความ ฉ้อฉล ละเมิดศีลธรรม จรรยาบรรณต่างๆ ในแต่ละกลุ่มชน กลุ่มวิชาชีพ โดยแผ้วถางจรรยาบรรณปริวิตก²

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจะเป็นการดำเนินการที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูง ที่มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เป็นการวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเศรษฐกิจไทยในอนาคต โดยการส่งเสริมเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคตามเป้าหมายการพัฒนาของยุทธศาสตร์ชาติ โดยเฉพาะด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม เพื่อให้ทุกคนได้รับผลประโยชน์ จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ผ่านการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและพฤติกรรม และด้านการสร้าง ความสามารถในการแข่งขัน

---

¹ ยุค ศรีอริยะ, “กลียุคกับภัยเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550), หน้า 26.

² ธรรมเกียรติ กันอริ, “กลียุคกับภัยเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550), หน้า 135.

โดยการพัฒนาและส่งเสริมการสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรกร และการส่งเสริมวิสาหกิจเริ่มต้นและวิสาหกิจชุมชน พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจรากฐานชุมชน ให้เหตุผลว่า “เพราะชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการสร้างความสุขของชุมชน การพัฒนาประเทศในภาพรวมจะประสบความสำเร็จได้อย่างไร”³

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาคความยากจนยังคงกระจายตัวอยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะชุมชนบนพื้นที่สูงมีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน มีความสลับซับซ้อนในหลายมิติ เช่น ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำในทุกช่วงวัย การมีรายได้ที่ต่างกันในแต่ละครอบครัวจึงส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งปิดกั้นโอกาสด้านการศึกษาและโอกาสทางสังคม การพัฒนาเชิงพื้นที่จึงมีเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อมุ่งสร้างความเข้มแข็งของประเทศ การส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐ เอกชน องค์กร และภาคีเครือข่ายแบบบูรณาการ จึงจะสามารถจัดปัญหาและผลกระทบจากความยากจนได้ แต่อย่างไรก็ตามภายใต้ยุทธศาสตร์แห่งชาติในการพัฒนาเศรษฐกิจในสถานการณ์โลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างใน สังคม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายในประเทศ หรือการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกประเทศ รวมไปถึง สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ที่ส่งผลให้รูปแบบการทำงานของทุกภาคส่วนเปลี่ยนแปลงไป⁴

ด้วยวิสัยทัศน์ที่ว่า “มหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม” ภายใต้วิสัยทัศน์นี้ ยังได้กำหนดประเด็น ยุทธศาสตร์ให้ครอบคลุมพันธกิจของมหาวิทยาลัย ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 นั่นคือ ผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ วิจัยและพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม และทะนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม นอกจากนี้แผนพัฒนามหาวิทยาลัยฉบับนี้ ยังได้เชื่อมโยงกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13

³ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอู่่น), “นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา”, (กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทยออฟเซต, 2548), หน้า 62.

⁴ พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า คำนำ.

(พ.ศ. 2566 - 2570)⁵ ได้ด้วย การพัฒนาเชิงพื้นที่ของในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อการแก้ปัญหาความยากจนนั้น เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ องค์ความรู้ศาสตร์พระราชานำไปสู่การเกิดโครงการพัฒนาชนบท เกิดการจัดตั้งองค์กรและมูลนิธิเพื่อขยายผลต่อยอดแนวพระราชดำริ ให้เชื่อมโยงไปสู่การวางรากฐานยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานได้มุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น โครงการหลวง สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิปิดทองหลังพระตามแนวพระราชดำริ สำนักงาน กปร. กรมประชาสัมพันธ์ ดำรวจตระเวนชายแดน รวมถึงหน่วยงานด้านการวิจัย เช่น หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานทั้ง 2 นี้ ได้ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของสถาบันการศึกษา ในการพัฒนางานวิจัยที่จะสามารถหนุนเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ยกระดับเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาโครงสร้างทางสังคมในทุกมิติอย่างยั่งยืน

องค์กรพระพุทธศาสนาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม ได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกซึ่งเป็นโครงการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ดำเนินการจัดส่งพระสงฆ์เพื่อเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนพื้นที่สูง ให้พระสงฆ์เป็นกลไกขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง มุ่งเน้นกิจกรรมในการพัฒนาจิตใจและคุณภาพชีวิต และหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดาร การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น กระเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลีซอ มูเซอ อาข่า อาข่า ลัวะ ถิ่น ขมุ และไทยใหญ่ ซึ่งมีอัตลักษณ์ทางภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตามวิถีชุมชนและสืบทอดตามบรรพบุรุษ ซึ่งในอดีตนั้นมีปัญหาเชิงพื้นที่ด้านยาเสพติด การทำไร่เลื่อนลอย และความมั่นคงของชาติ โดยในปี พ.ศ. 2508 จึงได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกขึ้น โดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์และมหาเถรสมาคมกับกรมประชาสัมพันธ์ โดยเริ่มโครงการทดลองด้วยการส่งพระสงฆ์รุ่นแรก จำนวน 50 รูป เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ซึ่งในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงมีพระราชดำริในการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกจำนวน 60 รูป โดยใช้วิธีกำหนดพื้นที่ที่จะปฏิบัติงานเป็นหลัก แล้วจัดวางกำลังพระธรรมทูตให้พอเหมาะสมกับสมรรถภาพของพระธรรมทูต ตามลักษณะของปัญหาในแต่ละพื้นที่ที่ไม่เหมือนกัน การทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระ

---

⁵ พระเมธีธรรมาจารย์ รัต.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า คำปรารภ.

ธรรมจาริกในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาหรือราษฎรบนพื้นที่สูง จึงต้องอาศัยกระบวนการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับ⁶

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้จัดทำโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและหลักสูตรการศึกษาสำหรับพระธรรมจาริกขึ้น เพื่อขยายผลตามนโยบายการบริหารงาน และหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงโดยทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกในพื้นที่ทุรกันดาร เป็นโครงการของคณะสงฆ์ไทยที่ทำงานเกี่ยวกับการบริการและรับใช้สังคม หรือ สาธารณสงเคราะห์ เสมือนเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ด้วยจิตอาสามีเมตตา สมกับเป็นสาวกผู้สืบสานงานพระพุทธศาสนา ดังพุทธปรารภของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้ว่า “จรดภิกขเว จาริกิ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถายหิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ⁷ แปลว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจึงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”⁸

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผลกระทบจากการเบียดเบียนและความยากจนนั้น ว่าเปเนบอเกิดแห่งความทุกข์ของมนุษย์ทุกเชื้อชาติศาสนา ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “...ตถุภิกษุทั้งหลาย แมความเปเนคนจนก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แมการกุ้มก็เปเนทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แมการรับใช้ดอกเบียก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แมการทวงก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แมการติดตามก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แมการจงจำก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก...”⁹ พระสงฆ์ในฐานะที่ต้องอยู่ร่วมกับสังคมต้องประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม สำหรับพระธรรมจาริกมีพันธกิจหลักของ 4 ด้านคือ (1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง (2) การบริการสังคม เช่น การศึกษา การสงเคราะห์ ลด ละ เลิก อบายมุข (3) การอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลป วัฒนธรรม ประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง (4) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผลงานที่ประสบความสำเร็จในปี 2563 อาทิ การอบรมคุณธรรมแก่กลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูง และจะต้องส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบสัมมาอาชีพ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ โดยการเว้นจากมิถนาชีพทุกชนิด ประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่น และสังคม ทั้งนี้

⁶ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 108.

⁷ วิ.ม. (บาลี) 4/32/27.

⁸ วิ.ม.ห. (ไทย) 4/32/40.

⁹ อ.จ.ฉก. (ไทย) 22/8/364-367.

ระบุถึงอาชีพการค้าขายที่ผิด หรือไม่ชอบธรรม¹⁰ ที่เรียกว่า มิจฉาวณิชา 5 ประการ ซึ่งประกอบด้วย การค้าขายคัสตราวุธ การค้าขายสัตว์ การค้าขายเนื้อ การค้าขายของมีนเมา และการค้าขายยาพิษ¹¹ สามารถนำมาปรับใช้ในประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนบทบาทและหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสา นั้นจะคอยทำงานหนุนเสริมให้กับพระพระธรรมจาริกโดยมีภาระกิจหลัก เช่น จัดกิจกรรมในการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน การสงเคราะห์ชาวบ้าน การพัฒนาอาชีพให้เป็นศูนย์การเรียนรู้และเป็นแบบอย่างในด้านต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญของชาติและศาสนาอย่างสม่ำเสมอ การออกเยี่ยมเยียน ให้คำปรึกษา และสงเคราะห์ผู้ยากไร้ในชุมชนตามความเหมาะสม การจัดทำข้อมูลชุมชนและขยายพื้นที่การปฏิบัติงาน เป็นต้น¹²

ทั้งนี้แนวทางการบริหารงานได้มีแผนการขยายพื้นที่ให้มีพระอยู่ประจำอาศรม ขยายหมู่บ้านบริวารโดยการเข้าไปสร้างศาลาบำเพ็ญบุญ เพื่อให้ชาวบ้านมีสถานที่ทำบุญ อบรมคุณธรรม จริยธรรม เน้นหนักให้พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเข้าไปจัดกิจกรรมทำวัตรสัจจร ทำบุญ สัจจรตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ให้ครอบคลุมหมู่บ้านกลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูงมากยิ่งขึ้น ซึ่งกลุ่มชาวชาติพันธุ์นั้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาแต่เดิม แต่ยังคงขาดการพัฒนาและการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น มีเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านต้นทุนทางชุมชน สามารถพัฒนาและยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เช่น พื้นที่บนดอยวาวี อ.แม่สรวย จ.เชียงราย หรือบ้านปางไฮ อ.ดอยสะเก็ด และบ้านม่อนแจ่ม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ เป็นต้น

เนื่องด้วยสภาพชุมชนพื้นที่สูงมีความลาดชันเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานได้อย่างทั่วถึง ยังคงมีการลักลอบบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรเชิงเดี่ยว และปัญหาพัวพันเกี่ยวกับกระบวนการค้ายาเสพติดข้ามชาติ อีกทั้งการเข้าถึงระบบการศึกษาของราษฎรไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องไปจนถึงขั้นอุดมศึกษา ทั้งนี้ยังคงพบปัญหาการทำอะไรเลือนลอย และการสร้างที่อยู่อาศัยตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนจึงควรเริ่มที่กลุ่มคนที่ยึดมั่นในศาสนาธรรม ความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสใน ชุมชน ด้วยกระบวนการเสริมแรงจูงใจและสร้างพลังจากมิติภายใน

¹⁰ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรหม ชยทตโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 11.

¹¹ อ.ป.ป.จก. (ไทย) 22/117/295.

¹² สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 90.

อาศัยคุณค่าความเชื่อในศาสนธรรม สู่การรำพึงภาวนา ไตร่ตรอง การย้อนกลับมามองดูชีวิตที่ผ่านมา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่มีคุณค่าความหมาย ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่พึ่งพาอาศัยกัน ต่อยอดวัฒนธรรมเดิมของชุมชนสู่การสร้างการเรียนรู้ผ่านมิติศาสนา พระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และประเพณีเดิม ซึ่งเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคนทุกระดับที่เข้าร่วมทำโครงการ ด้วยการนำวัฒนธรรมใหม่มาต่อยอดวัฒนธรรมเดิมที่ทรงคุณค่า¹³ อีกทั้งความสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่ต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านจิตใจอย่างสมดุล

ผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านลบเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย แต่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตก สลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกลืมเลือนและเริ่ม สูญหายไป จากผลด้าน ลบในการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้ยังส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ในยากที่จะหลีกเลี่ยงได้¹⁴

อย่างไรก็ตามการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง หากมีการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องด้วยราษฎรบนพื้นที่สูงนั้นร่ำรวยด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีวิถีการดำรงชีพพึ่งพิงอยู่ป่าและการเกษตร มีการสั่งสมความรู้ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ เช่นการสะสมเมล็ดพันธุ์บนภูเขาซึ่งควรแก่การ

¹³ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย” (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 82.

¹⁴ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 3.

อนุรักษ์เป็นมรดกทางอาหาร เทคนิคการถนอมอาหารไว้รับประทานยามหน้าแล้ง หรือพืชสมุนไพรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นกลุ่มชนที่ดูแลป่าต้นน้ำหลายแห่งในประเทศ แต่ด้วยการรุกรานของอุตสาหกรรมเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เน้นปริมาณการผลิตมากกว่าความสมดุลของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งทางตรงและทางอ้อม นักวิจัยและพระสงฆ์จะต้องตระหนักความสำคัญของความรู้และทักษะในการค้นหาความรู้ของมนุษย์ เป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้และพัฒนาอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยผลที่ได้รับจากองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาองค์กร ชุมชน¹⁵

จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ มีข้อเสนอให้ควรสนับสนุนใน 11 ประเด็น ดังนี้ (1) การถือครองที่ดินอย่างถูกต้องและการเข้าถึงทรัพยากร (2) สิทธิในการได้รับสัญชาติเพื่อให้เข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐต่างๆ อย่างเท่าเทียม (3) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่าง (4) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงการศึกษาให้เยาวชนเรียนในระดับที่สูงขึ้น (5) สร้างความเป็นธรรมในการบริการสาธารณสุข ตลอดจนการอนุรักษ์การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร (6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวิถีวัฒนธรรม (7) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (8) การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากยกระดับขีดความสามารถในการผลิตควบคู่กับการยกระดับรายได้และความกินดีอยู่ดี (9) การส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มเพื่อการศึกษา และการประกอบอาชีพ (10) การส่งเสริมให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพลเมืองไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (11) การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม¹⁶

การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนคงไม่สุดโต่งพัฒนาเฉพาะทางกายภาพเท่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาทางด้านความสุขทางจิตใจด้วย วิทยากร เชียงกูลกล่าวไว้ว่า “การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุขความสะดวกสบายความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับที่ได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้วประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดีการพักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพ เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ

¹⁵ พัชรินทร์ สิริสุนทร, “แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 130.

¹⁶ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 253.

กับการเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้นหากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า”¹⁷

การเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน (Transform) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและปัจจัยพื้นฐาน เช่น กฎหมาย ระเบียบ นโยบาย และสถาบันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการ ปกครอง ให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อศักยภาพโดยรวมของประเทศเพื่อพลิกวิกฤต จากแรงกดดันทั้งภายนอก และภายในให้เป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาประเทศสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป¹⁸ เพราะมนุษย์มีสติปัญญา มีความคิดรู้จักใช้ความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองด้านการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจให้อยู่รอดและเจริญรุ่งเรือง¹⁹ คณะผู้วิจัยจึงศึกษาเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” จากพื้นที่จากอาศรมต้นแบบจำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบัติตออาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ (2) อาศรมพระบัติตออาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนบนพื้นที่สูง สามารถจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพุทธนวัตกรรมวิถีพุทธให้มีการอยู่ดีมีสุขด้วยหลักแห่งไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา อันจะสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของชาติ (2561-2580)และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแผนที่ 13 ว่า “มหาวิทยาลัยพระพุทธานุศาสตร์ที่สร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม”²⁰

¹⁷ วิทยากร เชียงกุล, “การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับแกระ, 2557), หน้า17-18.

¹⁸ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2565), หน้า 2.

¹⁹ นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, “ชาติพันธุ์เสรีนิยมใหม่”, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2565), หน้า 7.

²⁰ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่, หน้า บทสรุปผู้บริหาร.

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

1.2.2 เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

1.3 คำถามการวิจัย

1.3.1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ มีปัจจัยใดส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา

1.3.2 การสร้างต้นแบบนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีองค์ประกอบใดบ้าง

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริก นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ และการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง รวมถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญในการหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริก เนื้อหา มีดังนี้

1. การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง
2. กระบวนการพัฒนาของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริก
3. การแก้ปัญหาความยากจนในทางพระพุทธศาสนา
4. การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
5. นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
6. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก
7. การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน

1.4.2 ขอบเขตพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ดำเนินการวิจัย เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

- 1) อาศรมพระบ้นทิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอยอด จังหวัดเชียงใหม่
- 2) อาศรมพระบ้นทิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัด
เชียงใหม่

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Study) เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ที่มีความห่างไกลจาก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ค่อนข้างมาก ใช้ระยะเวลาการเดินทางประมาณ 3-4 ชม. การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้ กำหนดเกณฑ์ คุณสมบัติแต่ละกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 21 ราย ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท

ทั้งนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่มนี้ ได้นำไปสู่กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

กลุ่มที่ 4 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอาจารย์ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน ดังนี้

1) พระครูวิมลญาณประยุต (บุญชู ปญญาปชโชโต), ดร. เจ้าอาวาสวัดร่องวัวแดง /เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร

2) พระครูวรธรรมวิวัฒน์ (นพบุรี มหาณโณ), ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยเวียงชัยมงคล /เจ้าคณะตำบลโหล่งขอด เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ 16

3) รศ.,ดร.สัญญา สะสอง คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาจารย์ประจำ/นักวิจัยเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

1.5 นิยามศัพท์

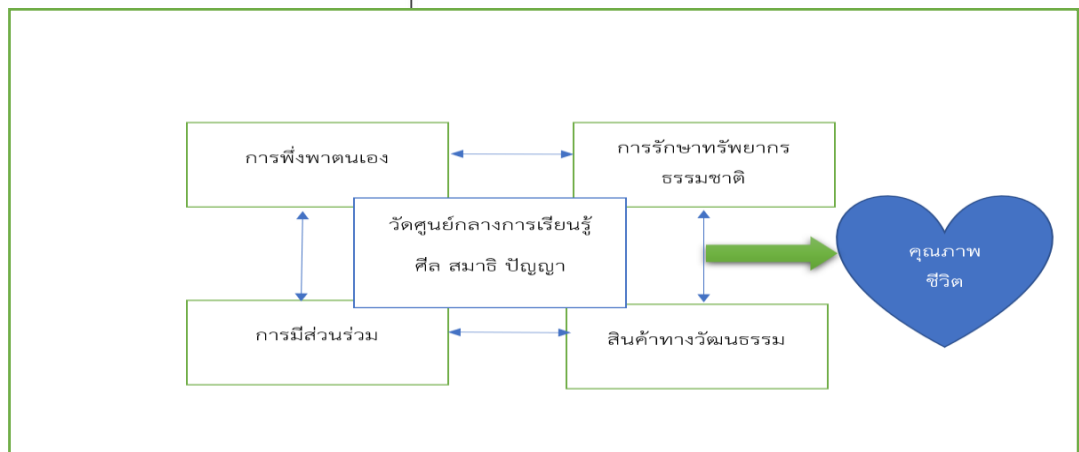
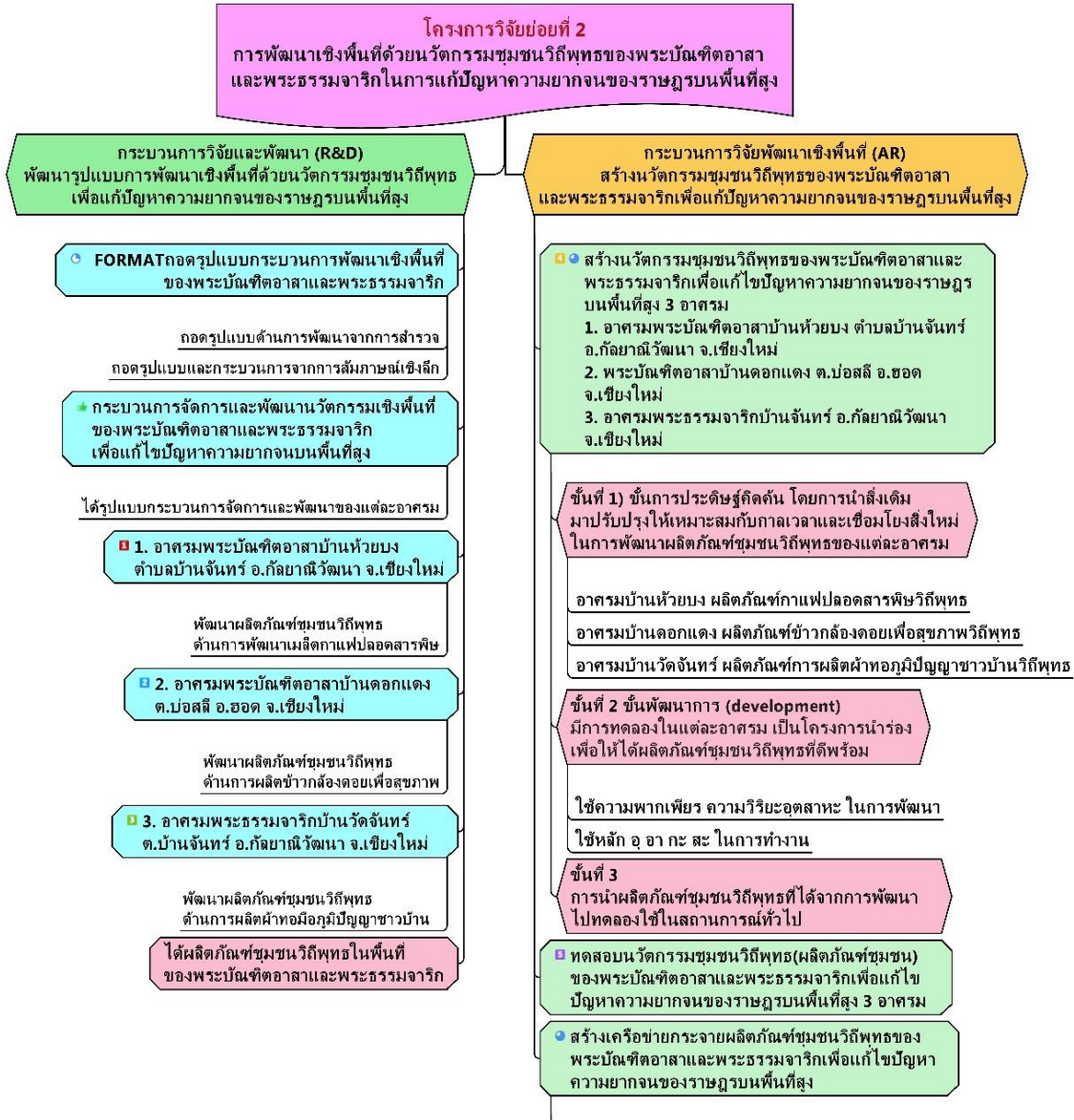
1.5.1 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง หมายความว่า การเพิ่มศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากใหม่มีความเข้มแข็งเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ส่งเสริมให้ชุมชนบนพื้นที่สูงสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.5.2 นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ หมายความว่า การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ประกอบอาชีพในการเสริมเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อขยายผลสู่การจำหน่ายสินค้าชุมชนเพิ่มช่องทางการเกิดรายได้ของของชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูง เกิดดุลยภาพระหว่างกายกับใจ มีเป้าหมายการดำรงวิถีชีวิตสันมาชีวะอย่างสันติสุข

1.5.3 ราษฎรบนพื้นที่สูง หมายความว่า ประชาชนที่อาศัยและดำรงชีพอยู่ในพื้นที่สูงมีความสูงกวาระดับน้ำทะเล 500 เมตร และมีความลาดชันเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 รวมทั้งราษฎรพื้นที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพอยู่บนพื้นที่สูงมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี

1.5.4 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก หมายความว่า พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง ภายใต้หน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่และคณะสงฆ์ไทย

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.7.1 ได้รูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

1.7.2 ช่วยส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สังคม และทรัพยากรท้องถิ่น ด้วย 3 ต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

1.7.3 ช่วยสร้างเครือข่ายชุมชนบนพื้นที่สูงและเชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยววิถีพุทธและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบนพื้นที่สูง

1.7.4 ได้องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาเรื่องการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความยากจนกระจายตัวอยู่ในชุมชนพื้นที่สูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาคการเกษตรและส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก การพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง หากมีการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรม แต่ด้วยการรुकืบของอุตสาหกรรมเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เน้นปริมาณการผลิตมากกว่าความสมดุลของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากความยากจนส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพชีวิต คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ตามรายละเอียดดังนี้

- 2.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่
- 2.2 กระบวนการพัฒนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
- 2.3 การแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง
- 2.4 นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
- 2.5 การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก
- 2.6 การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่

การวางแผนพัฒนาอย่างบูรณาการเพื่อแก้ปัญหบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นปัญหาดั้งเดิมที่สะสมมายาวนานและปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ด้วยลักษณะของพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ชุมชนมีความหลากหลายในชาติพันธุ์ มีความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน การเข้าถึงระบบการศึกษายังไม่ทั่วถึง การเพิ่มของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว การขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงต้องสร้างสมดุลในทุกมิติเพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีแนวคิดทฤษฎีประกอบด้วย (1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ (2)

ความหมายของการพัฒนา (3) หลักการสำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่ (4) องค์ประกอบของการพัฒนาเชิงพื้นที่ (5) กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ (6) การประยุกต์ใช้การพัฒนาเชิงพื้นที่

2.1.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงได้ดำเนินมาตั้งแต่พ.ศ. 2494 จากปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ ปัญหา การปลูกพืชเสพติด การทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การกำหนดสภาพบุคคล การมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าเกณฑ์ มาตรฐาน ตลอดจนการด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งชุมชนบนพื้นที่สูงมีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนทั่วไป ในด้านความเป็นอยู่ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมจารีตประเพณี รวมทั้งภาษาการสื่อสาร ชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในชุมชน บนพื้นที่สูงได้กระจายตัวอยู่ในท้องที่จังหวัดภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทยจำนวน 20 จังหวัด ในพ.ศ. 2506 คณะรัฐมนตรีมีมติให้จัดตั้ง “กองสงเคราะห์ชาวเขา” ขึ้นในกรมประชาสงเคราะห์กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานแรกที่เขาไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชนเผ่า แต่ผลของการปฏิบัติงานก็ยังไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ใน พ.ศ. 2507 จึงได้มีการวางแนวทางการนำเอาหลักธรรมไปพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง และทดลองสงพระภิกษุสงฆ์เรียกว่า “พระธรรมจาริก” นำพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรบนพื้นที่สูง และสามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐได้มาก ช่วยแก้ไขปัญหายาเสพติดและปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ สงบุตรหลานเข้ามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่สู่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูงมากขึ้น¹

สำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงในประเทศไทยนั้น ในหลวงรัชกาลที่ 9 ถือเป็นบุคคลสำคัญในการริเริ่มการแก้ปัญหาความยากจนซึ่งแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศ องค์ความรู้ศาสตร์พระราชายังนำไปสู่การเกิดโครงการพัฒนาชนบท เกิดการจัดตั้งองค์กรและมูลนิธิเพื่อขยายผลต่อยอดแนวพระราชดำริ ให้เชื่อมไปสู่การวางรากฐานยุทธศาสตร์ชาติ 20ปี ซึ่งที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานได้มุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น โครงการหลวง สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิปิดทองหลังพระตามแนวพระราชดำริ สำนักงาน กปร. กรมประชาสงเคราะห์ ตำรวจตระเวนชายแดน รวมถึงหน่วยงานด้านการวิจัย เช่น หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม(สกว.) เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานทั้ง 2 นี้ ได้ดำเนินการส่งเสริมและ

¹ พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทรชัย พัฒนพงศา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ, ในวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพาร์อิสเทิร์น, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2557-พฤษภาคม 2558, หน้า 116.

สนับสนุนการทำงานของสถาบันการศึกษา ในการพัฒนางานวิจัยที่จะสามารถหนุนเสริมการพัฒนา เศรษฐกิจฐานราก ยกระดับเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาโครงสร้างทางสังคมในทุกมิติอย่างยั่งยืน

2.1.2 ความหมายการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนา การพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เจริญขึ้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจนเกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนา” คือ “ทำให้เจริญ” การพัฒนาจึงหมายถึง การทำให้เจริญ²

“การพัฒนา” หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า เช่น การพัฒนาวัด การพัฒนาชุมชน การพัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ตรงต่อความต้องการมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” คือ กระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพเดิมที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่เปลี่ยนแปลงน่าพอใจจึงเป็น กระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง การพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป คือ ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า ธรรมชาติ ของการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวของมันเองเพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนามาจะสามารถตีความหมายได้ 2 นัยคือ³

1. การพัฒนา ในความเข้าใจสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญวัตถุรูปแบบและในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. การพัฒนาแห่งของพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้ายร่างกายและ จิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลากหลายของความถูกต้องพอดี ซึ่งก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืนและความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม⁴

การพัฒนาเชิงพื้นที่ หมายถึง การบริหารจัดการที่ลงไปทำกระบวนการในพื้นที่เป้าหมาย โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาควิชาการ และองค์กรพัฒนา

²ณัฐพล ชันธไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2)527, หน้า 25.

³นิรันดร์ จงวุฒิวาศย์, “ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท” ในเอกสารการสอน ชุดวิชาการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ 1 – 7, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534), หน้า 47.

⁴ราชบัณฑิตยสถาน, “พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน”, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 33.

เอกชน ให้มาร่วมแก้ไขปัญหาในเรื่องใหญ่ที่ทุกคนในพื้นที่เห็นว่าต้องแก้ไข และจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการทำงานที่เอื้อต่อการแก้ปัญหา โดยสามารถถอดวิธีการทำงานเป็น 6 ขั้นตอนคือ

1. การเตรียมความพร้อม
2. การพัฒนาเครื่องมือและวิทยาการ
3. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล
4. การทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชน
5. การบูรณาการแผนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
6. การจัดการความรู้และขยายผล

การพัฒนาชุมชนเป็นการเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาเชิงพื้นที่นั้นจึงต้องเพิ่มศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ให้ความสำคัญเข้มแข็งและส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้

สำหรับการพัฒนาเชิงพุทธสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กล่าวไว้ว่า “องค์กรของโลกที่เกิดขึ้น ซึ่งเกี่ยวกับการพัฒนานั้น เป็นเรื่องของพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ มุ่งหมายถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (economic development) แทบทั้งนั้น จนกระทั่งมาตอนหลังจึงมีการพัฒนาด้านสังคม และด้านอื่นๆ ขึ้นมา เป็นอันว่า ที่เรียกว่าประเทศด้อยพัฒนา ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศที่พัฒนาแล้วต่างๆ เหล่านี้ ก็วัดกันด้วยมาตรฐานทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก และปัจจัยที่จะทำให้เศรษฐกิจเจริญในเวลานั้น ก็ต้องมองกันที่อุตสาหกรรมอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยตัวสำคัญที่จะทำให้เศรษฐกิจเจริญและสิ่งที่จะทำให้อุตสาหกรรมเจริญ ก็คือเทคโนโลยี เทคโนโลยีจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมเราก็เลยวัดความเจริญของประเทศชาติต่างๆ ด้วยเรื่องความเจริญทางเทคโนโลยี เรื่องอุตสาหกรรม เรื่องเศรษฐกิจเรื่องการผลิต เรื่องการบริโภค เรื่องการกระจายรายได้... ความสุขเป็นจุดหมาย เป็นเกณฑ์ตัดสิน เป็นจุดพอดีเข้าที่ลงตัวสำหรับมนุษย์ การพัฒนาจะยั่งยืนได้ ต่อเมื่อทำให้คนมีความสุขในภาวะที่พัฒนานั้น ถ้าคนไม่สุข การพัฒนาก็คงทนอยู่ไม่ได้ แต่ถ้าคนมีความสุขที่ไม่พัฒนา ก็ไม่สามารถมีการพัฒนาที่ยั่งยืน ความสุขเป็นภาวะของคน การที่จะพัฒนาความสุข ก็คือพัฒนาคน จะว่าการพัฒนาคน คือการพัฒนาความสุขก็ได้⁵

ดังนั้นการพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นจากเดิม ภาษาทางพระพุทธศาสนาคือ อนิจจัง แปลว่า ความเปลี่ยนแปลง การพัฒนาตามหลักทั่วไปหมายถึงการพัฒนาเชิงกายภาพอย่าง

⁵สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “การพัฒนาที่ยั่งยืน”. (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗,๒๘๓.

เดี่ยว เช่น พัฒนาบ้านเมือง พัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น ส่วนการพัฒนาทางพระพุทธศาสนาเน้นไปที่การพัฒนาจิตใจให้มีปัญญา ผลออกมาคือ ความสุขที่เป็นอิสระ

2.1.3 หลักการสำคัญการพัฒนาเชิงพื้นที่

การพัฒนาเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้น หรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น การพัฒนาเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้น หรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น ผศ.ดร. พิเชฐ สายพันธ์⁶ อาจารย์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาพื้นที่ชนชาติพันธุ์ที่มีนัยสำคัญเชิงวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ ท่านกล่าวว่า “ชาติพันธุ์ภาวะ” (ethnicity) เป็นคุณสมบัติทางชาติพันธุ์ที่กลุ่มสังคมต่าง ๆ พยายามค้นหาและอธิบายสถานะตัวตนทางสังคมของตน คำอธิบาย ดังกล่าวเกิดขึ้นโดยมีเงื่อนไขของบริษัทเป็นองค์ประกอบสำคัญมากจนไม่อาจมองข้ามไปได้ บริษัทต่าง ๆ นั้นมีผลต่อการสร้างคำอธิบายตัวตนและ ฐานะทางชาติพันธุ์ทั้งจากคนภายนอกและคนภายใน ในสถานะปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงผ่านสู่บริษัทที่เรียกกันว่า โลกาภิวัตน์ซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินร่วมไปกับลักษณะของกระบวนการทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ โดยได้ส่งผลและมีอิทธิพลต่อความเคลื่อนไหว และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว อีกทั้งยัง ประกอบไปด้วยมิติอันสลับซับซ้อน คำอธิบายปรากฏการณ์เหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นการทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าหรือสินค้าทางชาติพันธุ์ (cultural commodification and ethnic commodification) การขายวัฒนธรรม (selling of culture) ธุรกิจชาติพันธุ์ (ethno-business) การทำให้กลายเป็นตลาดทางวัฒนธรรม (marketization of culture) และความคิดการประกอบการเชิงชาติพันธุ์ (ethnopreneurialism) บริษัทของโลกาภิวัตน์และเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ได้ปรากฏความคิด ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งในด้านที่เป็นกับดักกักขัง ครอบงำชีวิต และในด้านที่เป็นการส่งเสริมเสรีทางความคิดและการแสดงออกของมนุษย์มากขึ้น ได้แก่ ความคิดในเรื่องการทำวัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า ความคิดในเรื่องบริโภคนิยม เป็นปรากฏการณ์ความคิดในด้านที่เป็นกับดัก กักขังครอบงำวิถีชีวิตในขณะที่ความคิดในเรื่องสิทธิ ทั้งสิทธิทางวัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน สิทธิในสิ่งแวดล้อมหรือความคิดแบบสิ่งแวดล้อมนิยม ต่างก็เป็นความคิดเชิงเสรีและเปิดกว้างในการแสดงออกและการใช้ชีวิตของมนุษย์

⁶ พิเชฐ สายพันธ์, มานุษยวิทยาอุษาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564), หน้า 103-104.

บริบทใหม่ที่เกิดขึ้นในลักษณะแบบโลกาภิวัตน์และโลกเสรีนิยมใหม่ได้ส่งผลเช่นเดียวกันต่อการเปลี่ยนแปลงและความเป็นไป ผศ.ดร. พิเชฐ สายพันธ์ เน้นการพัฒนาพื้นที่โดยใช้วัฒนธรรมเป็นจุดสำคัญในการพัฒนาเชิงพื้นที่

ดังนั้น หลักการพัฒนาเชิงพื้นที่ คือ การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ หรือ area – based approach คือการบริหารจัดการที่ลงไปทำกระบวนการในพื้นที่เป้าหมาย โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาควิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน มาร่วมแก้ไขปัญหาในเรื่องสำคัญที่ทุกคนในพื้นที่เห็นว่าต้องแก้ไข และจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่ ในลักษณะทำ ปรับเรียนรู้ เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการทำงานที่เอื้อต่อการแก้ปัญหาวิธีการทำงานพัฒนาพื้นที่สรุปแล้วมี 6 ขั้นตอน คือ (1) การเตรียมความพร้อม (2) การพัฒนาเครื่องมือและวิทยากร (3) การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล (4) การทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชน (5) การบูรณาการแผนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (6) จัดการความรู้และขยายผล เพื่อตอบโจทย์ของคนในพื้นที่นั้น ๆ

2.1.4 องค์ประกอบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตบนพื้นที่สูงสำหรับสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ในด้านยุทธศาสตร์ที่ 2 เรื่องการสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และกำหนดตัวชี้วัดด้วยการเพิ่มศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง ส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง และได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น เพื่อให้มีดัชนีชุมชนเข้มแข็งเพิ่มขึ้นในทุกภาค ด้วยการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดิน และทรัพยากรภายในชุมชน โดยกำหนดแนวทางต่าง ๆ ไว้ สำหรับแผนงานสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้⁷

1) สร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถ ในการสร้างแรงบันดาลใจ ให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและพัฒนาชุมชน

2) ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในพื้นที่และการต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

⁷สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ddd.go.th/files/75750.pdf>. [1 สิงหาคม 2561].

3) พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน การส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) ในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว

4) สนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การรับรองโครงการการเงินของชุมชน ให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบล ที่ทำหน้าที่ให้การให้กู้ยืมและการออมและจัดตั้งโครงข่ายการเงินฐานราก โดยมีธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นแม่ข่าย

5) สนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วม ในการจัดสวัสดิการ บริการ และการจัดการทรัพยากรในชุมชน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นทิศทางในการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งเน้นการสร้าง ความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคม ให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งไม่ได้ มุ่งไปที่มูลค่าที่เป็นตัวเงินมาเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จ แต่คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นคน และ ความสุขทางจิตใจของประชาชนเป็นหลัก โดยเฉพาะการสร้างความสุขตามวิถีแห่งความพอเพียง ที่ไม่ เบียดเบียนหรือทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและส่วนรวม จะทำให้ชีวิตมีความสุขอย่างสมดุลและเกิด ความสงบสุขในสังคมได้อย่างแท้จริง⁸ สอดคล้องกับมุมมองในทางเศรษฐศาสตร์สำหรับทางสายกลาง นั้นเป็นแนวความคิดในการบริโภค แต่พอประมาณภายใต้เงื่อนไขการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยไม่ก่อให้เกิดผลที่เป็นปฏิปักษ์กับระบบนิเวศวิทยา ฉะนั้นคุณค่าที่แท้จริงและการแก้ปัญหาของ มนุษย์เพื่อความอยู่ดีมีสุขสุข จึงต้องมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การ บริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็นสัมมาเศรษฐกิจกรรม คือเป็นเศรษฐศาสตร์เชิง จริยธรรมมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชนระบบนิเวศ และโลก เป็นส่วนรวมด้วยเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์⁹

⁸ คณะทำงานวิชาการ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัด ภาวะเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550).

⁹ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545).

แนวคิดของร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่เน้นการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งนั้น มีความสอดคล้องกับการระดมความคิดเห็นในการร่างธรรมนูญความสุขชุมชน¹⁰ อันหมายถึง “หลักกำกับการทำงานและการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน เป็นเสมือนกติกาการอยู่ร่วมกัน รวมถึงการจัดระเบียบระบบการทำงานของผู้นในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ชัดเจนร่วมกัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายและความอยู่เย็นเป็นสุขที่พึงปรารถนาของชุมชน” ซึ่งต้องอาศัยวิธีการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันของคนในชุมชน หมู่บ้านท้องถิ่น ที่แต่ละแห่งกำหนดขึ้น เป็นเป้าหมายร่วม โดยการเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน และมีกรถ่ายทอดความสุขชุมชนนั้นต่อคนทุกระดับ

การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนยากจนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต¹¹ประกอบด้วย

1) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เช่น การเปิดเวทีประชาคมท้องถิ่น การขยายเครือข่ายและศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน การถ่ายทอด ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน

2) การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง เช่น ส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมการทำเกษตรแบบยั่งยืน การพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่ตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ ส่งเสริมการระดมเงินออมในชุมชน และสนับสนุนการใช้กระบวนการสหกรณ์

3) การปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม เช่น การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เชื่อมโยงกับการผลิต และการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ การวิจัยและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสม สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงสู่ชุมชนได้

4) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เช่น การส่งเสริมการรวมตัวของชุมชนและประชาสังคม การมีแผนชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ที่มุ่งการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นหลัก

คุณภาพชีวิตเป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายและมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลแตกต่างกันคนละด้าน แต่โดยภาพรวมทุกกลุ่มต่างมีเป้าประสงค์ที่เหมือนกันคือ เพื่อให้บุคคลในสังคมมีชีวิตที่มีคุณภาพ มีความสุข ความสมบูรณ์ และมีการกินดีอยู่ดี ความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้รับการกำหนดให้เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศ ในทุกด้านทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ฯลฯ ด้วยเหตุนี้คำนิยามความหมายของคุณภาพชีวิตจึงได้รับการอธิบายและตีความกัน

¹⁰สิน สือสวน, องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมธรรมนูญความสุขชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 3.

¹¹พริษฐ์ สมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://region3.prd.go.th/problem/poor/cause.htm>. [1 สิงหาคม 2561].

อย่างกว้างขวาง และสามารถสรุปได้ว่าคุณภาพชีวิตคือการมีชีวิตที่มีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นผลจากการตอบสนองความต้องการทั้งภายในและภายนอก ที่เหมาะสมกับวิถีการดำรงอยู่ของมนุษย์ คุณภาพชีวิตมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านความผาสุกของมนุษย์ ในการดำรงชีวิต และการสร้างผลงานที่มีคุณค่า¹²

2.1.5 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

ทฤษฎีกระบวนการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ เป็นทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ เป็นทฤษฎีสำหรับการวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลด้านต่างๆ ต่อความสำเร็จในการดำเนินการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ หรือมุมมองด้านลำดับขั้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยอธิบายเกี่ยวกับลักษณะปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นท่ามกลางผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการให้อำนาจตัดสินใจต่อนโยบายพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นสำคัญมีแนวทางดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ควรมีแผนงานสนับสนุนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้¹³

1) การสร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถ ในการสร้างแรงบันดาลใจ ให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและพัฒนาชุมชน

2) การส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยและการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน ต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

3) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน สนับสนุนศูนย์ฝ่อกอาชีพชุมชน ส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรมในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา ส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

¹² สาราญ จูช่วย, การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม, คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาทั่วไป วิทยาลัยราชพฤกษ์. (เมษายน 2554), หน้า 21.

¹³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน.

4) การสนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การป้องกันความเสี่ยงทางการเงินของชุมชน ให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบล ที่ทำหน้าที่ ทั้งการให้กู้ยืมและการออมและจัดตั้งโครงการทางการเงินฐานราก

5) การสนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการบริการและการจัดการทรัพยากร ในชุมชน

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ดังกล่าวนี้ มีองค์ประกอบในการพัฒนาที่สอดคล้องกับการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา ที่เห็นว่าชุมชนบนพื้นที่สูงมีบริบทชุมชนและภูมิสังคมแตกต่างจากพื้นที่ทั่วไป แนวทางหนึ่งในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พบว่ามี 5 องค์ประกอบในการพัฒนา¹⁴ ได้แก่

1. การอำนวยความสะดวก
2. การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม
3. การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน
4. การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้
5. การถอดบทเรียน

แนวทางการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ 3 ด้าน คือ (1) การทำงานเป็นทีม (2) ศักยภาพพระธรรมจาริก และ (3) การมีส่วนร่วม ดังนี้¹⁵

1 การทำงานเป็นทีม การให้อาศรมแต่ละแห่งสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่าง แกนนำชาวบ้านและและชาวบ้านในชุมชนรวมทั้งหน่วยงานองค์กรในชุมชน ให้ร่วมมือประสานงานกันเพื่อให้เกิดทีมงานที่เข้มแข็งสร้างบุคลากรให้สามารถทำงานร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม

2 .การพัฒนาศักยภาพพระธรรมจาริก การให้อาศรมแต่ละแห่งดำเนินการพัฒนาและเสริมทักษะ เทคนิคในการทำงานแก่พระธรรมจาริก ให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาชุมชน คือให้มีความรู้เรื่องหลักการ วิธีการ กระบวนการในการพัฒนา และส่งเสริมให้การศึกษา สร้างแรงจูงใจ ฝก

¹⁴ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่” ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1.

¹⁵ พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ, ในวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพาร์อิสเทิร์น, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2557-พฤษภาคม 2558, หน้า 122.

บรมใหม่มีทักษะและประสบการณ์ ในการพัฒนา เพื่อให้พระธรรมจาริกมีคุณภาพสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในชุมชนบนพื้นที่สูง

3. การมีส่วนร่วม การให้อาศรมแต่ละแห่งมีแนวทางในการทำงานแก่พระธรรมจาริกในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน มีเวทีรับฟังความคิดเห็นในการร่วมดำเนินการต่าง การร่วมรับผิดชอบ และการติดตามประเมินผลงาน มีการวางแผนเป็นระดับพื้นที่และการวางกลยุทธ์ในการพัฒนาให้แก่พระธรรมจาริก

การวางแผนพัฒนาอย่างบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นปัญหาดั้งเดิมที่สะสมมายาวนานและปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ด้วยลักษณะของพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ชุมชนมีความหลากหลายในชาติพันธุ์ มีความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน การเข้าถึงระบบการศึกษายังไม่ทั่วถึง การเพิ่มของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว การขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงต้องสร้างสมดุลในทุกมิติเพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. รูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่

รูปแบบ หมายถึง แผนผังโครงสร้างตามความคิดโดยนำองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญมาสร้างเป็นกรอบความคิดทางด้านหลักการ วิธีการดำเนินงาน และเกณฑ์ต่าง ๆ ของระบบ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารและดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์สามารถแสดงออกมาเป็นแผนภาพแผนผังอย่างชัดเจน¹⁶

รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ ได้กล่าวถึงการพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมการศึกษามีรายละเอียด ในการดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการบริหารคุณภาพทั้งองค์การโดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่ได้รับเลือกเป็นโครงการ นำร่อง การวิจัยและการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษารวมทั้งการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการศึกษาสภาพจริงจากรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพ

---

¹⁶ ชัยพร พันธุ์น้อย , การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในการจัดการศึกษา สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ โดยการมีส่วนร่วม ของภาคีเครือข่ายของหน่วยบริการ ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 6 จังหวัดลพบุรี, ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 6 จังหวัดลพบุรี, (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๔), หน้า 46.

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้ง องค์การ โดยการสังเคราะห์แบบสัมภาษณ์จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 นำมาสร้างเป็นรูปแบบจำลอง ระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์การด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแบบเลือกตอบเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการพัฒนารูปแบบระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์การโดยใช้เทคนิค เดลฟาย จากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติการใช้รูปแบบจำลอง จากขั้นตอนที่ 2 นำมาศึกษาวิเคราะห์และกำหนดรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การด้วย เทคนิคเดลฟาย 3 รอบ

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์หาความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้ง องค์การ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษาคือผู้บริหาร สถานศึกษา ครูผู้สอนและกรรมการสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปและนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การและจัดทำเป็น รายงานผลการวิจัยต่อไป¹⁷

การพัฒนาเชิงพื้นที่บนพื้นที่สูง สามารถจำแนกรูปแบบได้เป็น 5 แบบแผน ได้แก่

- 1) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบยึดหลักเหตุผลอย่าง ครอบคลุม
- 2) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบเพิ่มทีละสวน
- 3) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบพิจารณาหลายระดับ
- 4) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบสนับสนุนและ ผลักดัน
- 5) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบกลยุทธ์

ทั้งนี้เงื่อนไขการใช้รูปแบบแผนดังกล่าวจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์เงื่อนไขความสัมพันธ์ขององค์ ประกอบการเลือกใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่ใหม่มีความเหมาะสมกับบริบท แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ มีกลุ่มนักคิดได้นำเสนอไว้อย่างหลากหลายวิธีการและหลากหลายมุมมอง

สุวิมล ว่องวาณิช กล่าวถึงกระบวนการขั้นตอนในการตรวจสอบรูปแบบมีด้วยกัน 4 ขั้นตอน คือ (1) ความถูกต้อง (Accuracy) หมายถึง หนังสือที่ชี้แนะภาพรวมและทุกองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการบริหารเป็นการประเมินความน่าเชื่อถือและได้สาระครอบคลุมครบถ้วน (2) ความเหมาะสม (Propriety) หมายถึง หนังสือที่ชี้แนะภาพรวมทุกองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการบริหารมีความเหมาะสมและคำนึงถึงผู้เกี่ยวข้องในการประเมินและผู้ได้รับผลกระทบจาก

¹⁷ รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ, การบริหารงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: นาติลป์ โฆษณา, 2558), หน้า 59.

การประเมิน (3) ความเป็นไปได้(Feasibility) หมายถึง คุณลักษณะที่ชี้แนะภาพรวม และทุกองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการบริหาร มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเป็นไปได้ ในทางปฏิบัติและก่อให้เกิดประสิทธิภาพ (4) ความเป็นประโยชน์(Utility) หมายถึง คุณลักษณะที่ชี้ถึงภาพรวมและทุกอย่างองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการบริหาร เป็นการตอบสนองต่อ ความต้องการของผู้ใช้รูปแบบสามารถนำไปใช้ในการบริหารมหาวิทยาลัยให้ประสบผลสำเร็จ ตามเป้าหมาย และเผยแพร่ต่อสาธารณชนไปต่อได้¹⁸

รูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงต้องแผนผังโครงสร้างตามความคิดโดยนำองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญมาสร้างเป็นกรอบความคิดทางด้านหลักการ วิธีการดำเนินงาน และเกณฑ์ต่าง ๆ ของระบบ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารและดำเนินงานพื้นที่ที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเป็นอันดับแรกโดยคำนึงถึงประโยชน์ของคนส่วนมาก

3. การประยุกต์ใช้การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ การพัฒนาชุมชนมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยลดช่องว่างทางสังคมและจัดปัญหาความยากจนในชุมชนให้ลดน้อยลง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐบาล เอกชน องค์กร ชุมชน นักวิชาการ และองค์กรธุรกิจ เพื่อจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป การพัฒนาชุมชนตามแนววิถี พุทธที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนของท้องถิ่นใน 5 ประเด็น¹⁹

1. การจัดการชุมชนบนวิถีแห่งความเป็นจริง
2. การจัดการชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต
3. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความถูกต้อง
4. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความสบายใจ
5. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความความสามัคคีของคนในชุมชน

ทั้ง 5 ประเด็นนี้เป็นหลักในการพัฒนาชุมชนให้คนในชุมชนเป็นคนดี รู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีความขยันในการหาและรักษาทรัพย์ รวมทั้งเป็นสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันความรู้ ถ่ายทอด ขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรม และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อกันเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

¹⁸ สุวิมล ว่องวาณิช, การประเมินอภิมาน : วิธีวิทยาและการประยุกต์ใช้, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2559).หน้า 49 -76.

¹⁹ ทาริตา แต่งเส็ง, ญัฐวิภา ทองรุ่ง และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ, ในวารสาร Journal of Modern Learning Development, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4, กรกฎาคม - สิงหาคม, 2563, หน้า 239.

ดังนั้น วัดศูนย์กลางทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ วัดจึงกลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่ง ๆ ได้

2.2 การประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาพื้นที่

พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสื่อสารซึ่งสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระดังนี้ (๑) ทรงแสดงจากง่ายไปหายากหรือทรงแสดงไปโดยลำดับ (๒) ทรงทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย (๓) จงฟังตรงเข้าสู่ประเด็น ในทันทีในการสื่อสารกรณีการโต้วาทะ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสื่อสารเฉพาะบริบทเช่นนี้อีกด้วย กล่าวคือทรงวางเงื่อนไขก่อนการสื่อสาร (โตวาทะ) เช่นกรณีอุบาลีคหบดีที่ให้ยึดมั่นในคำสัตว์แล้ว สนทนากันนอกจากนี้ พระองค์ทรงเป็นฝ่ายรุกแทนการตั้งรับในการตอบคำถาม การประกาศพระพุทธศาสนาสู่พื้นที่นั้นมีหลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนต้องยึดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้นแบบ งานวิจัยนี้ได้เสนอขั้นตอนและเป้าหมายหรือผลดังนี้

2.2.1 ที่มาของการประกาศพระพุทธศาสนาสู่พื้นที่

นับตั้งแต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในชมพูทวีปและมีการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ จนหลังพุทธปรินิพพานแล้ว พระสาวกทั้งหลายก็ได้ช่วยกันประกาศพระพุทธศาสนาเรื่อยมา แม้จะมีความถดถอยอยู่บ้างในบางสมัย แต่ก็ทรงตัวอยู่ได้จนถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภ์ในการทำตติยสังคายนา โดยอาราธนาพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานและได้มีการคัดเลือกพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น 9 สาย²⁰ เพื่อไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่าง ๆ พระสงฆ์ผู้รับมอบหน้าที่ไปประกาศพระศาสนานั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระธรรมทูต หรือ ผู้จาริกธรรมไปสอนศาสนา (Missionary) พระสงฆ์ในฐานะพระธรรมทูตถือได้ว่ามีบทบาทและความสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่พุทธธรรมให้เข้าถึงจิตใจของผู้คน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นทำกันหลายแบบ เช่น การปฏิบัติตนหน้าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการเผยแผ่ให้แก่สาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่า แสดงธรรมมีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไป โดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น²¹ การเผยแผ่

²⁰พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2534), หน้า 237.

²¹อง.ปญจก. (ไทย). 22/195/174.

พระพุทธศาสนามีการสืบทอดและพัฒนาตามยุคตามสมัย รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ในประเทศไทยก็ได้รับการสืบทอดและพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ไทยถือเป็นรูปแบบที่ได้รับการพัฒนาในลักษณะต่างๆ ตามจุดประสงค์ทั้งในแง่การให้ความรู้และเพื่อโน้มน้าวใจ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนสู่การปฏิบัติ

2.2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเป็นพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่ศาสนธรรมที่ตรัสรู้ เริ่มตั้งแต่ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ ทรงโปรดยสกุลบุตรพร้อมสหาย จนมีพระอรหันตสาวกเกิดขึ้นในโลกจำนวน 60 องค์ คือ พระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 พระยสะ พร้อมพระที่เป็นสหายอีก 55 จึงทรงมีพระประสงค์ที่จะส่งพระอรหันตสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนายังหมู่บ้าน ตำบล หรือ นิคมชนบทต่าง ๆ ของชมพูทวีป โดยก่อนจะส่งไปนั้นพระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ประชุมพระอรหันตสาวกจำนวน 60 องค์แล้ว ทรงประทานพระโอวาทซึ่งถือเป็นอุดมคติในการประกาศเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ความว่าการประชุมครั้งนั้น นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนาโดยที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า

... “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้ พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ (เช่นกัน) พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์, พวกเธออย่าได้ไปรวมโดยทางเดียวกันสอง รูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีธุลีคือกิเลสน้อยมี อยู่ แต่เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไป ตำบลอรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม ”...²²

พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราเป็นปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ 3 ประการ คือ²³

²² วิ.ม. (ไทย) 6/32/ 49-50..

²³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 131.

- 1) ภิภูธธัมมิกัตถประโยชน ประโยชนในชาตินี้
- 2) สัมปรายิกัตถประโยชน ประโยชนในชาติหน้า
- 3) ปรมัตถประโยชน ประโยชนอย่างยิ่ง

และคุณสมบัติสำหรับพระนักเผยแผ่ต้องมีคุณสมบัติตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นหัวใจสำคัญที่พระสาวกจะต้องปฏิบัติตามซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสโอวาทปาฏิโมกข์แก่ภิกษุในวันมาฆบูชาณวัดเวฬุวันมหาวิหารในแคว้นมคธโดยมีหลักการสำคัญอยู่ ๓ ประการดังนี้

๑) คุณสมบัติเฉพาะตัว ตามนัยพระบาลีพุทธพจน์ในพระโอวาทปาฏิโมกข์พระคาถาที่ ๑ ตรัสไว้ว่า

ชนดี ปรม ติโป ติติกา
 นิพพาน ปรม วทนต์ พุทธา
 น หิ ปพพิโต ปรูปฆาตี
 สมโณ โหติ ปร วิหฺรณฺนโต.

พระธรรมทูตนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์ ๔ ประการดังนี้

๑. มีขันติธรรมมีความอดทนต่อความลำบากความตรากตรำ มีความอดกลั้นต่อกิเลสไม่แสดงกิเลสอวดชาวบ้านเป็นคนใจเย็นสุขุมรอบคอบ
๒. ไม่นินทาใครถ้ามีความจำเป็นจะต้องพูดถึงความไม่ดีของคนอื่นก็พูดเพื่อหาทางแก้ไข
๓. ไม่เบียดเบียนใครไม่กระทบกระทั่งใครบำเพ็ญตนเป็นอัครจารีบุคคล ดังคำพังเพยว่า เมื่อยามอยู่เขาก็เข้าใจเมื่อยามจากไปเขาก็คิดถึง
๔. มีสมณสัญญาคือความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า เราเป็นสมณะเป็นผู้สงบระงับเราเป็นพระเป็นผู้ประเสริฐเราเป็นปูชนียบุคคลเป็นผู้ที่ศฤหฺสฺถ์เคารพนับถือบูชา

๒) เป้าหมายหรือกรอบในการเผยแผ่ ตามนัยพระบาลีพุทธพจน์พระโอวาทปาฏิโมกข์พระคาถาที่ ๒ ตรัสสอนไว้ว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณํ   กุสลสฺสุปสมฺปทา
 สจิตฺตปริโยทปนํ   เอตํ พุทฺธานสาสนํ.

พระธรรมทูตนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดหลักการ ๓ ประการดังนี้

- ๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวงการละความชั่วทั้งปวง
- ๒) การทำความดีให้เพียบพร้อมการทำความดีให้สมบูรณ์
- ๓) การทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ให้ผ่องแผ้วให้ผ่องใส

๓) หลักการในการสร้างสัมพันธกับสังคม ตามนัยพระบาลีพุทธพจน์ในพระโอวาทปาฏิโมกข์พระคาถาที่ ๓ ตรัสสอนไว้ว่า

อนุปวาโท อนุปฆาโต ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร
มตตณฺญตา จ ภาตตสมึ ปนตณฺจ สยนาสนํ
อธิจิตเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธานสาสนํ.

พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องประพฤติปฏิบัติตนดำรงมั่นอยู่ในวิธีการประกาศพระศาสนาของพุทธสาวก ๖ ประการคือ

- ๑) ไม่ตำหนิไม่ติเตียนใคร
- ๒) ไม่เบียดเบียนใคร
- ๓) สำรวมระวังเคร่งครัดต่อพระวินัยพุทธบัญญัติแต่ไม่ใช่เคร่งเครียด
- ๔) ไม่เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้องไม่เป็นคนเห็นแก่กินยึดถือคำพังเพยว่า “กินเพื่ออยู่ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน”

๕) ยินดีพอใจอยู่ณสถานที่สงบสงัด

๖) มีความขยันหมั่นเพียรในการเจริญสมาธิภาวนา

โอวาทปาฏิโมกข์นี้ ถือเป็นคุณสมบัติเป้าหมายหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ที่ได้วางรากฐานไว้ เพื่องานพระศาสนาอย่างแท้จริงวิธีการเผยแผ่โอวาทปาฏิโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นผลสำเร็จโดยเฉพาะส่วนสุดท้ายคือ อนุปวาโท อนุปฆาโต ไม่ว่าร้ายใครไม่กระทบกระทั่งใครพระธรรมทูตจะต้องเป็นมิตรกับทุกฝ่ายจึงเป็นคนปากช้าแต่หูตาวุฒิน้อยทำให้มากดูให้มากนิ่งให้มาก ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร สำรวมรักษาพระวินัยให้มากที่สุด มตตณฺญตาจภาตตสมึ รู้ประมาณในการรับบริการบริโภคอาหาร ปนตณฺจสยนาสนํ อยู่ง่ายและสุดท้ายสำคัญที่สุดคือ อธิจิตเตจ อาโยโค เป็นการทำความเพียรทางจิตอยู่ด้วยอารมณ์กรรมฐานอย่างเอาจริงเอาจังฝึกความอดทนให้มากเพราะนั่นเป็นหนทางให้บรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์อันสูงสุดของพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยทั้งประเทศ²⁴

ดังนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลจึงเน้นรูปแบบตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสั่งสอนเป็นหลักโดยยึดตามแนวแห่งโอวาทปาฏิโมกข์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนพระอรหันต์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนโดยตรง

2.2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว บุคคลผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้รับการสานต่อจากพุทธสาวกรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เอกอัครกษัตริย์ผู้ปกครองประเทศ

²⁴พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), อุดมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ (รุ่นที่๑), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า๕๐-๕๓.

อินเดียในสมัยนั้น ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์ที่ 3 แห่งราชวงศ์โมริยะ ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนคร ปาฏลีบุตร แคว้นมคธ สืบต่อพระเจ้าพินทุสาร พระราชบิดา และทรงเป็นพระราชนัดดา (หลานปู่) ของพระเจ้าจันทรคุปต์ ปฐมกษัตริย์ต้นราชวงศ์โมริยะ ผู้สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ศากยะ ราชสกุลของพระพุทธเจ้า ซึ่งหนีชีวิตรอดตายมาจากสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยะโดยเจ้าชายวิฑูทกะในครั้งปลายพุทธกาลพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นกษัตริย์มหาจักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียสมัยโบราณ และทรงเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภกที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนาเมื่อพระพุทธศาสนาได้รับการนับถือจากพระเจ้าอโศกมหาราช ประชาชนก็ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พวกนักบวชในศาสนาอื่น ๆ เห็นว่าพระสงฆ์ในพุทธศาสนาได้ลาภสักการะต่าง ๆ มาก ก็พากันปลอมบวชเข้าเป็นภิกษุเพื่ออาศัยกาสาวพัสดุ์เป็นเครื่องเลี้ยงชีพ แต่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้สงฆ์ไม่ทาสังฆกรรมร่วมกันนานถึง 7 ปี เมื่อเรื่องนี้ทราบถึงพระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงรับสั่งให้ไต่สวน แล้วส่งทูตไปนิมนต์พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ มาเป็นประธานชำระความยุ่งเหยิงในพระศาสนา ผลของการชำระพระพุทธศาสนา ปรากฏว่ามีพระปลอมถูกบังคับให้สึกถึง 60,000 รูปแล้วพระโมคคัลลีบุตรเถระให้ประชุมพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น 1,000 รูป ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ 3 ณ อโศการาม เมืองปาฏลีบุตร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธในสมัยนั้น เมื่อปี พ.ศ.303 การสังคายนาได้ทำกันอยู่ถึง 9 เดือน จึงสำเร็จ เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จแล้ว พระเจ้าอโศกได้ทรงคัดเลือกพระเถระผู้มี ความสามารถส่งไปเป็นสมณทูต ให้ไปพระพุทธศาสนาไปสั่งสอนในต่างประเทศ หลายทิศ ราชานามสมณทูตที่ปรากฏในปกรณ์บาลีมี 9 สาย คือ²⁵

สายที่ 1 คณะพระมัทธมันติกะ : ไปแคชเมียร์และคันธาระ คือ ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือสุดของอินเดีย ปัจจุบันบางส่วนอยู่ในปากีสถาน บางส่วนอยู่ในอัฟกานิสถาน

สายที่ 2 คณะพระมหาเทวะ : ไปมทิสสมณฑล ปัจจุบันได้แก่ รัฐไซเมอร์ อยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย แถบลุ่มแม่น้ำ โคธาวารี

สายที่ 3 คณะพระรักขิต : ไปบาวาซี ได้แก่ บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย

สายที่ 4 คณะพระธรรมรักขิต : ท่านผู้นี้เป็นฝรั่งชาติกรีก และดูเหมือนจะเป็นฝรั่งคนแรกที่บวชในพระพุทธศาสนา ไปปรินตชนบท แถวชายทะเลเหนือ เมืองบอมเบย์

สายที่ 5 คณะพระมหาธรรมรักขิต : ไปแคว้นมหาราษฏร์ อยู่ทางตะวันออกของเมืองบอมเบย์

สายที่ 6 คณะพระมหารักขิต : ไปประเทศโยนก คือกรีกในเอเชียกลาง

²⁵ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, 2541), 183-184.

สายที่ 7 คณะพระมัชฌิมะ : ไปทางเหนือแถบภูเขาหิมาลัย

สายที่ 8 คณะพระโสณะและพระอุตตระ : ไปสุวรรณภูมิ ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่า อาจเป็นดินแดนซึ่งอยู่ในเขตประเทศไทย หรือประเทศพม่าในปัจจุบัน

สายที่ 9 คณะพระมหินทเถระ : พระโอรสของพระเจ้าอโศกเอง ไปเกาะลังกา คือ ประเทศศรีลังกาพระมหินทเถระ เมื่อไปถึงเกาะลังกา ได้ประกาศพระศาสนา สามารถทำให้พระเจ้า เทวานัมปิยติสสะกษัตริย์ลังกาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้ อย่างมั่นคง ต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงโปรดให้พระสังฆมิตตาเถรีพร้อมคณะภิกษุณีนำหน่อ พระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยาไปปลูก ณ เมืองอนูราชปุระ ประเทศศรีลังกา พร้อมทั้งให้อุปสมบทแก่ เหล่ากุลสตรีในประเทศศรีลังกาที่ประสงค์จะเป็นภิกษุณีด้วย²⁶

ดังนั้น หลักแห่งการนำพระพุทธศาสนาสู่ประชาชนในพื้นที่ต้องมีคนที่มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและศรัทธาในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือมีอินทรีย์ 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาริปัญญา อันมีผลเพื่อขจัดทุกข์ทางใจ คือเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขครบทุกด้าน

2.2.4 ความหมายและประโยชน์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกทั้งหลายมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไปตามสถานะและโอกาสแต่ภายใต้ขอบเขตที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ปัจจุบันมีรูปแบบและบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างจากสมัยพุทธกาล ซึ่งเปลี่ยนไปตามกาลเวลา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ²⁷

หลักประโยชน์ 3 คือ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงสั่งสอนให้ไปประกาศพรหมจรรย์ ว่า... “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ร่วมทางทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลาย

²⁶ แก้ว ชิตตะขบ, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553), หน้า 70-71.

²⁷ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 478.

จำพวกที่มีรูปคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี” ...²⁸ พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราเป็นแบบฉบับปัจจุบันนี้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์

โดยหลักการก็คือให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ 3 ประการ²⁹ คือ (1) ติฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ (2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ (3) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง ประโยชน์ คือ ผลตอบสนอง ได้รับสืบมาจากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ เพราะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความมั่งคั่งบริบูรณ์ความไม่เกิดในสุคติโลกสวรรค์ และจุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็นสุขสงบเย็น เป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์สิ้นทั้งปวง ประโยชน์สุขถือเป็นความชัดเจนในคำสอนพุทธศาสนามุ่งหมายความสุขด้วยข้อปฏิบัติให้ถึงสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์หรือด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นทุกข์แต่มีข้อที่ต้องระวังคือ ผู้ปฏิบัติต้องไม่ติดใจหลงใหลความสุขที่ขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยให้ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจของตน ต้องเป็นอิสระสมบูรณ์จากกิเลสทั้งปวง จึงถือเป็นความสุขที่เป็นจุดหมายปลายทางพระพุทธศาสนา ประโยชน์สุข 3 ประการที่ยกไว้เบื้องต้น จนเกิดได้ก็ด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน ในขณะที่เดียวกันก็มองถึงเพื่อนมนุษย์รอบข้างด้วย การเผื่อแผ่ยังประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตามจนเกิดผล

2.2.5 หลักการสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธกาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลมีอยู่ 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. พระธรรมกถึก คือ พระธรรมกถึกคือผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะคือตัวสารที่จะส่งไป
2. สาร คือ ธรรมะ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
3. ผู้ฟัง คือ ผู้รับสาร ในการที่จะทำให้องค์ประกอบเหล่านี้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เรียกว่า พุทธวิธีในการสอน เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่พร้ง พร้อมไปด้วยคุณสมบัติของนักเผยแผ่ และพุทธวิธีในการสอนอย่างครบถ้วน จึงได้รับการยกย่องว่า “สตุถา เทวมนุสสาน ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบเผยแผ่ ธรรมะของพระพุทธเจ้าตามแนวพุทธวิธีในการสอน

²⁸ที.ม. (ไทย) 4/32/40.

²⁹ช.จ. (ไทย) 30/673/333.

จุดมุ่งหมายในการสอน ไม่ว่าจะเสด็จไปทางไหน หรือทำอะไรพระพุทธรูปเจ้าทรงตั้งจุดมุ่งหมายเสมอแม้แต่การสอน ก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีใครปรากฏอยู่ในข่ายคือพระญาณแล้ว พระพุทธรูปองค์ก็จะเสด็จไปแสดงธรรมโปรด เรียกว่า จุดมุ่งหมายในการสอน หรือลักษณะอาการที่พระพุทธรูปเจ้าทรงสั่งสอนมี 3 อย่าง ได้แก่³⁰

1. อภิญาณธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง คือทรงรู้อย่างเห็นเองแล้วจึงทรงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม เพื่อใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน

2. สนิทานธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล คือผู้ฟังตรึกตรองตามหรือเห็นจริงได้ และสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมให้ถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น

3. สัปภาฎฐิหาริยธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริง คือผู้ฟังนำผลนั้นไปปฏิบัติตาม พร้อมทั้งได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามกำลังของตน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่มองประโยชน์ทั้งที่จะเกิดกับตนเองและผู้อื่น มีสติเป็นตัวจัดความไม่ประมาท โดยตระหนักถึงผลของกุศลกรรม เป็นตัวกำหนดทิศทางในการกระทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง 3 ประการ ที่เป็นเหมือนการมองมนุษย์ทุกคนที่จิตใจ มากกว่ามองรูปลักษณะที่แสดงออกมาภายนอก อันจะไปสู่ การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ จากพระพุทธพจน์ที่ยกมานี้ เป็นการประกาศพระพุทธศาสนาที่ผู้เป็นสาวกต้องยึดถือปฏิบัติตนและทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้จาริกไป ซึ่งถือเป็นหัวใจของการประกาศให้เห็นเป็นจุดเด่นหรือลักษณะพิเศษว่าการปฏิบัติทั้ง 3 ประการ โดยถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่ท่ามกลางกลุ่มศาสนาและเจ้าลัทธิต่าง ๆ ในขณะนั้น

2.2.6 องค์ประกอบของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่ พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมี สติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น ต่อจากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือ ผู้สอนกับผู้เรียนมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไปเพราะในทาง พระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณา ต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ให้เกิดคุณลักษณะของ ผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระ

³⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: การการศาสนา, พ.ศ. 2546), หน้า 134.

ธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมี ลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร 7 ประการ ดังนี้³¹

1. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ใต้ถ้ำ

2. ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรักชอบใจ เป็นที่พึ่ง ได้ และปลอดภัย บทบาทและหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก คือ การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในชุมชนบนพื้นที่สูง การบริการสังคม การฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นำเอาหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ในการพัฒนาด้านจิตใจ และเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ชุมชน

3. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

4. วตตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้ คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนกฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

6. คมภีรณฺจ กถกตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จฏฐานเณ นิโยชเย ไม่ชักนำในฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไป ในทางเสื่อมเสีย

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก ใช้หลักสังคมสงเคราะห์ (หลักสังคหวัตถุ, พรหมวิหารธรรม) นำเข้าไปสู่พื้นที่ราษฎรบนพื้นที่สูง ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เน้น รูปแบบที่ตายตัว เหมือนกันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วไป โดยอาศัยหลักการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชนเผ่า โดยมีการสร้าง เครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และภาคีเครือข่ายผ่านเครือข่ายออนไลน์ หนุนเสริมช่วยเหลือทั้ง

³¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 204.

ส่วนของการบริจาคเงินและเครื่องอุปโภคบริโภค และจิตอาสาในกิจกรรมของพระธรรมจาริก เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์กร³²

2.2.7 กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่พื้นที่

กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก มีกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ ³³

1. กระบวนการวางแผนการ ดำเนินงาน ตามวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมจาริก และนโยบายของประธานคณะพระธรรมจาริก

2. กระบวนการปฏิบัติงาน พระธรรมจาริกที่ได้รับมอบหมายตามแผนปฏิบัติงานลงพื้นที่ ดำเนินการตามแผน ซึ่งสงเคราะห์เข้ากับองค์ประกอบหน่วยอบรมประชาชนทั้ง 8 ด้าน ร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน เข้ามาหนุนเสริม และร่วมในการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีกิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน

3. กระบวนการตรวจสอบ คือ พระธรรมจาริก หัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง หรือ คณะผู้บริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จะลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมให้กำลังใจ ประเมินงาน ติดตามผลงาน ช่วยเหลือแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น

4. ขบวนการสรุปองค์ความรู้ ในแต่ละเดือนหัวหน้าศูนย์อบรม และพระธรรมจาริก จะต้องสรุปผลการดำเนินงาน เพื่อเสนอต่อที่ประชุมคณะผู้บริหาร เพื่อสรุปผลงานทางสถิติ ปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไข เพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

2.2.8 รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยสรุปที่ปรากฏโดยมากมี 7 วิธีด้วยกัน คือ

1. อุปนินนถา แปลว่า ถ้อยคำที่เข้ากล่าวในขณะที่เข้าไปนั่งใกล้ หมายถึง การนั่งคุยสนทนาอย่างกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนากัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้สำหรับการสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้ไปมาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นการพูดคุยกันตามสมควรแก่เหตุการณ์กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำถาม แนะนำชี้แจงให้คำปรึกษา

³² พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิาณเมธี), พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

³³ อ้างแล้ว.

เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธีตรงกับ ที่ท่านโบราณจารย์กล่าววิ นังจับเขาคู่กัน บรรยากาศเป็น
กันเอง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน ซึ่งนิยมพูดกันว่า เป็นการเทศน์ธรรมาสน์เดี่ยว³⁴

2. ธรรมกถา แปลว่า ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม หมายถึง การบรรยายหรืออธิบายธรรม
เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นทางการเป็นกิจลักษณะ เป็นงานเป็น
การเป็นเรื่องเป็นราวในปัจจุบัน ได้แก่การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น³⁵

3. โอวาทกถา แปลว่า ถ้อยคำที่กล่าวสอน หมายถึง การให้แนะนำตักเตือนให้ละเว้น
ความชั่วประพฤติดีเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธพจน์หรือพระ
โอวาทสั้นเป็นพระดำรัสเตือน ทรงสั่งสอน โดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความ
สังวรระวัง³⁶

4. อนุศาสนีกถา แปลว่า ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง หมายถึง คำกล่าวสอนใน
ลักษณะซ้ำ ๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหูเป็น
รูปแบบการเผยแผ่อีกวิธีหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพร่ำสอนโดยเฉพาะแก่บรรดาพุทธ
บริษัทฝ่ายบรรพชิตหรือสหธรรมิก 5 คือ ภิกษุ ภิกษุณีสิกขมานา สามเณร สามเณรรวมทั้งนักบวชที่
อยู่ใกล้ชิด เนื้อหาโดยสารธรรมโดยส่วนมากจะเป็นคำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี
ความเพียรพยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงย้ำ เตือนพุทธบริษัทอยู่เสมอ ๆ³⁷

5. อัมมสากัจฉากถา แปลว่า ถ้อยคำที่สนทนากันทางธรรม หมายถึง การสนทนา ธรรม
เป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถามเพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือ
ปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บางโอกาส เพื่อทรง
รับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามควรแก่กรณีปัจจุบัน
นอกจากจะเรียกว่า การสนทนาธรรมแล้ว อาจเรียกว่า การอภิปรายการเสวนาธรรม โดยผลัดการพูด
ผลัดกันฟัง³⁸

6. ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า ถ้อยคำคำถาม-ตอบ หมายถึง รูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้น ด้วย
การคำถาม ตอบ โดยอาจถามน าเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบ เป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจ
ภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้น ๆ ให้ฟังหรือระหว่างที่สนทนาธรรมกัน เพื่อกระตุ้นเร้าใจให้ผู้

³⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่
31, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2561), หน้า 623.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 157.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 638

³⁷ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า 545..

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับการแสดงพระธรรมเทศนาอื่น ๆ ภายหลังจากที่ตรัสอธิบายความหมายของธรรมนั้น ๆ³⁹

7. อัมมเทสนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การแสดงพระธรรมเทศนา นั่นเอง เป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องความดีความชั่ว ประโยชน์และมีโทษประโยชน์ เพื่อให้ละ ชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏมากในพระสูตรตันตปิฎก⁴⁰

ในปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิต เช่น หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ⁴¹

1. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น
2. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน
3. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
4. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน
5. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ
6. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ

2.2.9 การประยุกต์ใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาพื้นที่

การที่พระพุทธเจ้าประสงค์ให้เกิดประโยชน์แก่มหาชน คือเกิดเป็นความสุขนั้น ทรงหมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับ อาจจำแนกออกเป็น 3 ประการ⁴² คือ 1) ดับอวิชชา หมายถึง การเกิดญาณทัศนะอันสูงสุด 2) ดับกิเลส หมายถึง การจัดความชั่วร้ายและของเสียต่างๆ ภายในจิตใจหมดเหตุ จะก่อให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม 3) ดับทุกข์หมายถึง หมดความทุกข์บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร์ ความสุขถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวให้ชัดเจนก็คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดเป็น

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

⁴¹ กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540), หน้า 134-135.

⁴² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 52.

ประโยชน์สุข เริ่มแต่ขั้นต้น คือ บุญ มีพุทธพจน์รับรองว่าบุญเป็นชื่อของความสุข⁴³ คนจะถึงความสุขได้ต้องมีศีลเป็นพื้นฐานในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ศีลถือเป็นตัวทำให้เกิดเป็นฌาน ความสุขก็เป็นองค์ประกอบของฌาน ฌานยิ่งสูงขึ้นก็ยิ่งประณีตขึ้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ก็เป็นสุขเป็นบรมสุขด้วย ดังพุทธพจน์ว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง⁴⁴

ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่มองประโยชน์ซึ่งจะเกิดกับตนเองและผู้อื่น มีสติเป็นตัวขจัดความไม่ประมาท โดยตระหนักถึงผลของกุศลกรรมเป็นตัวกำหนดทิศทางการกระทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง 3 ประการ ที่เป็นเหมือนการมองมนุษย์ทุกคนที่จิตใจ มากกว่ามองรูปลักษณ์ที่แสดงออกมามาก่อน อันจะไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ จากพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้วนี้ เป็นการประกาศพระพุทธศาสนาที่ผู้เป็นสาวกต้องยึดถือปฏิบัติตนและทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้จาริก ซึ่งถือเป็นหัวใจของการประกาศให้เห็นเป็นจุดเด่นหรือลักษณะพิเศษว่าการปฏิบัติทั้ง 3 ประการ โดยถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่ท่ามกลางกลุ่มศาสนาและเจ้าลัทธิต่าง ๆ

2.3 การแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง

ปัญหาความยากจนยังคงกระจายตัวอยู่ในภาคการเกษตร รัฐบาลได้วางเป้าหมายการยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกมิติอย่างบูรณาการภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) โดยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 เพื่อมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายยุติความยากจนทุกรูปแบบ มุ่งเน้นที่การพัฒนามนุษย์และให้โอกาสคนเพื่อสร้างและพัฒนาตนเอง ปลูกฝังให้ครัวเรือนที่ยากจนเรียนรู้และคิดค้นวิธีการจัดการชีวิต และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและเหมาะสม สภาพปัญหาของพื้นที่สูง สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.) และหน่วยงานภายใต้ปฏิญญาเชียงใหม่ กล่าวปัญหาบนพื้นที่สูงว่า

ความยากจนบนพื้นที่สูงจำแนกได้หลายลักษณะ ได้แก่ (1) ประชากรบนพื้นที่สูงทั่วไปมีสภาพยากจน จากการสำรวจเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนา เกษตรที่สูงในภาคเหนือตอนบน 9 จังหวัด โดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2547 เกษตรกรทั่วไป มีรายได้เฉลี่ยเพียงปีละ 31,126 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรายได้ของเกษตรกรในภาคเหนือกว่า เท่าตัว (69,373 บาทต่อครัวเรือนต่อปี) สาเหตุสำคัญเกิดจากเกษตรกรสร้างผลผลิตได้น้อย ต้นทุนการผลิตสูง ในขณะที่ราคาผลผลิตค่อนข้างต่ำและค่อนข้างผันผวน นอกจากนี้เกษตรกรยังมีช่องทาง

⁴³ช.อิตติ. (ไทย) 25/200/240.

⁴⁴ม.ม. (ไทย) 13/287/281.

การตลาดน้อย และไม่มี โอกาสสร้างรายได้นอกภาคการเกษตรเท่าที่ควร (2) มีระบบการผลิตที่ใช้สารเคมีเกษตรอย่างไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการปนเปื้อนของสารเคมี เกษตร เกิดการตกค้าง ทั้งในผลผลิตและในสิ่งแวดล้อมทั้งดินและน้ำ สาเหตุส่วนใหญ่เนื่องมาจากเกษตรกรบนพื้นที่สูง ยังขาดความรู้และทักษะในการเพาะปลูกที่เหมาะสม และส่งผลกระทบต่อระบบทรัพยากรน้ำ และ ผู้ที่อยู่อาศัยบนพื้นราบด้วย (3) พื้นที่ทำกินเสื่อมโทรม พื้นที่ทำการเกษตร ร้อยละ 96.48 ของพื้นที่สูงใน 12 จังหวัดของภาคเหนือ เป็นพื้นที่ที่มีความลาดเทมาก ทำให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายหน้าดิน โดยเฉพาะในระบบการทำเกษตรแบบตัดและเผา ที่เปิดหน้าดินโล่งรับแรงปะทะกับ เม็ดฝนโดยตรง และไม่มีระบบชะลอการไหล ของน้ำฝนที่ไหลบ่าไปตามความลาดชัน หน้าดินที่ถูกชะล้างไปทุกปี ทำให้พื้นที่เกษตรเหลือแต่ดินชั้นล่างที่มี ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และเป็นดินปนหิน (4) ปัญหาการบุกรุกเพื่อหาพื้นที่ทำกินใหม่ สาเหตุเกิดจากการที่ผลผลิตต่อพื้นที่ต่ำลง ข้าวและอาหารที่ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค หรือผลผลิตที่ได้ไม่พอสำหรับขาย เป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว จึงต้องเพิ่มผลผลิตโดยเพิ่มพื้นที่ปลูก นอกจากนี้ยังเกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในครัวเรือน การอพยพเข้า มาของประชากรจากนอกประเทศและจากพื้นราบของประเทศไทย ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นเป็น ลำดับ (5) ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะระหว่างชุมชนบนพื้นที่ต้นน้ำและ พื้นที่ท้ายน้ำรวมไปถึงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน เนื่องจากต่างมีจุดยืนและมุมมองการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่างกัน ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ โดยร้อยละ 77.74 ของครัวเรือนเกษตรกรบน พื้นที่สูงใน 12 จังหวัด ยังอาศัยการตัดไม้เพื่อการใช้ประโยชน์ในครัวเรือน (6) ปัญหาด้านสังคมในอนาคต ชุมชนชาวเขาอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย และมีวัฒนธรรม เฉพาะ อาศัยกฎระเบียบชุมชน และความเชื่อทางศาสนาเป็นกรอบการดำรงชีวิต และการสร้างความสงบสุขใน สังคม ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชุมชนมีภูมิทัศน์ด้านทวนต่อการเปลี่ยนแปลงน้อย ปัจจุบันสังคมของชุมชนชาวเขาเปิดสู่ สังคมภายนอกมากขึ้น ทำให้มีความล่อแหลมต่อปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาเยาวชน การขาดจิตสำนึกต่อสังคม การแพร่ระบาดของยาเสพติด โรคเอดส์ รวมทั้งปัญหาด้านความมั่นคงตามแนวชายแดน ขณะเดียวกันเยาวชน บนพื้นที่สูงมีแนวโน้มที่จะอพยพไปประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้น ทำให้ขาดแคลนแรงงานในชุมชน”⁴⁵

2.3.1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกกับการมีส่วนร่วมบนพื้นที่สูง

⁴⁵ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และหน่วยงานภายใต้ปฏิญญาเชียงใหม่, “ยุทธศาสตร์การวิจัยพื้นที่สูง(พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙)” , หน้า หน้า2-3, (ออนไลน์) ,<https://www3.rdi.ku.ac.th/wp/>, (10/6/2023)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นหน่วยงานภาคการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ได้มีวิสัยทัศน์และปณิธานด้านการวิจัยและการพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรม ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ในพระไตรปิฎกโดยวิธีสหวิทยาการ นำองค์ความรู้ที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา ศีลธรรมและจริยธรรมของสังคม รวมทั้งพัฒนาคุณภาพงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิจัย และงานวิจัยให้มีคุณภาพ และประการสำคัญคือการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม ด้วยการปรับปรุงกิจกรรมต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องเอื้อต่อการส่งเสริมสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ สร้างความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน โดยการจัดประชุมสัมมนาและฝึกอบรม เพื่อพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากรทางศาสนา ให้มีศักยภาพในการธำรงรักษา เผยแพร่หลักคำสอน และเป็นแกนหลักในการพัฒนาจิตใจในวงกว้าง⁴⁶

ปี 2543 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ขานรับนโยบายการบริหารของมหาวิทยาลัย ได้จัดทำโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและหลักสูตรการศึกษาสำหรับพระธรรมจาริกขึ้น โดยทั้ง 2 หน่วยงานนี้มุ่งทำงานด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อขยายผลตามนโยบายการบริหารงานและหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง โดยการคัดเลือกพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่จบหลักสูตรระดับปริญญาตรี ให้เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง และสามารถเรียนรู้สภาพปัญหาของแต่ละชุมชนได้ เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะปัญหาที่สำคัญคือความยากจน แต่การทำงานในช่วงแรกประสบกับอุปสรรคและปัญหาหลายประการ เช่น ความไว้วางใจ การยอมรับ และความศรัทธาจากชาวบ้าน การไม่ได้รับความร่วมมือในด้านต่าง ๆ การสื่อสารภาษาท้องถิ่นกับชาวบ้าน ความแตกต่างด้านขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ความเชื่อ จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบทชุมชนตามภูมิสังคมนั้น ๆ เน้นการสร้างสัมพันธ์ภาพทางด้านจิตใจตามหมู่บ้านชาวเขา จำนวน 10 หมู่บ้าน ละ 5 รูป ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก และเพชรบูรณ์ ในปัจจุบันโครงการพระบัณฑิตอาสา มีจำนวน 33 อาศรม ส่วนโครงการพระธรรมจาริกมีอาศรมทั้งสิ้น จำนวน 315 แห่ง แยกออกเป็นอาศรมหลักจำนวน 170 แห่ง⁴⁷

⁴⁶ [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.mcu.ac.th/pages/philosophy-commitment-vision-mission>, 15/10/2564.

⁴⁷ [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1239537/>, 20/10/2564.

3.3.2 ยุทธศาสตร์การทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก⁴⁸

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การนำหลักธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็ง

1. กลยุทธ์ ประกอบด้วย (1) การส่งเสริมการเผยแพร่หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาและชุมชน (2) การส่งเสริมการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (3) การส่งเสริมสุขอนามัยและสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน

2. แผนปฏิบัติการ (1) การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ (2) การปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ (3) การอบรมให้ความรู้ตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (4) การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (5) การอบรมการใช้พืชสมุนไพร (6) การอบรมด้านการรักษาสุขภาพอนามัยแก่พระธรรมจาริกและชาวบ้าน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การอนุรักษ์วัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

1. กลยุทธ์ (1) การสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนฟื้นฟูส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น (2) การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ให้มีส่วนร่วมในพื้นที่ส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีสิ่งแวดล้อมชุมชน (3) การประสานความร่วมมือภาคีเครือข่ายให้องค์กรอื่น ๆ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

2. แผนปฏิบัติการ (1) การจัดกิจกรรมบวชป่า (2) การจัดกิจกรรมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ (3) การอบรมให้ความรู้ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีสิ่งแวดล้อมชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างเครือข่ายภาคีหนุนเสริม

1. กลยุทธ์ (1) การสร้างกระบวนการการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (2) การประสานงานความร่วมมือภาคีระดับต่าง ๆ (3) การสร้างพลังขับเคลื่อนชุมชนร่วมกัน (4) การสร้างทีมติดตามและประเมินผลร่วมกัน

2. แผนปฏิบัติการ (1) การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนงาน ประจำปี (2) การจัดตั้งภาคีเครือข่ายในระดับหมู่บ้าน (3) การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ (4) การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ของชาติและประจำเฝ้า (5) การจัดกิจกรรมชุมชนยุวพุทธธรรมจาริก

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การขยายพื้นที่ปฏิบัติงานให้ครอบคลุมบนพื้นที่สูง

⁴⁸โครงการพระธรรมจาริก, รายงานผลการปฏิบัติงานฯ ประจำปี 2552, (เชียงใหม่: มทป, 2552), หน้า

1. กลยุทธ์ (1) การส่งเสริมสนับสนุนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา (2) การขยายโอกาสการเพิ่มแกนนำและฐานเผยแผ่ปีละ 3 – 5 หมู่บ้าน (3) การสร้างทีมพระธรรมจาริกสัญจรและแกนนำ (4) การประชาสัมพันธ์และการเผยแผ่ (5) การชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหาร 50

2. แผนปฏิบัติการ (1) การสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลหมู่บ้าน (2) การผลิตสื่อเพื่อการเผยแผ่ (3) การบรรยายธรรมเสียงตามสาย (4) การอบรมแกนนำชาวพุทธปีละ 5 รุ่นๆ ละ 70 คน (5) การเพิ่มหมู่บ้านรับผิดชอบ ปีละ 3-5 หมู่บ้าน/อำเภอฯ (6) การสร้างทีมงานพระธรรมจาริกสัญจร 5 ทีมๆ 2 รูป / ปี (7) การจัดทวารสารพระธรรมจาริก (8) การจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ (9) การจัดทำแผ่นพับ (10) การผลิตสื่อลงแผ่น ซีดี วีซีดี

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การบริหารจัดการองค์กร ทรัพยากรมนุษย์

1. กลยุทธ์ (1) การสร้างการกระจายอำนาจตามหลักธรรมาภิบาลในองค์กร (2) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในองค์กร (3) การสร้างขวัญกำลังใจและสนับสนุนการปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา (4) การกำหนดแผนงาน แนวทางปฏิบัติการ การกำกับติดตามและประเมินผล (5) การจัดระบบบริการสารสนเทศ เทคโนโลยีให้ทันสมัยเอื้อต่อการปฏิบัติงาน

2. แผนปฏิบัติการ (1) การประชุมปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานองค์กรทั้งระบบ (2) การทำงานเป็นทีมและมีอำนาจในการตัดสินใจ (3) การอบรมและปฏิบัติธรรมปีละ 2 ครั้งๆ ละ 100 รูป (4) การอบรมพัฒนาศักยภาพ ทักษะการปฏิบัติงานแก่บุคลากร (5) การปรับเพิ่มค่าภัตตาหารค่าเดินทางของพระธรรมจาริกตามความเหมาะสม (6) การจัดสวัสดิการด้านปัจจัย 4 ที่จำเป็นพื้นฐาน (7) การตรวจเยี่ยม การปฏิบัติงานพระธรรมจาริกภาคสนาม (8) การสนับสนุนการปฏิบัติงานตามประเพณี (9) การจัดแผนงานเวทีแบบมีส่วนร่วม (10) การจัดอบรมบุคลากรเพื่อพัฒนาระบบสารสนเทศ (11) การจัดหาสื่อ เครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็น

2.3.3 ที่มาของการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง

การแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของราษฎรบนพื้นที่สูง อยู่ที่ว่า การเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการส่งเสริมนโยบายและระบบบริหารจัดการจากภาครัฐที่เหมาะสม ทั้งนี้ปัญหาความยากจนที่สะสมมานานเกิดจากหลายเหตุปัจจัย พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเหตุปัจจัยของความยากจน เกิดจากการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข 4 และอบายมุข 6 ซึ่งมีขบวนการเหมือนกันในเรื่องการคบคนพาล เหตุเพราะการคบหาสมาคมกับคนพาลเป็นเหตุให้ผู้คบหาประสบกับความเสื่อมทรัพย์เสื่อมยศถาบรรดาศักดิ์ เสื่อมความนับถือจากผู้คน ดังพุทธโอวาทที่ว่า “...หาก

บุคคลที่ียวหาคนดีกวาตนหรือเสมอกับตนไมได ก็ไมควรถือการเที่ยวไปคนเดียวในหมั่นคง เพราะจะหาความเปนเพื่อนในคนพาลไมไดเลย...”⁴⁹

ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริ“เศรษฐกิจพอเพียง” ที่เน้นการพัฒนาให้ประชาชนและชุมชนในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลาง ที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัวและสามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงยึดหลักการในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นโยบายการบริหารราชการกระทรวงมหาดไทย จึงให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชาติ เพื่อสนองตอบต่อนโยบายของรัฐบาล และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบท ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระทรวงมหาดไทย จึงกำหนดกรอบนโยบายและแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกระทรวงมหาดไทยมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นเจ้าภาพหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนภายใต้ โครงสร้างของ “ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระทรวงมหาดไทย (ศจพ. มท.)” โดยน้อมนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ“หลักการบริหารจัดการเชิงพื้นที่” มาเป็นแนวทางการปฏิบัติงาน และให้บูรณาการทำงานกับหน่วยงานภาคีทุกภาคส่วน ร่วมกับชุมชน ในการตรวจสอบครัวเรือนยากจน กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจน บูรณาการกับทุกภาคส่วนในพื้นที่ร่วมกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจน⁵⁰

2.3.4 ความหมายการแก้ไขปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง

1. ความหมายความยากจน

ความหมายของความยากจน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้คำนิยามคำว่า “คนจน” หมายถึง บุคคลที่มีความเสี่ยงต่อการมีภาวะทุพโภชนา เนื่องจากความยากจนมีรายได้ไม่เพียงพอ ที่จะบริโภคให้ได้มาตรฐานภาวะโภชนาการ⁵¹

⁴⁹ช.ธ. (ไทย)25/61/46.

⁵⁰ อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร และคณะ, ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน กรณีศึกษา : ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจาเป็นพื้นฐาน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร, ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 11 ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557), หน้า 48.

⁵¹สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.nesdb.go.th. [1 สิงหาคม 2561].

ความยากจน คือ สภาพที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐาน ไม่มีรายได้เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการซื้อสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการครองชีพ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1. ความยากจนสัมบูรณ์ คือ สภาพที่ประชาชนไม่มีรายได้เพียงพอที่จะมีชีวิตอยู่ได้ และ 2. ความยากจนสัมพัทธ์ โดยเป็นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มของประชาชนที่มีรายได้แตกต่างกัน⁵²

ความยากจน คือ สภาพซึ่งบุคคลขาดการครอบครองทรัพยากรหรือเงิน เช่นความยากจนสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) หรือความยากจนขั้นแค้น (Destitution) หมายถึง บุคคลที่ขาดความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งโดยทั่วไปได้แก่ น้ำจืดและอาหารที่สะอาด โภชนาการ สาธารณสุข การศึกษา เครื่องนุ่งห่มและที่พักอาศัย⁵³

ความยากจน หมายถึง สภาพการดำรงชีวิตของบุคคลซึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และไม่สามารถจะบำบัดความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ จนเป็นเหตุให้บุคคลนั้นมีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานที่สังคมวางไว้ หรือสภาพการดำรงชีวิตของบุคคลที่มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ไม่สามารถจะหาสิ่งจำเป็นมาสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจได้อย่างเพียงพอ จนทำให้บุคคลนั้นมีสภาพความเป็นอยู่ที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่สังคมวางไว้ ความยากจนขึ้นอยู่กับมาตรฐานของแต่ละสังคม ปัญหาเรื่องความยากจนกำลังเป็นปัญหาสำคัญของประเทศกำลังพัฒนา⁵⁴

ตามรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2555 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(2557) ได้ใช้เส้นความยากจน (Poverty line) เป็นเกณฑ์ในการประเมิน โดยรายงานว่าความยากจนโดยรวมในปี พ.ศ. 2555 ได้ลดลงเหลือร้อยละ 16.4 จากในปี พ.ศ. 2553 ถึง 2554 แต่หากรวมคนจนกับคนเกือบจนแล้วในปี พ.ศ. 2555 มีจำนวนถึงร้อยละ 23.5 ของประชากรทั้งประเทศ จึงบ่งชี้ได้ว่าความยากจนยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทย ซึ่งบุคคลใดที่มีรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจนจะถือว่าบุคคลนั้นเป็นคนจน โดยเส้นความยากจนนั้นใช้แนวคิดจากความต้องการอาหารและสิ่งจำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำ ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพของแต่ละบุคคล ซึ่งคำนวณเป็นตัวเงินที่สะท้อน

---

⁵²สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th>. [1 สิงหาคม 2561].

⁵³ความยากจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>. [1 สิงหาคม 2561].

⁵⁴พระอริการทิศเทพ ฐานโกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559) : 63-64.

ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคล ในการได้มาซึ่งอาหารและสิ่งจำเป็นที่ไม่ใช่อาหารให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ เส้นความยากจนจึงสะท้อนมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำของบุคคล⁵⁵

2. ประเภทความยากจน

ประเทศไทยมีจำนวนประชากรที่มีเส้นความยากจนต่ำมีถึง 10 เปอร์เซ็นต์⁵⁶ ซึ่งสวนทางกับตัวเลขจีดีพีของประเทศที่ดูเหมือนจะเพียงพอต่อการขจัดความยากจนได้ก็ตาม ความยากจนตั้งอยู่บนข้อเท็จจริงพื้นฐานที่ว่า คนจนไม่ได้จนในระดับที่คงที่ตลอดเวลา เมื่อเวลาผ่านไปบุคคลหรือครัวเรือนสามารถเผชิญปัญหาความยากจนได้ในหลายรูปแบบเช่น ผู้ที่เผชิญกับความยากจนในปีนี้อาจคนอาจไม่ได้เป็นคนจนในปีหน้าหรือปีต่อ ๆ ไป หรือบางคนอาจยังคงอยู่ในความยากจนอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ผู้ที่ไม่ได้เป็นคนจนอาจตกเข้าสู่ความยากจนได้เมื่อเวลาผ่านไป ความยากจนจึงสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นได้ทั้งจนระยะสั้น ระยะยาว จนแบบชั่วคราวหรือแบบเรื้อรัง งานวิจัยที่รวบรวมผลการศึกษเกี่ยวกับพลวัตความยากจนโดยส่วนใหญ่แบ่งประเภทของความยากจนออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่⁵⁷ ได้แก่

- 1) กลุ่มไม่เคยยากจน
- 2) กลุ่มยากจนเป็นครั้งคราว หรือกลุ่มที่เคยจนแต่สามารถออกจากความยากจนได้
- 3) กลุ่มที่เพิ่งเข้าสู่ความยากจน
- 4) กลุ่มยากจนถาวรหรือเรื้อรัง

สภาพความเป็นอยู่และสาเหตุของความยากจน แบ่งเป็น 3 ประเภท⁵⁸ ได้แก่

1) คนจนพื้นฐานหรือคนจนเชิงกายภาพ หมายถึง คนที่ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต มักไม่เป็นที่รู้จักของสังคม สาเหตุแห่งปัญหาบางส่วนเกิดจากที่ดินทำกินมีจำกัด ในขณะที่ครอบครัวขยายตัว ไม่มีที่ดินพอเพียงที่จะทำกิน เด็กรุ่นใหม่ไม่มีทักษะการเกษตรและไม่มีที่ไป สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มดังนี้

⁵⁵กัลยาณี เสนาสุ, “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสุขของคนไทย”, รายงานวิจัย, (คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559).

⁵⁶Thailand: 10% still below poverty line | Investvine, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: investvine.com/thailand-10-still-poverty-line. [1 สิงหาคม 2561].

⁵⁷อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, พลวัตของความยากจน:กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย, ทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด, 2555), หน้า 26.

⁵⁸สมชัย ศรีนอก, “คนจน 4.0 : นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต, 2561.

1.1 กลุ่มคนจนทั่วไป หมายถึง กลุ่มคนจนที่มีที่ดินทำกินบ้าง แต่มีที่ดินน้อยไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสมสำหรับการเกษตร ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินถาวร หรืออาจมีทรัพย์สินถาวรบ้าง แต่มีมูลค่าต่ำ มักเป็นแรงงานที่มีทักษะขั้นพื้นฐานเท่านั้น ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำแต่มีภาระเลี้ยงดูครอบครัวมาก เช่น มีสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ทำให้ไม่พ้นสภาพยากจน การศึกษามักไม่เกินระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1.2 กลุ่มคนจนเรื้อรัง หมายถึง กลุ่มที่มีสภาพความเป็นอยู่แออัด ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน การศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินใด ๆ ทั้งทรัพย์สินถาวรและไม่ถาวร มีภาระครอบครัวสูง เช่น เด็กคนชราผู้ป่วยเรื้อรังและรุนแรง คนพิการ หรือเป็นเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นแรงงานรับจ้างหมุนเวียนในภาคเกษตรหรือรับจ้างทั่วไป เป็นแรงงานที่ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำหรือต่ำกว่านั้น แต่ภาระเลี้ยงดูครอบครัวตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป หรือเป็นแรงงานเด็กต้องทำงานตั้งแต่อายุน้อย จนขาดโอกาสการศึกษาเพื่อหลุดพ้นความยากจน หรือคนว่างงานไม่มีรายได้ทางอื่น

2) คนเสี่ยงจน คนใกล้จน คนเกือบจน หมายถึง กลุ่มคนที่มีความอ่อนไหวหรือความเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นคนจนง่ายตาย เพราะสาเหตุหรือปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นดินฟ้าอากาศ แผ่นดินไหว น้ำท่วม หรือ หัวหน้าครอบครัวเสียชีวิต คนกลุ่มนี้ไม่ขาดแคลนสิ่งจำเป็น หรือไม่มีปัจจัยพื้นฐานน้อยกว่าคนอื่นมากนัก คนกลุ่มนี้เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินเพียงพอ จึงทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ หรือมีสินทรัพย์ถาวรอยู่บ้าง แต่มีจำนวนน้อยหรือมีมูลค่าต่ำ เป็นลูกจ้างที่มีรายได้พอสมควรแต่ไม่มั่นคง เช่น เป็นลูกจ้างชั่วคราว อายุมาก หรือไม่มีทักษะแรงงานที่เหมาะสมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีโอกาสถูกปลดออกจากงานสูงกว่าแรงงานทั่วไป ทำงานที่มีความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุสูง มักขาดความรู้ในการวางแผน ชีวิตและแผนบริโภคที่ดี

3) คนจนเชิงเปรียบเทียบ คนจนเชิงสัมพัทธ์ คนจนเชิงโครงสร้าง หมายถึง กลุ่มคนจนที่ไม่ถึงกับขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน แต่ขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีและประโยชน์ที่ควรได้รับจากการพัฒนาต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาไม่สูงนัก(ไม่เกินมัธยมศึกษา) คุณภาพหลักสูตรไม่เหมาะสม การกระจายรายได้ไม่ดีพอ ขาดข้อมูลข่าวสาร(เมื่อเปรียบเทียบกับคนชั้นกลาง ข้าราชการ และนายทุน) มีทุนทางสังคมอยู่บ้าง แต่เป็นระบบอุปถัมภ์ มีอำนาจต่อรองต่ำ

2.3.5 หลักการสำคัญการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง

แนวทางการต่อสู้กับความยากจนกับหลักการทรงงานเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการต่อสู้กับความยากจนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎร ทรงมีแนวพระราชดำริ ดังนี้⁵⁹

1) ทรงให้ความช่วยเหลือและพัฒนาคนในชนบทเป็นหลักใหญ่ ตั้งแต่การพระราชทานหรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตและประกอบอาชีพของประชาชน จนถึงการส่งเสริมความรู้และอาชีพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

2) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพระราชทานสิ่งจำเป็น หรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

3) การดูแลรักษาและส่งเสริมสุขภาพประชาชน ให้มีสุขภาพแข็งแรงพร้อมด้วยสุขภาพจิตที่ดี ให้มีแรงกำลังในการประกอบอาชีพ และยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง

4) การส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตด้วยโครงการต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในภูมิภาคต่าง ๆ การฝึกอาชีพราษฎรกับมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และการจัดตั้งบริษัท สุวรรณชาติจำกัดในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อจำหน่ายสินค้าที่ผลิตจากโครงการที่ทรงส่งเสริมไว้

5) การส่งเสริมหรือสร้างเสริมสิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลน เช่น ความรู้เรื่องการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง หรือเทคโนโลยีการผลิตที่ชาวบ้านรับได้และสามารถนำไปปฏิบัติอย่างได้ผลจริง

รัชการที่ 9 ทรงงานแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรในทุก ๆ เรื่องของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนับเป็นการต่อสู้กับความยากจน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต และให้ราษฎรสามารถมีชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพอย่างมีความสุขและยั่งยืน โดยการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนดูแลรักษา ส่งเสริมสุขภาพประชาชน ส่งเสริมอาชีพและรายได้ มีความรู้ ดังแนวพระราชดำรินี้... “ทรงให้ความช่วยเหลือและพัฒนาคนในชนบทเป็นหลักใหญ่ ตั้งแต่การพระราชทาน หรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตและประกอบอาชีพของประชาชน จนถึงการส่งเสริมความรู้และอาชีพเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

2.3.6 องค์ประกอบการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง

1. สาเหตุและปัจจัยความยากจน

นักเศรษฐศาสตร์ได้มองสาเหตุของความยากจนนั้นเกิดจากความขาดแคลนในเทคโนโลยี มีรายได้ต่ำ เงินออมต่ำ การลงทุนต่ำ และผลผลิตต่ำ ซึ่งปัจจัยที่นำไปสู่ความยากจนและด้อยโอกาสนั้น

⁵⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 176.

มีอยู่ 4 กลุ่มปัจจัย⁶⁰ ได้แก่ 1. ท่าทีต่อชีวิต 2. ปัจจัยการผลิต และการเข้าถึงทรัพยากรของสังคม 3. ความสัมพันธ์ไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม และ 4. ระบบสวัสดิการ

สาเหตุของความยากจนยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ⁶¹

1) สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่

1. การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนา ทักษะต่างๆ

2. การขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์

3. การมีปัญหาสุขภาพ

4. การมีภาระ ในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่

5. การมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย

2) สาเหตุจากปัจจัยภายนอก ได้แก่

2.1 นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ เช่น

1. การเน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท

2. การเน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร

3. การเน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อการพาณิชย์ โดยไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน

4. การเน้นเป้าหมายการเจริญเติบโต ทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ให้กับประชากร

5. การเน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่างๆ ที่ดีพอ กระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม

2.2. ระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหา ความยากจนทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ซับซ้อนและล่าช้า

2.3. ความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่างๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ

2.4. ความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณในระดับต่าง ๆ

⁶⁰ฉลาด จันทรสุมบัติและคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคาม ระยะที่ 1 2554, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2555), หน้า 16.

⁶¹ พระอภิการทัตเทพ จานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559) : 64-65.

จากการวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจน ยังพบสาเหตุของความยากจนได้ ดังนี้⁶²

- 1) ประชากรส่วนใหญ่ยังไม่มียานพาหนะ
- 2) ระดับรายได้ของประชากรส่วนใหญ่ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ
- 3) คนในชนบทส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม มักถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง
- 4) คุณภาพของคนในระดับล่างในด้านต่าง ๆ ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ
- 5) ความยากจนในครอบครัวของคนในชนบท
- 6) การสูญเสียที่ดินทำกินของคนในชนบท
- 7) การเข้าไปช่วยเหลือของรัฐยังไม่ทั่วถึง

จากการศึกษาวิจัยด้วยวิธีสถิติวิเคราะห์แบบ Multivariate Analysis และการประเมินปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประมวลความเห็นจากกลุ่มคนจนและผู้ด้อยโอกาสพบว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจนหรือปัจจัยที่เพิ่มความเสี่ยงต่อการเป็นคนจน ได้แก่ 1. อาชีพของผู้ครัวเรือน 2. การศึกษาของสมาชิกในครอบครัว 3. การขาดแคลนที่ดินทำกิน 4. การเข้าถึงบริการพื้นฐานต่าง ๆ นอกจากนี้จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ยังมีปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อความยากจนที่สำคัญอีก ได้แก่ 1. ระบบการจัดการทรัพยากรมุ่งเน้น เพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ทำให้ทรัพยากรไม่กระจายไปถึงคนยากจน 2. กระบวนการทางกฎหมาย สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างคนในสังคม 3. ระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน รวมทั้งยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุลและยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเปิด มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรม และเกิดความเสียหายสูง⁶³

กล่าวโดยสรุปแล้ว สาเหตุของความยากจนเกิดจากปัจจัยดังนี้⁶⁴

1) สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะต่าง ๆ รวมทั้งการขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูล

⁶²การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจนใน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dpu.ac.th/dpurc/research-107>. [1 สิงหาคม 2561].

⁶³ กรอบประเด็นการระดมความคิดเห็นเรื่อง คนจน: โอกาสใหม่ในการพึ่งตนเอง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย: 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (21 มิถุนายน 2545), หน้า 2.

⁶⁴ พาริซาร์ สมะระ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://region3.prd.go.th/problem/cause.htm>. [1 สิงหาคม 2561].

ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้การมีปัญหาสุภาพและการมีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ ประกอบกับการมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย

2) สาเหตุจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ ที่เน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท หรือการพัฒนาชนบทที่เน้นแต่ทุนทางกายภาพโดยขาดการส่งเสริมทุนทางสังคม เน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร เน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อการพาณิชย์โดยไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน เน้นเป้าหมายการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ เน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่ตีพ้อ กระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม และระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน ทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ซับซ้อนและล่าช้า รวมไปถึงความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่าง ๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ ตลอดจนความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณในแต่ละระดับ

3.3.7 นโยบายการแก้ปัญหาความยากจน

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาค่าความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในระดับที่ค่อนข้างสูงเช่นกัน แม้ประเทศไทยจะมีรายได้ประชาชาติมวลรวมต่อบุคคลในระดับที่สูงขึ้น แต่รายได้ที่เพิ่มขึ้นนั้นกลับไม่ได้ถูกจัดสรรให้แก่ประชากรทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม โดยแนวทางหลักในการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ อยู่ที่การเพิ่มโอกาสและศักยภาพของคนจน ตลอดจนการส่งเสริมนโยบายและระบบบริหารจัดการภาครัฐที่เหมาะสม⁶⁵ ความพยายามของภาครัฐในอดีตมีแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมุ่งจุดมุ่งหมายหลัก 2 ประการ คือ 1. การเพิ่มขีดความสามารถและพัฒนาคุณภาพของคนจน ให้สามารถปรับตัวอย่างมีภูมิคุ้มกันและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และ 2. การวางรากฐานการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง โดยเน้นการปรับปรุงระบบบริหารจัดการ การส่งเสริมนโยบายการพัฒนา และปรับปรุงกฎหมายให้เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมีแนวทางที่สำคัญและมีความจำเป็นเร่งด่วน ประกอบด้วย⁶⁶

- 1) การปรับปรุงระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน
- 2) การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนจนและชุมชน
- 3) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนับสนุนการมีที่ดินทำกินของเกษตรกรรายย่อย

⁶⁵ศุภเจตน์ จันทรสาส์น, สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_12/pdf/aw01.pdf. [1 สิงหาคม 2561].

⁶⁶กรอบประเด็นการระดมความคิดเห็นเรื่อง คนจน: โอกาสใหม่ในการพึ่งตนเอง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย: 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.). (21 มิถุนายน 2545), หน้า 2.

- 4) การพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคม
  - 5) การส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคให้เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน
  - 6) การปฏิรูปกฎหมายเพื่อสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจน
- สำหรับการส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคที่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน มี

ดังนี้⁶⁷

- 1) ส่งเสริมนโยบายการพัฒนาประเทศที่สมดุล โดยการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อให้เศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น
- 2) ส่งเสริมการเจริญเติบโตของภาคเศรษฐกิจที่คนจนส่วนใหญ่พึ่งพิง เช่น ภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมเกษตร ภาคการก่อสร้าง และภาคบริการ
- 3) ส่งเสริมนโยบายการเงินและการคลัง เช่น มาตรการภาษีที่เอื้อต่อวิสาหกิจ ชุมชน และระบบสินเชื่อรายย่อย (micro credit) การพิจารณาจัดเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า และการเพิ่มรายจ่ายภาครัฐในการจัดบริการพื้นฐานทางสังคมแก่คนจน และผู้ด้อยโอกาส
- 4) ส่งเสริมนโยบายการค้าและการเงินระหว่างประเทศ เช่น ส่งเสริมการเปิดเสรีและการเจรจาการค้าที่ส่งผลดีแก่ภาคเกษตรและแรงงาน การลงทุนในสาขาที่เอื้อประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ได้แก่ กิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิตภาคเกษตร และกิจกรรมที่มีเทคโนโลยีระดับกลางที่จ้างแรงงานฝีมือระดับต่ำไปฝึกอบรม

สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนกระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดกรอบแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนใน 2 ระดับ คือ 1. ระดับครัวเรือน โดยให้ความสำคัญกับการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส เพื่อให้ครัวเรือนยากจนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร มีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุน มีการออม รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การจัดทำบัญชีรับ-จ่าย และแผนชีวิตครัวเรือน และ 2. ระดับชุมชน ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยกระบวนการแผนชุมชนและการจัดการความรู้ เพื่อมุ่งไปสู่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงใน 3 ระดับ คือ พออยู่พอกิน อยู่ดีกินดี มั่งมีศรีสุข

การมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับศักยภาพของครัวเรือนแต่ละกลุ่ม มีเป้าหมายให้ครัวเรือนดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี สำหรับครัวเรือนที่สามารถพัฒนาตนเองได้นั้นเน้นการดำเนินการโดยใช้ 4 ฐานการเรียนรู้ คือ 1. การ

---

⁶⁷พาริซาร์ สมะมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://region3.prd.go.th/problem-poor/cause.htm>. [1 สิงหาคม 2561].

ปรับทัศนคติ 2. เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 3. เรียนรู้แหล่งทุนและการออม และ 4. เรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือนและการจัดทำแผนชีวิต โดยระดมความร่วมมือในการทำงานของส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน เพื่อการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาสให้ครัวเรือนยากจน มีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร⁶⁸

การทำแผนแม่บทชุมชนหรือธรรมนูญชุมชนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการค้นหาทุนของท้องถิ่น เพื่อจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง การส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อหาทางหลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก ซึ่งในกระบวนการเรียนรู้นี้ชุมชนสามารถร่วมกันทำการวิจัยตนเอง หรือการวิจัยชุมชนเพื่อให้รู้จักตัวเอง รู้จักโลก รู้รากเหง้า และเอกลักษณ์ของตนเองและชุมชน รู้ศักยภาพ ทุน และสิ่งแวดล้อม เรียนรู้การทำรายรับ-รายจ่าย สภาพหนี้สิน ปัญหาต่างๆ และความต้องการที่แท้จริงของตนเอง เพื่อนำข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกมาเป็นความรู้และเป็นแผนแม่บทชุมชน

กระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน⁶⁹ ได้แก่

1. การค้นหาผู้นำแก้ไขปัญหาความยากจน และประสานงานความร่วมมือทุกภาคส่วน
2. วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน ปัญหา สาเหตุแนวทางแก้ไขความยากจน
3. การจัดทำตัวชี้วัด และค้นหาคนยากจนทั้งเชิงโครงสร้างและปัจเจก
4. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ
5. อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำแผนแก้ไขปัญหาความยากจน
6. การจัดตั้งกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน
7. การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและปัจเจก
8. สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผล สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนจึงควรเน้นบทบาทของชุมชนมากขึ้น เช่นการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากชุมชนมีความใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุด จึงย่อมรู้และเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้มาก

⁶⁸อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร, “ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนกรณีศึกษา : ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานอำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร”, ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 11, ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557) : 48.

⁶⁹รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิธัมมปัญญา 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน, หน้า 84-86.

ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของคนยากจนและชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ต้องควบคู่ไปกับนโยบายการดำเนินการของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.3.8 กระบวนการแก้ปัญหาความยากเชิงพื้นที่

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตว่า ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ คุณภาพ หมายถึง ลักษณะความดีประจำบุคคลหรือสิ่งของ และชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ ดังนั้น คุณภาพชีวิต จึงหมายถึงความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล นอกจากนี้ ประภารัตนเมธานนท์ ได้ให้ความหมาย คุณภาพชีวิตว่า ความรู้สึกเป็นปกติสุข (Seen of Well Being) มีความหมายใกล้เคียงกับความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) ความเป็นสุข(Happiness) ซึ่งเป็นผลร่วมของการตอบสนองความรู้สึกภายในตัวบุคคล และ กรมการแพทย์ได้ให้ความหมายของคำว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่งๆในช่วงเวลาหนึ่ง⁷⁰

3.3.8.1. ดัชนีชี้วัดความยากจน

ความยากจนมักถูกวัดจากระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคล เมื่อระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคลนั้นๆ ต่ำกว่าระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำที่จะสามารถบริโภคสินค้าและบริการ โดยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ จัดทำการแบ่งประชากรออกเป็น 5 กลุ่ม โดยจำแนกตามระดับรายได้และวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากร ซึ่งพิจารณาจากรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคของประชากรและรายได้ของประชากร โดยนำค่าทั้งสองมาคำนวณสัดส่วนของรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค และรายได้ของประชากรแต่ละกลุ่มต่อรายจ่ายและรายได้ของประชากรทั้งหมด จากนั้นพิจารณาความเหลื่อมล้ำทางรายได้จากความแตกต่างของสัดส่วนรายจ่ายและรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้สูงที่สุดและกลุ่มที่มีรายได้ต่ำที่สุด รวมทั้งคำนวณค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0 และ 1 หากค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคมีค่าเข้าใกล้ 1 มากเท่าใด แสดงว่าความเหลื่อมล้ำของรายได้ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553) รวมไปถึงการใช้เส้นความยากจน (poverty line) ที่แสดงรายได้เฉลี่ยของประชาชนจำแนกตามภาคและเขตพื้นที่และปีพ.ศ. เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับใช้วัดภาวะความยากจน โดยคำนวณจากต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคล ในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าบริการที่จำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

⁷⁰ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญ, 2539), หน้า 189.

ทั้งนี้สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยในปี 2561 ได้กำหนดกลุ่มคนยากจนออกเป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มที่สองนั้นมีรายได้ทั้งปีต่ำกว่า 30,000 บาท ซึ่งเป็นระดับที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน กลุ่มนี้มีจำนวนมากที่สุด คือ 5.1 ล้านคน ในจำนวนนี้มีอาชีพเกษตรกรรมมากถึง 1.8 ล้านคน สัดส่วนที่เหลือมีอาชีพอิสระค้าขาย ลูกจ้าง พนักงานภาครัฐ นักเรียน และว่างงาน ซึ่งกลุ่มคนว่างงานนี้มีจำนวนถึง 1.5 ล้านคนถือเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่ภาครัฐจะต้องเข้าไปช่วยให้เขามีงานทำ ฝึกอบรม พัฒนาทักษะฝีมือ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจนยืนอยู่เหนือเส้นความยากจน ซึ่งในจำนวนนี้มีคนที่ไม่มีรายได้เลย 1 ล้านคน หากรัฐบาลส่งเสริมเพื่อทดแทนแรงงานต่างด้าวได้ จะช่วยทำให้คนกลุ่มนี้มีรายได้พ้นเส้นความยากจนทันที⁷¹

สำหรับเส้นความยากจน (poverty line) ของธนาคารโลกได้กำหนดอยู่ที่ 1.90 ดอลลาร์ต่อวัน (หรือประมาณวันละ 60 บาท/เดือนละ 1,800 บาท) โดยประเทศไทยมีเส้นความยากจนต่ำกว่าอยู่ที่ประมาณ 52 บาทต่อวัน (หรือเดือนละ 1,560 บาท)⁷²ซึ่งกรอบวิเคราะห์การดำรงชีพอย่างยั่งยืนนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์วิถีความเป็นอยู่และแนวทางการดำรงชีวิตของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนจนที่อาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งแนวความคิดหลักของการดำรงชีพอย่างยั่งยืนมี 6 ประการ ดังนี้

1) คนเป็นศูนย์กลาง (people-center) มุ่งเน้นสนับสนุนคนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการดำรงชีวิต โดยเชื่อว่าความยากจนจะลดลงหากการสนับสนุนจากภายนอก ทำงานสอดคล้องกับแนวทางของวิถีการดำรงชีวิต สภาพแวดล้อมทางสังคม และความสามารถในการปรับใช้

2) องค์กรรวม (holistic) ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ไม่สามารถแยกส่วนได้ จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพล และผลกระทบที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีวิต

3) พลวัต (dynamic) ค้นหาเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลง โดยสามารถสนับสนุนผลทางบวกบรรเทาผลทางลบที่จะเกิดขึ้นจากผลกระทบภายนอก สร้างบนจุดแข็งหลักการสำคัญคือ การเริ่มวิเคราะห์จากจุดแข็งหรือสิ่งที่มีอยู่มากกว่าจุดอ่อน หรือความต้องการ

4) เชื่อมโยงมหภาคและจุลภาค (macro-micro links) แนวทางการศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ต้องการที่จะเป็นจุดเชื่อมช่องว่างระหว่างระดับนโยบาย สถาบัน ถึงระดับชุมชนและปัจเจกบุคคล

⁷¹ปี 2561 ปีแห่งการยกระดับรายได้และ คุณภาพชีวิตของผู้มีรายได้น้อย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net> > ทุน-การเงิน. [1 สิงหาคม 2561].

⁷²Thailand: 10% still below poverty line | Investvine, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: investvine.com/thailand-10-still-poverty-line. [1 สิงหาคม 2561].

5) การเปลี่ยนผ่านโครงสร้างและกระบวนการ (transforming structures and processes) เป็นองค์ประกอบที่มีผลกระทบโดยตรง และส่งผลต่อการเลือกวิถีการดำรงชีพ ประกอบด้วย 2 ส่วนย่อยคือ 1. โครงสร้าง มี 2 ระดับคือ ระดับสาธารณะ และระดับเอกชน เช่น รัฐบาล องค์กร ประชาสังคม และ 2. กระบวนการ หมายถึง ส่วนขับเคลื่อนของโครงสร้าง เช่น นโยบาย กฎหมายข้อกำหนด สถาบัน และวัฒนธรรม

6) องค์ประกอบด้านบริบทของความผันผวนและความไม่แน่นอน (vulnerability context) เป็นภาวะที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบโดยตรงต่อทรัพย์สิน และผลลัพธ์จากวิถีการดำเนินชีวิต ได้แก่ ภาวะความเสี่ยงหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิด เช่น ภัยธรรมชาติ การขาดเงินใช้จ่าย ความขัดแย้งในสังคม ปัญหาสุขภาพมนุษย์ พืช สัตว์ รวมถึงภาวะแนวโน้มการเคลื่อนไหวของปัจจัยต่าง ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล

นอกจากนี้ความจนสามารถวัดได้จากตัวชี้วัดความจนจากปัจจัยในด้านต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความยากจนยังประกอบด้วย⁷³

1) การวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) เป็นการพิจารณาความยากจนโดยใช้ เกณฑ์แบบสัมบูรณ์ เป็นการกำหนดระดับความยากจนที่ชัดเจน โดยคำนวณความต้องการขั้นพื้นฐาน ในการดำรงชีพออกมาเป็นตัวเงิน ซึ่งกำหนดปริมาณเงินหรือรายได้ขั้นต่ำที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิต อยู่ได้ โดยจะใช้เส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นเครื่องชี้วัดความยากจน เป็นเกณฑ์ที่จะสะท้อน ระดับค่าครองชีพขั้นต่ำที่สุดที่มนุษย์จะยังชีพอยู่ได้

2) การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ (Relative Poverty) พิจารณาความ ยากจนโดยเปรียบเทียบระดับรายได้ต่าง ๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องชี้สถานะการกระจายรายได้ การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบมี 2 วิธีคือ 1. การเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม ว่ามีความแตกต่างในส่วนแบ่งของรายได้ทั้งหมดอย่างไร และ 2. การเปรียบเทียบรายได้ของคนจนกับรายได้เฉลี่ยของคนทั้งประเทศ

3) การวัดความยากจนโดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ) การวัดความยากจนเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐานเพื่อเน้นคุณภาพชีวิตที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำไว้ แบ่งได้เป็น 8 หมวด ได้แก่ 1. สุขภาพอนามัยดี 2. ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม 3. ได้รับการศึกษาและรับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ 4. ครอบครัวสุขสบาย 5. มีอาชีพและรายได้พอเพียง 6. มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน 7. มีการพัฒนาจิตใจ และ 8. มีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

⁷³สมชัย ศรีนอก, “คนจน 4.0 : นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน”, สารนิพนธ์พุทธ ศาสตรบัณฑิต, 2561.

สำหรับสหประชาชาติ (UN) ระบุว่าเส้นความยากจนหรือ Poverty Line ต้องเป็นผู้มีรายได้ต่อปี ต่ำกว่า 975 เหรียญสหรัฐ หรือประมาณ 31,000 บาท ขณะประเทศไทยแยกออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1. กลุ่มมีรายได้น้อยกว่าปี 30,000 บาท ซึ่งมีจำนวนประมาณ 5.3 ล้านคน และ 2. ผู้ที่อยู่ตรงปริมเส้นความยากจนมีรายได้ปีละไม่เกิน 100,000 บาท โดยมีประมาณ 6.1 ล้านคน ซึ่งทั้ง สองกลุ่มนี้ได้ขึ้นทะเบียนบัตรสวัสดิการแห่งรัฐหรือเรียกว่าบัตรคนจน โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 17 ของประชากรไทย การแก้ปัญหาจึงต้องเห็นรากเหง้าความยากจนที่มีสัดส่วน 1 ใน 3 ของประเทศ ซึ่งเป็นเกษตรกรทั้งมีที่ดินทำกินและไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เกษตรกรจำนวนมากทำกินอยู่บนที่ดินซึ่งไม่สามารถออกโฉนดได้ คนกลุ่มนี้จึงเป็นคนจนส่วนใหญ่ของประเทศและอยู่ในสภาวะรายได้ไม่แน่นอน จากราคาพืชผล การเก็งกำไร การถูกเอารัดเอาเปรียบในด้านต่าง ๆ หรือประสบภัยภัยพิบัติทางธรรมชาติส่งผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย หรือบางปีมีปริมาณผลผลิตล้นตลาดทำให้ราคาตกต่ำมาก

ทั้งนี้จากตัวเลขของทีดีอาร์ไอระบุว่าคนยากจนแบบจนจริง ๆ มีรายได้ต่ำกว่า 2,300 บาท ต่อเดือน ซึ่งมีจำนวนถึง 4.8 ล้านคน⁷⁴ การบริหารประเทศตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ทำให้เกิดภาวะคนจน 4.0 ซึ่งเป็นยุคที่คาบเกี่ยวระหว่าง 3.0 กับ 4.0 จึงเป็นยุคที่เกิดคนจนมากที่สุด ซึ่งเป็นทั้งคนจนแท้ ๆ ยากจนเรื้อรังอย่างเช่น ชาวไร่ชาวนาในสังคมชนบทจะมีสัดส่วนที่น้อย แต่คนจนที่เป็นคนจนแฝงในสังคมเมืองจะเป็นสัดส่วนที่มากขึ้น ด้วยปัจจัยที่มาจากความมุ่งเน้นสร้างสรรค์สิ่งทีเรียกว่านวัตกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นคนจนในระดับปัญญาชนแทบจะทั้งสิ้น นวัตกรรมที่ทำให้เกิดยุคคนจน 4.0 มากขึ้นโดยนวัตกรรมจากสังคมออนไลน์ (Social Network) และนวัตกรรมที่มาจากนโยบายสาธารณะของรัฐบาล

3.3.8.2 การใช้ดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิต

ข้อมูลในระดับครัวเรือนที่แสดงถึงสภาพความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของคนในครัวเรือนในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำคุณภาพชีวิตโดยใช้เครื่องชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน เพื่อการจัดเก็บข้อมูลสำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ใน 5 หมวด ประกอบด้วย 31 ตัวชี้วัด ดังนี้⁷⁵

หมวดที่ 1 สุขภาพ มี 7 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 2 สภาพแวดล้อม มี 7 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 3 การศึกษา มี 5 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 4 การมีงานทำและรายได้ มี 4 ตัวชี้วัด

⁷⁴ภายในปี 2561...ไทยจะไร้คนจนจริงหรือ?. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.tanitsorat.com/file/ภายในปี2561ไทยไร้คนจนจริงหรือ.pdf. [1 สิงหาคม 2561].

⁷⁵คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน(พชช.) : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยกรกฎาคม, คู่มือการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานปี 2560-2564, (2559), หน้า 1-3.

หมวดที่ 5 ค่านิยม มี 8 ตัวชี้วัด

กรมการพัฒนาชุมชนได้เปิดตัวดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข หรือมีชื่อเป็นทางการว่า "ความสุขมวลรวมของหมู่บ้านและชุมชน : Gross Village Happiness หรือมีชื่อสั้นๆ ว่า "GVH Thailand" ขึ้น ย่อมาจากคำว่า Gross Village Happiness ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ตั้งขึ้นมาเพื่อใช้ในการตรวจสอบความสำเร็จในการดำเนินการพัฒนา และเป็นเป้าหมายในการพัฒนาที่มีผลต่อการพัฒนาในระดับจิตใจ เป็นความสุข ความรู้สึกภายใน ที่ส่งผล ต่อตนเอง ครอบครัว หมู่บ้าน อาศัยองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยพื้นฐานร่วมในการสร้างความสุขของมนุษย์ซึ่งประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ 1. การมีสุขภาวะ 2. เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งเป็นธรรม 3. ครอบครัวอบอุ่น 4. ชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนดี 5. การมีสภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศน์ที่สมดุล 6. เป็นชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล⁷⁶

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)⁷⁷เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการนำแนวคิดเรื่องตัวชี้วัดความสุขไปประยุกต์ในระดับนโยบาย โดยแบ่งดัชนีชี้วัดความสุข เป็น 3 ระดับคือ 1) ระดับสังคมไทย 2) ระดับชุมชน และ 3) ระดับครัวเรือน ซึ่งแยกองค์ประกอบดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข เป็น 6 องค์ประกอบ คือ 1) การมีสุขภาวะ 2) เศรษฐกิจเป็นธรรมและเข้มแข็ง 3) ครอบครัวอบอุ่น 4) ชุมชนเข้มแข็ง 5) สภาพแวดล้อมดี และ 6) สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล นอกจากนี้ในทางพระพุทธศาสนา มองว่า ชีวิตของมนุษย์จะต้องมีการพัฒนาใน 4 ด้าน คือ ทางกาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อเข้าถึงความสุขและความเจริญ ซึ่งสอดคล้องกับตามหลักภาวนา 4 ได้แก่ 1) ความสุขทางกาย (Physical Happiness) 2) ความสุขทางสังคม (Moral Happiness) 3) ความสุขทางจิตใจ (Emotional Happiness) และ 4) ความสุขทางปัญญา (Intellectual Happiness)

การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนสามารถยังประเมิณผลได้จากดัชนีชี้วัดความสุข เช่น การนำแนวคิดเรื่องตัวชี้วัดความสุขไปประยุกต์ในระดับนโยบาย โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)⁷⁸ได้จัดแบ่งดัชนีชี้วัดความสุขออกเป็น 3 ระดับ คือ 1. ระดับสังคมไทย 2. ระดับชุมชน และ 3. ระดับครัวเรือน ซึ่งแยกองค์ประกอบดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข เป็น 6 องค์ประกอบ คือ 1. การมีสุขภาวะ 2. เศรษฐกิจเป็นธรรมและเข้มแข็ง 3. ครอบครัวอบอุ่น 4. ชุมชนเข้มแข็ง 5. สภาพแวดล้อมดี และ 6. สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ซึ่งองค์ประกอบดัชนีชี้วัดทั้ง 6 ด้านนี้ ควรควบคู่ไปกับคุณภาพชีวิตของประชาชนตามแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจ

⁷⁶หนังสือพิมพ์แนวหน้า (วันที่ 07 มิย. 2555) สารสนเทศสุขภาพไทย healthinfo.in.th.

⁷⁷พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน) และคณะ. "การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา", รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558).

⁷⁸เรื่องเดียวกัน.

พอเพียง ที่ประชาชนต้องมีความสุขทั้งภายในและภายนอก อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการพึ่งพาอาศัย เกื้อกูลกัน ดูแลรักษารวมชาติ และสิ่งแวดล้อมเรียนรู้ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการรักษาวัฒนธรรมและประเพณี โดยการบูรณาการเป็นองค์รวมด้วย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ฉะนั้นแล้วหน่วยงานภาครัฐ องค์กร และชุมชนต่างๆ ควรมีการจัดทำตัวชี้วัดความสุขมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับไปการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน โดยการวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้บุคคลและสังคมสามารถเสริมสร้างความสุขให้เกิดขึ้นได้ในสังคม

3.3.9 การประยุกต์ใช้การแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูง

3.3.9.1. แนวคิดทฤษฎีการแก้ปัญหาความยากจนตามศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชาเป็นคำที่เพิ่งมีการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายใน 4– 5 ปีที่ผ่านมา ซึ่งจากการสืบค้นที่มาของคำว่า ศาสตร์พระราชา ไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่าใครเป็นผู้ใช้คำนี้เป็นครั้งแรกเมื่อใด และเกิดการใช้นี้ในโอกาสใด การที่จะให้ความหมายคำว่า ศาสตร์พระราชา ให้มีความครอบคลุมตามความหมายที่บรรดานักปราชญ์ ราชบัณฑิต นักวิชาการ นักบริหาร ตลอดจนประชาชนทั่วไป ย่อมเป็นย่อมเป็นการยากที่จะกระทำให้เป็นที่ยอมรับจากทุกกลุ่มในความหมายที่ถูกต้องตรงกัน เนื่องจากเป็นคำที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าที่ได้รับผลจากพระราชกรณียกิจทั้งหลาย ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงงานไว้ให้เพื่อพสกนิกรของพระองค์นั้น มีหลากหลายและมากมายกระจายไปทั่วทุกสารทิศ ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของราษฎรในทุกสาขาอาชีพ⁷⁹

สำหรับความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งไม่ได้กำหนดเป็นคำเต็มว่า “ศาสตร์พระราชา” และสามารถค้นหาคำโดยแยกเป็น 3 คำ ดังนี้

ศาสตร์ : น. ระบบวิชาความรู้

พระ : น. ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงความยกย่อง

ราชา : น. พระเจ้าแผ่นดิน, พระมหากษัตริย์

รวมความหมายจากพจนานุกรม ศาสตร์พระราชาจึงมีความหมายว่า “ระบบวิชาความรู้ของพระมหากษัตริย์”⁸⁰ เมื่อประมวลความหมายจากผู้รู้หลายท่าน และนำมาประกอบเป็น

⁷⁹สำนักกรรมการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, (2560), หน้า 28-29.

⁸⁰สำนักกรรมการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, หน้า 89..

ความหมายของคำว่า “ศาสตร์พระราช” จึงความหมายได้ว่า บรรดาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่าง ๆ ด้วยความมุ่งหมายที่จะป้องกันหรือแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างวิถีชีวิตสังคมที่มีความปกติสุข ให้แก่เหล่าพสกนิกรและมนุษยชาติทั้งปวง ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงสันติสุขและยั่งยืน

3.3.9.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากเหตุการณ์วิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ช่วยเหลือประชาชนที่ตกงาน โดยให้ขยายผลโครงการไปในหลายจังหวัดทุกภาคของประเทศกว่า 56 แห่ง ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งฟาร์มตัวอย่างขึ้นภายใต้โครงการ “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ณ บ้านดงยอ ตำบลขว้าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นแห่งแรก โดยโครงการได้มีการสร้างบ้านพักเกษตรกร 20 หลัง และจัดแบ่งที่ดินเพื่อทำการเกษตรครอบครัวละ 2 ไร่ รวมทั้งจัดสร้างระบบสาธารณูปโภคให้แก่ราษฎรให้มีความเป็นหมู่บ้านตัวอย่างที่ทำการเกษตรโดยไม่ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง และเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยสำหรับเลี้ยงคนในหมู่บ้าน และเมื่อเหลือจากการบริโภคสามารถนำไปจำหน่ายเสริมสร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย⁸¹

ประเทศไทยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มาเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารประเทศตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) และเป็นหลักการสำคัญที่ปรากฏในเอกสารสำคัญของประเทศ ได้แก่ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันและกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี อเนกสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสาขาวิชา มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยยับยั้งความเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของ สศช. และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป สำนักพระราชเลขาธิการได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่ขอพระมหากษัตริย์ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 ให้ สศช. นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป ดังนี้⁸²

⁸¹สำนักกรรมการธิการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชฯ, หน้า 155.

⁸²สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (ธันวาคม 2556), หน้า 198-199.

...“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”...ทั้งนี้สศช. ได้อัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9(พ.ศ. 2545 - 2549) ซึ่งนับเป็นการเผยแพร่ปรัชญาฯ สู่สาธารณชนเป็นครั้งแรก

การพัฒนาที่ครอบคลุมสมดุลและยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในกรอบการบริหารและแผนแม่บทการพัฒนาประเทศในทุกระดับ นอกจากนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559 โดยสั่งการให้ทุกส่วนราชการ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้เป็นแนวทางขับเคลื่อนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน(SEP for SDGs) โดยให้สอดคล้องกับแผนงานตามภารกิจหลักของหน่วยงานในระยะ 20 ปี(พ.ศ. 2560 – 2579) แผนปฏิบัติการระยะ 5 ปี และ 1 ปี หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเครื่องมือในการบูรณาการ 3 มิติของการพัฒนา คือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในระดับปฏิบัติการให้ส่งผลสัมฤทธิ์อีกด้วย เพราะหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญทั้งกับคน สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน และสอดคล้องกับวาระการพัฒนายั่งยืน ค.ศ. 2030 ตลอดจนได้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งก็ได้ผนวกเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เข้าไว้ด้วย

ในปีพ.ศ. 2547 โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ(United Nations Development Programme : UNDP) ได้จัดทำรายงานการพัฒนาคนฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาประเทศและพัฒนาคน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยมีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง มีการเสนอข้อคิดเชิงนโยบายในด้านต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้

สำหรับประเทศไทย และได้มีการเผยแพร่ต่อผู้อ่าน 166 ประเทศทั่วโลก ซึ่งมีข้อเสนอแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ 6 ประการ ดังนี้⁸³

1) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับการขจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของคนจน

2) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชน ให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ

3) เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัท ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้น ผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน

4) หลักเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญยิ่ง ต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ

5) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยกะทันหัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาคและยั่งยืน

6) ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความคิดของคน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

หลักการเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนหนึ่งพัฒนามาจากพระราชกรณียกิจของพระองค์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ยุคต้นๆ มีหลัก 3 ประการ คือ 1. การจัดการทรัพยากรน้ำ 2. เทคโนโลยีอันเรียบง่าย และ 3. การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างใส่ใจ⁸⁴ โดยเน้นองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ⁸⁵ ได้แก่

1) ความพอประมาณ ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ โดยเน้นการดำเนินชีวิตตามอัตภาพ หรือสภาวะ ของบุคคลหรือองค์กรในขณะนั้น ด้วยทางสายกลาง สมดุล ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ไม่สุดโต่งเกินพอดี เช่น ใช้จ่าย ได้แต่ต้องไม่ฟุ่มเฟือยจนสร้างหนี้สินให้ตนเองและครอบครัว อดออมได้ แต่ต้องไม่ตระหนี่ถี่เหนียวจนตนเองลำบากหรือ เอารัดเอาเปรียบ

⁸³สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.) สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ... กว่า 1 ทศวรรษ**, (บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, 2555), หน้า 63.

⁸⁴มูลนิธิชัยพัฒนา, **ได้มากแม้น้อย ภาคที่ 2 : พระราชกรณียกิจ**, กรุงเทพมหานคร, หน้า 324.

⁸⁵ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร**, เอกสารวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า 1-3.

2) ความมีเหตุมีผล เป็นการใช้สติและปัญญาใน การตัดสินใจด้วยเหตุด้วยผล โดยปราศจากอารมณ์หรืออคติ มีความยับยั้งชั่งใจกับความอยากได้ อยากมี อยากเป็น โดยที่ความมีเหตุมีผลต้องเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายได้ ไม่ว่าจะนำไปตามหลักวิชา หลักกฎหมาย กฎเกณฑ์ ทางสังคม หรือหลักศีลธรรมก็ตาม

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการเตรียมความพร้อม รับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย ความไม่ประมาท ครอบคลุมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากปัจจัยภายในและภายนอก ทั้งที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมชาติที่เกิดขึ้นตลอดเวลาที่ทุกคน ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงได้ แต่การจะอย่าลดและรับมือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างมั่นคง ต้องเข้าใจที่มาของการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ว่าเกิดจากสาเหตุอะไร ส่งผลกระทบอย่างไร และที่สำคัญต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งใน 4 ด้าน คือ

1. ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจหรือภูมิคุ้มกัน ทางการเงิน ด้วยการใช้จ่ายเงินตามอัตภาพและความจำเป็น ไม่สร้างหนี้สินที่ไม่ทำให้เกิดรายได้ มีการประหยัด อดออม ไว้ใช้ในยามจำเป็นหรือในภาวะภาคหน้า โดยอาจทำ บัญชี รายรับรายจ่ายของตนเองและครอบครัว เพื่อเป็นเครื่องมือ เบื้องต้น ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน ทำให้เห็นสถานะ การเงินที่แท้จริงและใช้จ่ายด้วยความรอบคอบ หลักการ สร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินนั้นต้องคำนึงถึง 1. ความประหยัด เป็นการใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น แต่ไม่ใช่ตระหนี่ถี่เหนียวไม่ยอมใช้เงินแม้ในสิ่งที่จำเป็น ขณะเดียวกัน ไม่ใช่ความฟุ่มเฟือยหรือใช้เป็นมากในสิ่งที่ ไม่มีความจำเป็น การใช้จ่ายจะมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้น อยู่กับอัตราส่วนของตนเองจากรายได้ที่สุจริตและไม่ไปคดโกง รับสินบนหรือเบียดเบียนให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ด้วยเหตุนี้ ความประหยัดจึงต้องตั้งบนพื้นฐานของความ พอเพียง คือ การตระหนักรู้ถึงคุณค่าของเงิน ฉลาดใช้ ฉลาดออมและฉลาดทำบุญตามอัตภาพ 2. ความมีเหตุมีผล เป็นการตัดสินใจใช้จ่ายอย่างมีสติ บางครั้งอาจขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์หรือกฎกติกาต่างๆ ในสังคมด้วย เช่น การจ่ายภาษีตามกฎหมาย การจ่ายเงินเพื่อทำนุบำรุงศาสนาหรือวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เป็นต้น

2. ภูมิคุ้มกันทางสังคม ด้วยการเสริมสร้าง ความรู้รักสามัคคี ตั้งแต่ระดับครอบครัวขึ้นมา รู้จักเพื่อเพิ่ม เพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเมตตากรุณา ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความ เคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความคิด มีความศรัทธาในเพื่อนมนุษย์และหลักธรรมของแต่ละศาสนา มีความปรารถนาให้เกิดสันติสุขภายในครอบครัว องค์กร สถาบัน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ขณะเดียวกันต้องมีภูมิคุ้มกันทางศีลธรรม ด้วยการรู้เท่าทัน และสามารถ หลีกเลียงจากอบายมุขต่างๆ ได้ ใช้ชีวิตด้วยความสมถะ เรียบง่าย ไม่สร้างเงื่อนไขชีวิตให้ซับซ้อนวุ่นวายมากเกินไปจนนำไปสู่ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยและสร้าง ปัญหาหรือความยากลำบากให้ตนเอง ครอบครัว สังคมและ ประเทศชาติ และใช้ชีวิตด้วยความสันโดษ ด้วยการมี

ความสุขในความพอ พอในสิ่งที่มี พอในสิ่งที่ได้ และพอในสิ่งที่เป็ น พอใจกับผลของการกระทำที่ได้ทำ อย่างเต็มที่แล้วด้วย ความซื่อสัตย์สุจริตและความเพียรพยายาม

3. ภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรม ด้วยการ ติดตามรู้เท่าทันผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ ทำให้ การเลื่อนไหลของวัฒนธรรมข้ามชาติเป็นไปอย่างไร้พรมแดน ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ สมัยใหม่ โดยเฉพาะการลอกเลียน แบบคนดังในสื่อบันเทิงและผลกระทบทางลบจากวัฒนธรรม เสมือนจริงในโลกไซเบอร์ เพื่อป้องกันมิให้ถูกครอบงำทาง วัฒนธรรมอย่างไร้ทิศทาง ตกเป็นเหยื่อใน การเสพและบริโภค สิ่งที่เกิดพอดี ละเลยและขาดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ท้องถิ่นและของชาติ โดยเฉพาะภาษาถิ่นและภาษาไทย จนนำไปสู่ความอ่อนแอทางวัฒนธรรมในที่สุด

4. ภูมิคุ้มกันด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เสริมสร้างพฤติกรรมนิยัรักษ์ สิ่งแวดล้อมและสร้างทักษะในการติดตาม เฝ้าระวัง ดูแล อนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ทุกประเภทให้คงความอุดมสมบูรณ์ในระยะยาว พร้อมทั้ง ป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งหมายรวม ตั้งแต่การมีสุขนิยัรักความสะอาด ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ไม่ประพฤติดิปฏิบัติตนที่ จะทำให้เกิดมลภาวะ เป็นพิษหรือทำลายสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจพอเพียงในที่นี้จึงไม่ได้หมายรวมเฉพาะ ด้านเศรษฐกิจหรือการเงินเท่านั้น แต่ครอบคลุมรอบด้านเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่พอเพียง ซึ่งเป็นความพอเพียงทั้งทางความคิด คำพูดและการ กระทำ เงื่อนไขสำคัญในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้สู่ความสำเร็จ⁸⁶ จึงต้อง ประกอบด้วย

1) หลักวิชาความรู้ ต้องมีการวางแผนและลงมือ ปฏิบัติด้วยความรอบรู้ รอบคอบและ ระมัดระวังตามหลักวิชา ไม่ใช่อารมณ์หรือความเข้าใจเพียงชั่วครูชั่วครวของตนเอง หรือความเชื่อที่ ไร้เหตุผล ที่อิงกับไสยศาสตร์ หรือ โหราศาสตร์ด้วยความมกมาย แต่ต้องมีข้อมูลและองค์ ความรู้ที่ ถูกต้อง ครบถ้วนมาประกอบการตัดสินใจในทุกเรื่อง และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องเป็น ระยะ ทั้งนี้ ในการสร้างคนให้มีความรู้ จึงต้องมีการลงทุนจัดการศึกษา ฝึกอบรมและการวิจัยเพื่อ พัฒนาในทุกองค์กรทุกระดับ เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น

2) หลักคุณธรรม ต้องปรับเสริมพื้นฐานจิตใจ ของคนในชาติให้มีคุณธรรม โดยเฉพาะ เจ้าหน้าทีรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจทุกระดับ เนื่องจากคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับจิตใจให้คนประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่สังคมเห็นตรงกัน ว่าเป็นความจริงความดีและความงาม ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ให้

⁸⁶ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการ ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร**, เอกสารวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยพัฒนาประเทศตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า 3-4.

เหมาะสมกับสถานะที่เป็นอยู่ของแต่ละคนแต่ละองค์กรและแต่ละพื้นที่ได้ โดยคุณธรรมครอบคลุมหลักศีลธรรมขั้นพื้นฐานของแต่ละศาสนา หลักจริยธรรมทั้งจริยธรรมทั่วไปหรือจริยธรรมเฉพาะวิชาชีพ หลักนิติธรรมหรือกฎหมายระเบียบข้อบังคับต่างๆ หลักธรรมาภิบาลหรือบรรษัทภิบาลที่ใช้ในการบริหารหน่วยงานองค์กร คุณธรรมประจำตระกูล ชุดคุณธรรมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแก่คนไทยในวโรกาสต่างๆ

3) หลักการดำเนินชีวิต ต้องมีความขยันหมั่นเพียร มานะอดทน ใช้สติและปัญญาในการดำรงชีวิตด้วยความ รอบคอบ

คุณประโยชน์ที่จะได้จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในทุกระดับ ดังนี้

1) บุคคลมีชีวิตสมดุล ครอบครัวสมดุล ชุมชน สมดุล ธุรกิจสมดุล ประเทศชาติสมดุล พร้อมรับมือกับ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรงในทุกด้านได้ เป็นอย่างดี

2) จัดปัญหาความยากจนและลดความเสี่ยง ทางเศรษฐกิจของคนจน

3) เป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจและพัฒนา ศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นรากฐานของ การพัฒนาประเทศ

4) ช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของ ภาคธุรกิจ ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้น ผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขันอย่างเป็นธรรม

5) ช่วยปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาล ในทุกภาคส่วน ด้วยการเน้นประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และการมีผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการทั้งในระดับ นโยบายและระดับปฏิบัติ

6) ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ของหน่วยงานต่างๆ และประเทศชาติ ได้อย่างเหมาะสม สามารถสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ความเสี่ยง ที่เข้ามา กระทบโดยฉับพลัน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้หมายถึงการอยู่อย่างประหยัด ต้องใช้ชีวิตอย่างสมถะหรือเป็นเรื่องของการเกษตรเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่คือหลักคิดที่จะนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกเรื่อง สำหรับคนทุกคนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลและมั่นคง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงรอบด้านให้อยู่เย็นเป็นสุขและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมอย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นหนทางสร้างรากฐานสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งคุณธรรม และสังคมแห่งความสุข ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศไทยและสังคมโลกอย่างยั่งยืน

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ส่งผลให้เกิดชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งแนวคิดของชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขคือ ต้องเป็นชุมชนที่มีสุขภาวะที่ดี มีระบบเศรษฐกิจเป็นธรรมและเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง ครอบครัวอบอุ่น สภาวะแวดล้อมที่ดี คนในชุมชนมีความสมานฉันท์ ซึ่งองค์ประกอบเพื่อชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ประกอบด้วย

1) ผู้นำชุมชนมีความเป็นผู้นำและเข้มแข็ง

2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของคนในชุมชน

- 3) การประชุมเพื่อพูดคุยสื่อสารอย่างสม่ำเสมอ
- 4) การสนับสนุนงบประมาณและสนับสนุนทางวิชาการจากภาครัฐ
- 5) การมีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน
- 6) การปลูกข้าว ปลูกผักปลอดสารพิษ และเลี้ยงสัตว์ไว้รับประทาน

3. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีดังนี้⁸⁷

- 1) ทฤษฎีแก่งดินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 2) ทฤษฎีการป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยหญ้าแฝกพืชจากพระราชดำริ เป็นกำแพงที่มีชีวิตในการอนุรักษ์และคืนธรรมชาติสู่แผ่นดิน
- 3) ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศฝนหลวง
- 4) แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศ เครื่องดักหมอกเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร
- 5) หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการทำให้เจือจาง ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทฤษฎีน้ำดีไล่น้ำเสียโดยใช้หลักการตามธรรมชาติแห่งแรงโน้มถ่วงของโลก
- 6) หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวา ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริบึงมักกะสัน
- 7) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้กระบวนการทางชีววิทยาผสมผสานกับเครื่องกล เติมอากาศแบบสระ เติมอากาศชีวภาพบำบัดตามแนวพระราชดำริบึงพระราม 9
- 8) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยการผสมผสานระหว่างพืชน้ำกับระบบการเติมอากาศณ บริเวณหนองสนม-หนองหาน
- 9) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัดน้ำเสียและวัชพืชบำบัดแถมผักเป็ด
- 10) ทฤษฎีบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีการเติมอากาศ โดยใช้วิธีทำให้อากาศสามารถละลายลงไปในน้ำ เพื่อเร่งการเจริญเติบโตและการเพาะตัวอย่างรวดเร็วของแบคทีเรีย จนมีจำนวนมากพอที่จะทำลายสิ่งสกปรกในน้ำให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กังหันน้ำชัยพัฒนา
- 11) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียโดยกระบวนการทางฟิสิกส์เคมี ด้วยการทำให้ตกตะกอน ตามพระราชดำริสารเร่งตกตะกอน
- 12) ทฤษฎีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามแนวทางการบริหารจัดการด้านน้ำท่วมล้น

---

⁸⁷สำนักงาน กปร., แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร, 2560), หน้า 46.

- 13) ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ฟูป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 14) ทฤษฎีใหม่ : การบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 15) แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เส้นทางเกลืออันเนื่องมาจากพระราชดำริตามหลักสังคมวิทยาการแพทย์
- 16) แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

3.3.10 โครงการหลวง

การดำเนินการของโครงการหลวงมีวิสัยทัศน์คือการมุ่งวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง และรักษาและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมรวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน จนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้คนให้หันมาปลูกพืชทดแทนได้ อย่างไรก็ตามพืชผลทดแทนดังกล่าวมีใช้สิ่งซึ่งชาวบ้านคุ้นเคย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการจัดตลาดเพื่อรองรับผลผลิตดังกล่าว พระองค์จึงมีพระราชดำริให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งการจัดตั้งเป็นบริษัทออยล์ค้ำผลิตภัณฑ์อาหาร จำกัด ซึ่งเน้นการค้าเนินการด้านการตลาดให้กับผลผลิตทางการเกษตรในโครงการหลวงอย่างครบวงจร โดยมีได้มุ่งหวังผลกำไร ยกย่องระดับราคาสินค้าเกษตรของโครงการหลวงผ่านการแปรรูปสินค้าอย่างมีคุณภาพ และการจัดหาช่องทางจัดจำหน่ายที่เข้าถึงผู้บริโภค⁸⁸

วัตถุประสงค์ของโครงการหลวง มีดังนี้⁸⁹

- 1) เพื่อวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ที่เหมาะสมต่อสภาพภูมิสังคมบนพื้นที่สูง
- 2) เพื่อพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้
- 3) เพื่อส่งเสริม พื้นฟู และอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์
- 4) เพื่อส่งเสริมและพัฒนากิจการหลังการเก็บเกี่ยวและการตลาดสินค้าโครงการหลวง
- 5) เพื่อพัฒนาโครงการหลวงให้เป็นศูนย์การเรียนรู้การพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

ภารกิจของมูลนิธิโครงการหลวง มีเป้าหมายการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้⁹⁰

- 1) ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม

⁸⁸ภาวีน ศิริประภานุกุล, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับเศรษฐศาสตร์ : ในหลวงกับวิสาหกิจเพื่อสังคม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.pier.or.th/?abridged>. [1 สิงหาคม 2561].

⁸⁹ศ.ดร.สันตต์ โรจนสุนทร ราชบัณฑิต-ดร.สุรีย์วัลย์ เมฆกมล, “ขาดทุน คือ กำไร” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ๕ สถิตในดวงใจ ไทยนิรันดร์, (มูลนิธิวิทยาศาสตร์การเกษตร : Betagro, 2560), หน้า 53.

⁹⁰ ศ.ดร.สันตต์ โรจนสุนทร ราชบัณฑิต-ดร.สุรีย์วัลย์ เมฆกมล, “ขาดทุน คือ กำไร” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ๕ สถิตในดวงใจ ไทยนิรันดร์, หน้า 60.

- 2) ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้ และต้นน้ำลำธาร
- 3) กำจัดการปลูกฝิ่น
- 4) รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือให้ป่าอยู่ในส่วนที่เป็นและทำไร่ ทำสวน ในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้สองส่วนนี้รุกร้าซึ่งกันและกัน

- 5) เพิ่มการปลูกพืชเพื่อเพิ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศ

การใช้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทำให้มองเห็นเป็นองค์รวมมากขึ้นโดยมองเป็นระบบนิเวศ พันธกิจหลักของโครงการหลวงจึงเป็นการทำให้ชาวเขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็ง มีอาชีพ รายได้มั่นคง ที่มาจากความเชื่อใจในการทำงานร่วมกัน แล้วช่วยดูแล อนุรักษ์ และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ ให้คงความสมบูรณ์ ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุพันธกิจ โครงการหลวงจึงมีการปฏิบัติงานที่ยึดปัจจัยสำคัญ 3 ด้านคือ เศรษฐกิจ คน และทรัพยากรธรรมชาติ

ปัจจัยที่สนับสนุนให้การพัฒนาพื้นที่สูงประสบความสำเร็จมีดังนี้⁹¹

- 1) การที่ประชาชนและรัฐให้ความสำคัญกับนโยบาย ที่จะส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้จากโครงการหลวงและโครงการตามแนวพระราชดำริต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชน มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

- 2) มีกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ซึ่งเป็นโอกาสสำคัญในการได้รับความร่วมมือจากชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งฟื้นฟูเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

- 3) มีกระแสความนิยมในการบริโภคอาหารที่มีความปลอดภัยและอาหารสุขภาพเพิ่มขึ้นทั้งในและต่างประเทศ ทำให้เปิดโอกาสในการขยายตลาดสินค้าที่เกี่ยวข้องกับอาหารปลอดภัย และอาหารสุขภาพที่ผลิตจากความหลากหลายของพืชพรรณบนพื้นที่สูงได้อีกมาก

- 4) ความสำเร็จในการปลูกพืชทดแทนฝิ่นเป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศ ที่มีสภาพพื้นที่ภูเขาและมีปัญหาการปลูกพืชเสพติดเช่นเดียวกัน ทำให้มีความสนใจจากหลายหน่วยงานและจากหลายประเทศที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากบทเรียนแห่งความสำเร็จของโครงการหลวงในลักษณะการร่วมเป็นภาคีในการพัฒนาพื้นที่สูง รวมทั้งการปลูกพืชทดแทนพืชเสพติด ซึ่งจะเป็นโอกาสของประเทศไทยที่จะสามารถพัฒนาขีดความสามารถ โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในระดับนานาชาติ

ในช่วงที่ผ่านมามีการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูงที่ประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ การดำเนินงานของโครงการหลวง โดยสามารถส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น การพัฒนา

⁹¹รายงาน “ยุทธศาสตร์การวิจัยประเด็นด้านพื้นที่สูง” (พ.ศ. 2555-2559), หน้า 2-4.

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขา และการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อม โดยโครงการหลวงเป็นแหล่งรวมของทุนที่เป็นองค์ความรู้ของการพัฒนาพื้นที่สูงที่สำคัญของประเทศ

สำหรับปัญหาหลักของเกษตรกรในอดีตจนถึงปัจจุบันที่สำคัญประการหนึ่ง คือการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่อาศัยน้ำฝนซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อยและส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่ เกษตรกรยังคงทำการเพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้า อากาศและฝนทิ้งช่วง แม้ว่าจะมีการชุดบ่อหรือสระน้ำไว้ใช้บ้าง แต่ก็ไม่มีขนาดแน่นอน หรือมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นปัญหาให้น้ำใช้ไม่เพียงพอ รวมทั้งระบบการปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร จึงได้พระราชทานพระราชดำริเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกร ที่ประสบความยากลำบากดังกล่าวให้ สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนัก ที่ทรงเรียกว่า “ทฤษฎีใหม่”⁹² อันเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีลักษณะการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมยั่งยืน ดังนี้

1) โครงการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์ สร้างมูลค่าเพิ่มเพิ่มปริมาณการค้าและการบริโภคเกษตรอินทรีย์ในประเทศ รวมทั้งผลักดันให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทยให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล

2) ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ด้วยการจัดตั้งธนาคารปุ๋ยอินทรีย์ โดยเน้นให้เกษตรกรนำเอาเศษวัสดุเหลือใช้ในไร่นาครัวเรือนและโรงงานอุตสาหกรรม มาเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ย

3) การน้อมนำหลักทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองอย่างเหมาะสม ให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของเกษตรกรตามภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดรายจ่ายลดหนี้สิน และเพิ่มรายได้

พระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด 9 ประการ⁹³ ได้แก่

1) เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม ทั้งในแง่การคิด และการกระทำ ไม่เป็นเอกนิยม และทวินิยม

⁹²สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.), **ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์ปริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ไม่ระบุปี พ.ศ.), หน้า 2.

⁹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**, หน้า 10–20.

2) เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเอง ดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

3) เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสานเป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอยๆ ปฏิบัติไม่ได้

4) เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไป คนทุกระดับสามารถเข้าใจเข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

5) เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม ฟ้า อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจสถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่ และการผลิตของไทย ซึ่งเป็นประเทศผลิตธัญญาหาร มารวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่

6) เป็นแนวคิดที่ทันสมัย ได้จังหวะเวลาที่เหมาะสม ในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำ และดำเนินการตามนโยบาย ตามแผนการพัฒนา ให้มีสติ มีความระมัดระวังในการกำหนดนโยบาย การกำหนดแผนการพัฒนาประเทศ

7) เป็นแนวคิดแบบองค์รวม เพราะมีหลายมิติทั้งด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรม และปรัชญา การดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม แห่งความพอและความพอเพียง

8) เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความจริง ไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพ และเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถูกมอง หรือถูกหับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

9) เป็นแนวคิดที่ปลอดภัยจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้ได้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้ายประเทศไทยที่จะนำไปใช้

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดแห่งการพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริ มิได้หมายถึงการอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ติดต่อกับภายนอก แต่เป็นแนวทางการพึ่งตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงใน 3 ระดับ⁹⁴ ได้แก่

---

⁹⁴สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.), ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง, (ม.ป.พ.), หน้า 217-220.

ขั้นที่ 1 ยั่งยืน : ทำให้ชุมชนพออยู่พอกิน ทำกินทำใช้ เป็นการพึ่งตนเองในลักษณะของการเสริมสร้างพื้นฐาน ให้เกษตรกรยืนได้อยู่บนลำแข้งของตนเอง ให้พออยู่พอกินมีผลผลิตเพียงพอที่จะบริโภคภายในครัวเรือนก่อน หากมีส่วนเกินจึงนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขายในตลาดท้องถิ่นได้

ขั้นที่ 2 พอเพียง : ให้หลายๆ ครอบครัว ให้ชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันทำเพราะหลายเรื่องจะทำเพียงลำพังไม่ได้ระดับที่สอง เป็นการพัฒนาให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับชุมชน โดยเพิ่มการผลิตและทำให้มีสินค้าและบริการในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ด้วยการนำเอาผลผลิตส่วนเกินในครอบครัวต่างๆ มาจัดการร่วมกันในระดับชุมชนซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายทาง เช่น ผ่านการจัดตั้งกลุ่ม การผลิตร่วมกัน การรวมกลุ่มกันในรูปสหกรณ์ออมทรัพย์ของชุมชน การร่วมมือกันด้านการผลิต จัด การตลาดและพัฒนาสวัสดิการของชุมชนในรูปแบบต่างๆ

ขั้นที่ 3 อุดม : ให้ขยายผลทางธุรกิจไปยังภายนอก ไม่ว่าจะเป็นอย่างธุรกิจ ธนาคาร หรือหน่วยงานต่าง ๆ เป็นการพัฒนาชุมชนให้สามารถติดต่อสัมพันธ์กับระบบตลาดและเศรษฐกิจนอกหมู่บ้าน เพื่อจำหน่ายผลผลิตส่วนเกิน จัดหาทุน วิชาการ ความรู้ทางเทคโนโลยี และทรัพยากรจากภายนอกเพื่อใช้ในกิจการของชุมชน ซึ่งหากชุมชนมีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น ก็อาจมีการเจรจาต่อรองความร่วมมือกับบริษัทต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนและธุรกิจระหว่างประเทศ ดังแนวคิดบันได 3 ขั้น

แนวพระราชดำริกับการแก้ปัญหาความยากจน สามารถสรุปได้ดังนี้⁹⁵

1) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพระราชทานสิ่งจำเป็น หรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลัก ที่จำเป็นต่อการผลิต อันเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

2) การดูแลรักษาและส่งเสริมสุขภาพประชาชน ด้วยทรงตระหนักว่าหากพสกนิกรทั้งปวงมีสุขภาพแข็งแรงพร้อมด้วยสุขภาพจิตที่ดีแล้ว ย่อมมีแรงกำลังในการประกอบอาชีพ ยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง ส่งผลให้เป็นบุคลากรที่มีความพร้อมในการร่วมเสริมสร้างและพัฒนาประเทศ ให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป รวมทั้งขจัดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ในระยะแรกของการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในส่วนภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงมีพระราชดำริด้านการแพทย์ สาธารณสุข และสังคมสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร

3) การส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตด้วยโครงการต่าง ๆ ให้ราษฎรสามารถเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และสามารถยืนหยัดพึ่งตัวเองได้ เช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อเป็นศูนย์รวมการศึกษาค้นคว้าทดลองวิจัย

⁹⁵สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), **ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง**, (ม.ป.พ.), หน้า 170-175.

และแสวงหาแนวทางและวิธีพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยในแถบนั้น การฝึกอาชีพราษฎรกับมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และการจัดตั้งบริษัทสุวรรณชาติ จำกัด ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อจำหน่ายสินค้าที่ผลิตจากโครงการที่ทรงส่งเสริมไว้ เป็นต้น

4) การส่งเสริมหรือสร้างเสริม สิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลนที่สำคัญ คือ ความรู้ ทรงเห็นว่าชาวชนบทควรมีความรู้เรื่องการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

5) การนำความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม เข้าไปถึงมือชาวบ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เป็นขบวนการเดียวกัน เป็นเทคโนโลยีการผลิตที่ชาวบ้านรับได้ และสามารถนำไปปฏิบัติอย่างได้ผลจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำความรู้ทางสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในทุกสาขาวิชา มาใช้ในการพัฒนาทุกแขนง ไม่ทรงปิดกั้นเทคโนโลยีใหม่จากต่างประเทศ แต่ทรงเน้นว่าจะต้องเลือกใช้เทคโนโลยี ที่เป็นประโยชน์มาปรับปรุงใช้ได้ดีพอเหมาะกับสภาพและฐานะของประเทศ

การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและเชิงปัจเจก มีความสำคัญเพื่อให้คนยากจนสามารถแก้ปัญหาได้จริงด้วยตนเอง โดยการสร้างความร่วมมือหรือหาแนวทางการสนับสนุนกับชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ให้สามารถปรับตัวได้อย่างสอดคล้อง และรู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกได้อย่างต่อเนื่อง กระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน⁹⁶ได้แก่

- 1) การค้นหาผู้นำแก้ไขความยากจน และประสานงานความร่วมมือทุกภาคส่วน
- 2) วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน ปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไขความยากจน
- 3) การจัดทำตัวชี้วัด และค้นหาคนยากจนทั้งเชิงโครงสร้างและปัจเจก
- 4) การจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ
- 5) อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำแผนแก้ไขปัญหาความยากจน
- 6) การจัดตั้งกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน
- 7) การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและปัจเจก
- 8) สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผล สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

จากแนวทางเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาความยากจนทั้ง 8 ข้อนั้น การพัฒนาควรจะเน้นทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจควบคู่กันไป จึงจะเกิดเป็นแผนพัฒนาชีวิตและแผนชุมชน รวมทั้งการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้บังเกิด โดยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน

⁹⁶รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิธัมมพัฒน์ 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน,(ม.ป.พ.) หน้า 84-86.

การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่น จึงต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาจิตสำนึกที่มั่นคงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยจัดการสรรทรัพยากรในท้องถิ่นให้เอื้อต่อวิถีการผลิตตามเกษตรธรรมชาติ ลดรายจ่ายในครัวเรือน เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชนโดยการส่งเสริมจากภาครัฐ เพื่อดูแลปัญหาการว่างงานให้กับคนในชุมชน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มอื่น ๆ เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการเรียนรู้ต้นแบบจากชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัย เพื่อให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง รัชกาลที่ ๙ จึงมี **แนวทางการปฏิบัติงานและวิธีการพัฒนาดังนี้**⁹⁷

1) ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ

2) ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาช่องทางที่จะช่วยตนเอง พึ่งตนเองโดยไม่มีการบังคับการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริง ๆ

3) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นจุดหลักสำคัญในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้น จะช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด

4) หลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้ชัดเจนในทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนและเกษตรกรร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หากเจ้าหน้าที่ ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็ทรงรับฟังข้อสรุปอย่างเป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่ กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่างบเงินที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้เปลี่ยนแปลงโครงการได้เสมอ

5) ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณี ของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่ดำเนินการโดยฉับพลัน อาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคย และการดำรงชีพในวิถีประชาเหล่านั้นเป็นอย่างมาก

⁹⁷มูลนิธิชัยพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.chaipat.or.th/site_content/70-3/283-self-reliance.html. [1 สิงหาคม 2561].

6) พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความแข็งแกร่งให้ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนจึกได้มีโอกาสที่จะมีผลิตผลได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแกร่งพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชน ให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอน ที่ทรงเรียกว่า การระเบิดจากข้างใน

7) การส่งเสริมหรือสร้างเสริม สิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลนและเป็นความต้องการอย่างสำคัญ คือ ความรู้ ด้านต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่า ชาวชนบทควรจะมีความรู้ในเรื่องของการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมโดย ทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ที่เพียงพอแห่งความสำเร็จในเรื่องการพึ่งตนเอง ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้ และนำไปปฏิบัติได้เองซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลาย ได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งประเทศ วิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการพัฒนาว่า

8) ทรงนำความรู้ในด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือชาวชนบทอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยทรงมุ่งเน้นให้เป็นขบวนการเดียวกับที่เป็นเทคโนโลยีทางการผลิตที่ชาวบ้านสามารถรับไปและสามารถไปปฏิบัติได้ผลจริง ดังนี้

1. การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาหลักของชุมชนชนบท โดยเฉพาะการรวมตัวกันเป็นรูปของสหกรณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน ให้การทำมาหากินของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด

2. การส่งเสริมโดยกระตุ้นผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนา นับเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทรงใช้ในบางพื้นที่ตามความเหมาะสม ทรงพิจารณาผู้นำโดยเน้นในด้านคุณธรรม ความโอปอ้อมอารี ความเป็นคนในท้องถิ่นและรักท้องถิ่น จากนั้นทรงอาศัยโครงสร้างสังคมไทยโดยเฉพาะระบบอุปถัมภ์ กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนที่มักจะมีฐานะดี ให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่น โดยชาวบ้านที่ยากจนให้ความสนับสนุนร่วมมือ ซึ่งในที่สุดแล้วผลแห่งความเจริญที่เกิดขึ้นจะตกแก่ชาวบ้านในชุมชนนั้นทุกคน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนจึงควรเน้นบทบาทของชุมชนมากขึ้น เช่นการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากชุมชนมีความ

ใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุด จึงยอมรับและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้มาก ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของคนยากจนและชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ต้องควบคู่ไปกับนโยบายการดำเนินการของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่น จึงต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาจิตสำนึกที่มั่นคงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยจัดการสรรทรัพยากรในท้องถิ่นให้เอื้อต่อวิถีการผลิตตามเกษตรธรรมชาติ กระจายรายได้ในครัวเรือน เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชนโดยการส่งเสริมจากภาครัฐ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มอื่น ๆ เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการเรียนรู้ต้นแบบจากชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัย เพื่อให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2.4 นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน เน้นการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องใส เพื่อพบกับความสุขที่แท้จริงในชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในสังคม

2.4.1 ความหมายของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยั่งยืนและอยู่ดีมีสุข ต้องประกอบไปด้วยเป้าหมายและเครื่องมือชี้วัดความก้าวหน้า โดยการถ่ายทอดหรือทำให้เกิดความตระหนักร่วมของคนในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังแห่งความสามัคคีสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี การจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน จึงเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การพัฒนาดัชนีความสุขของคนในชุมชน และพัฒนาไปสู่ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และประเทศชาติได้ ด้วยการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชน เพื่อขยายผลสู่การพัฒนาดัชนีความสุขมวลรวมเชิงพุทธของชุมชนต้นแบบ ให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนแบบองค์รวม ในด้านวิถีการเกษตร วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (innovation) คือ สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม และหมายรวมถึงสิ่งที่ เกิดขึ้นจากความสามารถในการใช้ความรู้ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะ และประสบการณ์ทางเทคโนโลยี หรือ การจัดการมาพัฒนาให้เกิดผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการผลิต หรือบริการใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ตลอดจนการปรับปรุงเทคโนโลยีการแพร่กระจายเทคโนโลยีการ

ออกแบบผลิตภัณฑ์ และการ ผูกอบรมที่นำมาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและก่อให้เกิดประโยชน์ สาธารณะในรูปแบบของการเกิดธุรกิจการลงทุน ผู้ประกอบการ หรือตลาดใหม่หรือรายได้แหล่งใหม่ รวมทั้งการจ้างงานใหม่นวัตกรรมจึง เป็นกระบวนการที่เกิดจากการนำ ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ มาผนวก กับความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างให้เกิดเป็นธุรกิจ นวัตกรรมหรือธุรกิจใหม่ อันจะนำไปสู่การลงทุนใหม่ที่ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ⁹⁸

นวัตกรรมเป็นสิ่งใหม่ที่ทำขึ้น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของความคิดหรือการกระทำหรือ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนจึงอาจมีลักษณะเป็นแนวคิดหรือการกระทำหรือ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนจึงอาจมีลักษณะเป็นแนวคิดหรือวิธีการ หรือ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน อย่างไรก็ตาม “ความใหม่” มิใช่เป็น คุณสมบัติประการเดียวของนวัตกรรม ถ้าเป็นเช่นนั้น ของทุกอย่างที่เข้ามาใหม่ๆ ก็จะเป็นนวัตกรรม ทั้งสิ้น นวัตกรรมไม่ว่าจะเป็นด้านใดจำเป็นต้นมีคุณสมบัติที่สำคัญ⁹⁹ ดังนี้

1. เป็นสิ่งใหม่ ซึ่งมีความหมายในหลายลักษณะด้วยกัน ได้แก่
  - 1) เป็นสิ่งใหม่ทั้งหมดหรือใหม่เพียงบางส่วน
  - 2) เป็นสิ่งใหม่ที่ยังไม่เคยมีการนำมาใช้ในที่นั้นกล่าวคือ เป็นสิ่งใหม่ในบริบทหนึ่ง แต่ อาจเป็นของเก่าในอีกบริบทหนึ่ง ได้แก่ การนำสิ่งที่ใช้หรือปฏิบัติกันในสังคมหนึ่งมาปรับใช้ในอีกสังคม หนึ่ง นับเป็นนวัตกรรมในสังคมนั้น
  - 3) เป็นสิ่งใหม่ในช่วงเวลาหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในช่วงเวลาหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่า ในอีกช่วงเวลาหนึ่ง เช่น อาจเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว แต่ไม่ได้ผล เนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุน ต่อมาเมื่อปัจจัยและสถานการณ์อำนวย จึงนำมาเผยแพร่และทดลองใช้ใหม่ ถือว่าเป็นนวัตกรรมได้
2. เป็นสิ่งใหม่ที่กำลังอยู่ในกระบวนการพิสูจน์ทดสอบว่าจะใช้ได้ผลมากน้อยเพียงใดใน บริบทนั้น
3. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้แต่ยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานปกติหาก การยอมรับนำไปใช้นั้น ได้กลายเป็นการใช้อย่างเป็นทางการเป็นปกติในระบบงานของที่นั้นแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็น นวัตกรรมอีกต่อไป
4. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้บ้างแล้ว แต่ยังไม่แพร่หลาย คือยังไม่เป็นที่รู้จัก กันอย่างกว้างขวาง

⁹⁸ สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, <http://www.nia.or.th> [ออนไลน์วันที่ 20 ตุลาคม 2561].

⁹⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิริวัฒนา อินเตอร์พรีน, 2556), หน้า 610.

อัจฉรา จันทรฉาย กล่าวถึง องค์ประกอบนวัตกรรมมีอยู่ 3 ประการ¹⁰⁰คือ

1. ความใหม่ (Newness) สิ่งที่จะได้รับการยอมรับว่า มีคุณลักษณะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมียุคใหม่ ความใหม่ หมายถึง เป็นสิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้น ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นตัวผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการ โดยจะเป็นการปรับปรุงจากของเดิมหรือพัฒนาขึ้นใหม่เลยก็ได้

2. การใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ (Knowledge and Creativity Idea) คือ สิ่งที่จะถือเป็นนวัตกรรมได้นั้นจะต้องเกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานของการพัฒนาให้เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่เกิดจากการลอกเลียนแบบการทำซ้ำ

3. ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (Economic Benefits) และสังคม (Social) ก็คือ การให้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ หรือการสร้างความสำเร็จในเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ นวัตกรรม จะต้องสามารถทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จากการพัฒนาสิ่งใหม่นั้นๆ ซึ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นสามารถวัดได้เป็นตัวเงินโดยตรง และในเชิงสังคมเป็นการสร้างคุณค่า ซึ่งไม่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้

2.4.2 หลักธรรมสำคัญของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

การดำรงชีวิตอย่างปกติสุขนั้น พระพุทธศาสนาให้มีการรักษาศีล 5 คือ หลักการที่เป็นเหมือนพื้นฐานของสังคม เพื่อก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม แต่มันไม่ได้ให้ความมั่นใจในเรื่องความสุขของมนุษย์ ช่วยให้ผู้ช่วยอยู่ร่วมกันอย่างสันติมากขึ้น โดยไม่มีการทำร้ายซึ่งกันและกันไม่ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย และทำให้สังคมน่าอยู่ยิ่งขึ้น สำหรับมนุษย์ทุกคนที่อยู่ร่วมกัน และช่วยให้บุคคลแต่ละคนมีโอกาสที่จะมีพัฒนาการได้ดียิ่งขึ้น¹⁰¹

การปฏิบัติหลักธรรม ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจตามวิถีพุทธ หรือหลักธรรมที่ส่งเสริมประโยชน์สุขในปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า ทัฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม 4 ประการคือ

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น มีความเพียรพยายามในการประกอบอาชีพ คือต้องเป็น อาชีพสุจริตฝึกฝนอาชีพที่ประกอบนั้น ให้มีความรู้และเข้าใจอย่างถ่องแท้จนเป็นผลสำเร็จด้วยดีและศึกษาหา วิธีการที่ดีและเหมาะสมเพื่อพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้นไป

2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักเก็บออมรักษา คุ่มครอง บริการจัดการทรัพย์ และงาน ที่ตนทำ ไปได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมสลายไป ผู้ถึงพร้อม ด้วยการรักษา จะมีลักษณะที่เด่นชัด 5 ประการ คือ

¹⁰⁰ อัจฉรา จันทรฉาย, “นวัตกรรม: ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ”, (วารสารบริหารธุรกิจ, 2553,ตุลาคม-ธันวาคม), หน้า 54.

¹⁰¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), “พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ”, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, 2548), หน้า 17.

1) พอใจ รู้จักหยุดความพอใจไว้กับทรัพย์และงานที่ตนทำมิให้เกิดอันตรายหรือเสื่อมสูญไป

2) พอดี รู้จักปล่อยวางใจไว้กับทรัพย์และงานที่ตนทำ ใช้จ่ายแต่พอดี

3) พอเพียง รู้จักคิด คือคิดได้ คิดเป็นและคิดถูก รู้จักหยุด คือหยุดได้ หยุดเป็น และหยุดถูก ไม่คิดออกนอกไปจากกรอบของกุศลธรรม

4) พอละ รู้จักทำใจ คือรู้และเข้าใจที่จะพัฒนาทรัพย์และ งานที่ตนทำในการทำให้ชีวิต มีความเป็นอยู่ที่ดี

5) พอแล้ว รู้จักหยุดใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง อันจะเป็นเหตุให้ทำชั่วทางกาย วาจา และใจ ขาดความรู้ชั้นสัมมา และเมตตาธรรม เป็นคนเห็นแก่ตัวสร้างความเดือดร้อนแก่ตน

3. กัลยาณมิตรตาคบเพื่อนดี ปัจจัยสำคัญสิ่งหนึ่งของคนเราคือการคบเพื่อน ถ้าคบเพื่อนดี ชีวิตจะรุ่งโรจน์ ถ้าคบเพื่อนไม่ดีชีวิตจะร่วง

4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตพอเหมาะ รู้จักกำหนดรายรับรายจ่ายอย่างเหมาะสมกับฐานะ กำหนดรายได้และกำหนดรายเหลืออย่างพอดี ดำเนินชีวิตไม่ให้ฟุ่มเฟือยหรือฝืดเคืองเกินไป กำหนดให้มีรายเหลือ มีประหยัดเก็บ ออมไว้ส่วนหนึ่งในยามจำเป็น

สรุปโดยย่อแล้วหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินชีวิตประกอบอาชีพอย่างสุจริตธรรม ได้แก่ ศีล ๕ และทิวรรุชัมมิกัตถธรรม

2.4.3 ธรรมนูญนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

แนวคิดของร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่เน้นการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งนั้น มีความสอดคล้องกับการระดมความคิดเห็นในการร่าง ธรรมนูญความสุขชุมชน¹⁰² อันหมายถึง หลักกำกับการทำงานและการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน เป็นเสมือนกติกาการอยู่ร่วมกัน รวมถึงการจัดระเบียบระบบการทำงานของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ชัดเจนร่วมกัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายและความอยู่เย็นเป็นสุขที่พึงปรารถนาของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยวิธีการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิด ความสุขชุมชน อันหมายถึง ประโยชน์สุขร่วมกันของคนในชุมชน หมู่บ้าน ท้องถิ่น ที่แต่ละแห่งกำหนดขึ้น เป็นเป้าหมายร่วม โดยการเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน

¹⁰² ลีน สีอสวน, “องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมธรรมนูญความสุขชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 3.

และมีการถ่ายทอดความสุขชุมชนนั้นต่อคนทุกระดับ ดังคำกล่าวของคุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม¹⁰³ ที่ได้ให้ความเห็นต่อธรรมนูญเครือข่ายความสุขชุมชนไว้ว่า การสร้างเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน เป็นเครื่องมือที่จะสร้างให้คนเกิดการเรียนรู้และพัฒนา ซึ่งต้องอาศัยการย้าคิด ย้าทำ เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจและเห็นคุณค่าจากสิ่งที่ทำ มีผลต่อการสร้างและพัฒนาคนในชุมชนท้องถิ่นให้กลับมาตื่นตัวเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองมากขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ตามมา

แนวคิดธรรมนูญความสุขชุมชน นับเป็นแผนแม่บทที่มีความสำคัญต่อโครงสร้างในการพัฒนาความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ดังเช่น การร่างธรรมนูญความสุขชุมชน ที่เกิดจากการรวมตัวของเครือข่ายความสุขชุมชน ซึ่งเริ่มต้นจากแนวคิดของคุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ที่มีความสนใจในการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งเป็นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ได้นำเครื่องมือนี้ไปขยายผลในพื้นที่เป้าหมายของตนเอง เช่น ศูนย์คุณธรรม (ศคธ.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มูลนิธิหัวใจอาสา การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนตำบล รวมถึงภาคเอกชนอื่น ๆ ในปัจจุบันมีชุมชนและตำบลที่สนใจได้จัดทำอย่างต่อเนื่อง จนสามารถพัฒนาชุมชนจนเกิดความเข้มแข็งเป็นสุข มีพื้นที่ที่สามารถเป็นต้นแบบให้ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้หลักการของธรรมนูญความสุขชุมชน มีส่วนสำคัญในการจัดระบบและระเบียบของชุมชน ให้ดีงามและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง คือ การให้ชาวบ้านมุ่งทำความดีละเว้นความชั่วกลัวบาป ไม่ประมาท มีสติ และตั้งมั่น มีเมตตาธรรม พึ่งพาตนเองได้ และอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร กระบวนการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชนจึงควรเป็นหลักการที่ต้องยึดถือร่วมกัน บนพื้นฐานความแตกต่างหลากหลายตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ศาสนา ความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ มีการปรับปรุงแก้ไขเรียนรู้ร่วมกันเป็นพลังเครือข่าย และสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วมกันในอนาคตโดยวิธีการในการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนมี 7 ขั้นตอน¹⁰⁴ คือ

- 1) การจัดตั้งกลไกขับเคลื่อนที่เหมาะสมกับระดับที่จะจัดทำ
- 2) การทบทวนประเด็นเป้าหมายและตัวชี้วัดความสุขชุมชน
- 3) ความร่วมกันร่างธรรมนูญความสุขชุมชน
- 4) การทบทวนข้อเสนอและปรับปรุง
- 5) การรับรองร่างธรรมนูญความสุขชุมชน

¹⁰³

¹⁰⁴ สีน สี่ อสวน, องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมธรรมนูญความสุขชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 5-10.

6) การประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชน

7) การทบทวนธรรมนูญความสุขชุมชน

รูปแบบและกระบวนการต่าง ๆ ของธรรมนูญความสุขชุมชน จึงนับเป็นแผนพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ให้สามารถช่วยเหลือพึ่งพากันได้และมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความอยู่ดีมีสุข สร้างรากฐานความมั่นคงให้กับประเทศ และยังสามารถประยุกต์ใช้ควบคู่ไปกับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล และกรมพัฒนาชุมชน ให้สามารถพัฒนาชุมชนจนเกิดความเข้มแข็ง มีความอยู่ดีมีสุขกันถ้วนหน้า และสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบให้ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เข้ามาเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม เกิดประสิทธิผลในการยกระดับความสุขสู่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2.4.4 กระบวนการของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

วิถีพุทธเป็นหลักการหรือวิธีการที่อาศัยหลักพุทธธรรมเป็นกระบวนการและบูรณาการเพื่อการจัดการชุมชน เพื่อให้ชุมชนนั้นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน

กระบวนการสร้างนวัตกรรมให้เกิดขึ้นมี 5 ขั้นตอน¹⁰⁵

1. การค้นหาความคิดใหม่: Idea Generation

- 1.1 ความรู้ใหม่
- 1.2 การใช้ประโยชน์จากความคิดของลูกค้า
- 1.3 การเรียนรู้จากกลุ่มผู้ใช้ที่มีหัวก้าวหน้า
- 1.4 การออกแบบที่เข้าถึงใจคน
- 1.5 ฝ่ายวิจัยและพัฒนา
- 1.6 นวัตกรรมจากภายนอกองค์กร

2. การรับรู้ถึงโอกาส: Opportunity Recognition

- 2.1 นวัตกรรมสร้างอรรถประโยชน์มากที่สุดในด้านใดได้บ้าง
- 2.2 อรรถประโยชน์นั้นมากกว่าหรือน้อยกว่าเทคโนโลยีของผู้อื่นเพียงใด
- 2.3 อรรถประโยชน์ใดมีความสำคัญมากที่สุด
- 2.4 สามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อสร้างนวัตกรรมที่เป็นอรรถประโยชน์สูงสุด

3. การประเมินความคิด: Idea Evaluation

- 3.1 ความเหมาะสมของนวัตกรรมกับกลยุทธ์ขององค์กร
- 3.2 ความสามารถด้านเทคนิคขององค์กรในการสร้างนวัตกรรม

---

¹⁰⁵ นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษา,[ออนไลน์], แหล่งที่มา:[https://www.google.co.th/search?dcr.\[21 ตุลาคม 2565\]](https://www.google.co.th/search?dcr.[21 ตุลาคม 2565]).

3.3 ความสามารถทางด้านธุรกิจที่ส่งผลให้นวัตกรรมประสบความสำเร็จ

4. การพัฒนานวัตกรรม: Development

5. การนำนวัตกรรมเข้าสู่ตลาด: Commercialization

5.1 การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน (breakeven analysis)

5.2 การวิเคราะห์กระแสเงินสดคิดลด (Discounted cash flow analysis)

สรุปได้ว่ากระบวนการของนวัตกรรม ประกอบด้วยการค้นหาความคิดใหม่ การรับรู้ถึงโอกาส การประเมินความคิด การพัฒนานวัตกรรม และการนำนวัตกรรม เข้าสู่ตลาดหรือการจัดการศึกษาโดยกระบวนการของนวัตกรรมจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้

รูปแบบของชุมชนต้นแบบมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง เพื่อขยายผลสู่การพัฒนาสังคมและประเทศได้อย่างมั่นคง เช่น จังหวัดพะเยาได้กำหนดนโยบายให้ชุมชนบ้านบัว เป็นชุมชนต้นแบบ “พะเยาโมเดล”¹⁰⁶ มีการพัฒนาการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการยึดเหนี่ยววิถีวัฒนธรรมไทย เป็นชุมชนที่มีทุนสังคมที่ดีงาม มีความรักสามัคคีกัน รักษาวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีอาชีพและรายได้ เป็นชุมชนแห่งความสุขอย่างแท้จริง เป็นต้นแบบของการพัฒนาระดับพื้นที่ ที่เห็นผลเป็นรูปธรรม คือ มีการส่งเสริมอาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบมีส่วนร่วมภายใต้หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความรักความสามัคคี มีการบริหารจัดการชุมชน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยนำเครื่องมือคือแผนชุมชน เป็นตัวขับเคลื่อนแสวงหาความต้องการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และเชื่อมโยงไปสู่การทำแผนท้องถิ่น การพัฒนาอำเภอ และแผนพัฒนาจังหวัด

หลักสำคัญในการสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้¹⁰⁷ ประกอบด้วย (1) การสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชนและพัฒนางานวิสาหกิจชุมชน (2) เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเรียนรู้นอกห้องเรียน (3) รักษาและเสริมสร้างศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชน (4) สร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ (5) สร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

หลักการสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมถึงปัญหาต่าง ๆ และความต้องการโดยเรียงลำดับความสำคัญ ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และเพิ่มศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือในชุมชน รวมถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนการ

¹⁰⁶ ยุทธภูมิ นามวงศ์, “ชุมชนบ้านบัว..ชุมชนต้นแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วม ในวิถีวัฒนธรรมไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.citizenthaipbs.net/node/9414>, [28 ก.ค.2565].

¹⁰⁷ ไพโชค ปัญจะ, “การสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้”, วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 32, ฉบับที่3, (2556) : 204-214.

สร้างเครือข่าย ในการเชื่อมโยงความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมเชิงพุทธเป็นแนวทางแห่งความสุขสงบและสันติภาพของมนุษย์ ซึ่งผู้คนทุกเชื้อชาติศาสนาต่างก็ปรารถนาความสุขในชีวิต นักวิชาการในศาสตร์ต่าง ๆ และหลายองค์การพยายามคิดค้นและพัฒนาในเรื่องของความสุข เพื่อที่จะสามารถครอบคลุมในมิติต่าง ๆ ได้ เช่น ดัชนีชี้ประเมินความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศ ดัชนีชี้วัดความสุขของคนไทย ดัชนีชี้วัดความสุข (สุขภาพจิต) คนไทย ดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติประเทศภูฏาน (Gross National Happiness) ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index) หรือ ดัชนีชี้วัดความสุขของโลก (Human Planet Index) เป็นต้น¹⁰⁸

สรุปได้ว่า นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเน้นความสุขชุมชน มีส่วนสำคัญในการจัดระบบและระเบียบของชุมชน ให้ดีงาม และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง คือการให้ชาวบ้านมุ่งทำความดี มีสติ มีเมตตาธรรม พึ่งพาตนเองได้ สร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเสริมสร้างศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเกิดผลความสุของค์รวม

2.5 การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

เศรษฐกิจรากฐานนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับเศรษฐกิจระดับประเทศและระดับโลก ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวคิดทฤษฎีย่อ ดังนี้

2.5.1 ที่มาและความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

อุตสาหกรรมและบริการเป็นภาคการผลิตที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การพัฒนาและยกระดับอุตสาหกรรมและบริการของประเทศไทยแห่งอนาคตจะเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่เน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากประสิทธิภาพมาเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากเทคโนโลยีและนวัตกรรม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของไทยขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและโครงสร้างประชากรของไทย แต่การพัฒนาของไทยต้องชะงักอย่างกะทันหันอันเนื่องจากผลกระทบจากวิกฤตการณ์โควิดซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก เกิดผลกระทบต่อ

¹⁰⁸ เสกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ และคณะ, “ดัชนีชี้วัดความสุขในครัวเรือนและชุมชนของประเทศไทย”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (แผนงานวิจัยสหวิทยาการด้านคุณภาพชีวิตชุมชน : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552).

ตลาดงานหรือประกอบอาชีพใหม่ ทำให้เกิดการว่างงานของแรงงานจากการปิดกิจการชั่วคราว จำนวนหลายล้านคน แรงงานจำนวนมากย้ายถิ่นกลับชนบท

ขณะเดียวกันค่านิยมของผู้อุปโภคและบริโภคมเปลี่ยนไปกลายเป็นวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ (New Normal) ต้องมีการฟื้นฟูและปรับโครงสร้าง SME เข้าสู่ธุรกิจใหม่ ต้องมีการบริหารจัดการกองทุนที่ต้องมีความสะดวกรวดเร็ว คล่องตัว มีความยืดหยุ่น และไม่ติดเงื่อนไขด้านเวลาในการดำเนินงาน ซึ่งการให้ภาคเอกชนมาเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักโดยมีภาครัฐทำหน้าที่คอยสนับสนุนจะคล่องตัวและเห็นผลได้เร็วกว่า ส่วนการยกระดับทักษะผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์โควิดเพื่อกลับสู่ตลาดงานหรือประกอบอาชีพใหม่ เร่งทำโรดแมปเพื่อหาทักษะใหม่ที่เป็นที่ต้องการของตลาดและเหมาะสมกับประเทศไทยและต้องสอดคล้องรัฐธรรมนูญของประเทศไทย มาตรา 75 ว่า “รัฐพึงจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขจัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม และพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคนไทยตลอดทุกช่วงวัยตามแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติ”

การพัฒนาประเทศหลังโควิดแม้จะเร่งอย่างไรก็ตามต้องทำภายใต้วิสัยทัศน์กรอบยุทธศาสตร์แห่งชาติว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” การพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นการพัฒนาด้านกายภาพอย่างเดียวก็อาจเกิดการล่มสลายกระทบทางลบต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลายเป็นปัญหาด้านจริยธรรม คือคนไม่รู้ว่าอะไรคือการเป็นอยู่ที่ได้อย่างแท้จริง ต้องพัฒนาตัวเองให้เกิดสุขอย่างละเอียดโดยอาศัยพึ่งพาวัตถุนอกให้น้อยลงด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องพัฒนาจิตวิญญาณด้านจริยธรรม สิ่งที่จะส่งเสริมด้านจริยธรรม คือ พระพุทธศาสนา อันเป็นรากฐานของชาติ

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจต้องควบคู่กับหลักพุทธ หรือ หลักธรรมจริยธรรมของศาสนาในชุมชนนั้น ๆ ควบคู่ไปด้วย อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยฐานความเข้มแข็งของประเทศอันประกอบด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งเสริมและพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นเจ้าของสินค้าและบริการมูลค่าสูง ที่ยกระดับมูลค่าในห่วงโซ่การผลิตสินค้าและบริการ นำเทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัลสมัยใหม่来帮助ทำลายข้อจำกัด ให้เกิดการก้าวกระโดดของการพัฒนาต่อยอด และสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โมเดลเศรษฐกิจใหม่ที่เรียกว่า “BCG Model” ซึ่งเป็นการพัฒนา 3 เศรษฐกิจ คือ (1) เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio economy) (2) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) (3) เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ BCG Model มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และสอดคล้องกับหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย

เศรษฐกิจ หมายถึง การประกอบกิจกรรมทั่วไปของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการ กิน การอยู่ ของมนุษย์ซึ่งรวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การจำแนกแจกจ่าย และการบริโภค

ราชบัณฑิตสถาน ได้ให้ความหมายของการพัฒนาคือ ความเจริญ ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น¹⁰⁹

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของการพัฒนามาจากคำบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่ง อื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆ¹¹⁰และท่านได้ได้เขียนหนังสือเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมี เนื้อหากล่าวถึงหลักการพัฒนาในทางพระพุทธศาสนาและหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่จะนำมา เป็นหลักในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของการพัฒนามนุษย์ทั้งทางจิตใจ ร่างกาย ตลอดจนการพัฒนา ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม¹¹¹ โดยรวมแล้วมี องค์ประกอบ 3 ประการคือ (1) เศรษฐกิจ (สังคม) (3) สิ่งแวดล้อม¹¹²

อภิชัย พันธเสน และคณะ ได้เขียนหนังสือเพื่อใช้เป็นตำราเรียนในวิชา พุทธ เศรษฐศาสตร์คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์ ฉบับนิสิต นักศึกษาและประชาชน มีใจความอธิบายความหมายและการประกอบกิจกรรมทาง เศรษฐกิจของ พุทธเศรษฐศาสตร์ตลอดจนได้รวบรวมพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์เพื่อให้ ได้นำมาประพฤติ ปฏิบัติ เพื่อให้พุทธเศรษฐศาสตร์ได้เป็นวิชาที่จะสามารถช่วยเหลือให้มนุษย์มี เศรษฐกิจที่ดีในอันที่จะ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนในอันที่จะสร้างสรรค์ สังคมและวัฒนธรรมที่ดี งามได้¹¹³

¹⁰⁹ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นาน มีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546), หน้า 779.

¹¹⁰พระราชวรมนูณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527), หน้า 16 – 18.

¹¹¹วรรณรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, “เศรษฐศาสตร์เบื้องต้นสำหรับบุคคลทั่วไป”, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553). หน้า 85.

¹¹²เสรี พงศ์พิศ, “ร้อยคำที่ควรรู้”, (กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์การพิมพ์, 2547), หน้า 15.

¹¹³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), “การพัฒนาที่ยั่งยืน”, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ โกลบอลคิมทอง, 2552).

2.5.2 หลักการสำคัญการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

การสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มคนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะและกระบวนการคิด เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ โดยที่ชุมชนต้องมีส่วนร่วมและเน้นความต้องการของชุมชนเอง ซึ่งจะต้องมีการศึกษา ข้อมูลพื้นฐานจัดลำดับความต้องการทำความเข้าใจกับสมาชิก กำหนดแผนดำเนินงาน ดำเนินการตามแผน และติดตามประเมินผลก่อนและหลังดำเนินการ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน มีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยไม่หยุดนิ่งรักษาและเพิ่มศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น รักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเชื่อมโยงความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นที่สูงยังคงประสบปัญหาที่ต้องให้ความสำคัญต่อการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง โดยสภาพปัญหาของพื้นที่สูง อาจจำแนกได้หลายลักษณะ ดังนี้¹¹⁴

1. ประชากรบนพื้นที่สูงทั่วไปมีสภาพยากจน สาเหตุสำคัญเกิดจากเกษตรกรสร้างผลผลิตได้น้อย ต้นทุนการผลิตสูง ในขณะที่ราคาผลผลิตค่อนข้างต่ำและค่อนข้างผันผวน นอกจากนี้เกษตรกรยังมีช่องทางการตลาดน้อย และไม่มีโอกาสสร้างรายได้นอกภาคการเกษตรเท่าที่ควร

2. มีระบบการผลิตที่ใช้สารเคมีเกษตรอย่างไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการปนเปื้อนของสารเคมีเกษตร เกิดการตกค้างทั้งในผลผลิตและในสิ่งแวดล้อมทั้งดินและน้ำ สาเหตุส่วนใหญ่เนื่องมาจากเกษตรกรบนพื้นที่สูงยังขาดความรู้และทักษะในการเพาะปลูกที่เหมาะสม ส่งผลกระทบต่อระบบทรัพยากรน้ำและผู้ที่อยู่อาศัยบนพื้นราบ

3. พื้นที่ทำกินเสื่อมโทรม โดยเฉพาะภาคเหนือเป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันมาก ทำให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายหน้าดิน โดยเฉพาะในระบบการทำเกษตรแบบตัดและเผา ที่เปิดหน้าดินโล่งรับแรงปะทะกับเม็ดฝนโดยตรง และไม่มีระบบชะลอการไหลของน้ำฝน ที่ไหลไปไปตามความลาดชัน หน้าดินที่ถูกชะล้างไปทุกปีทำให้พื้นที่เกษตรเหลือแต่ดินชั้นล่าง ที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและเป็นดินปนหิน

4. ปัญหาการบุกรุกเพื่อหาพื้นที่ทำกินใหม่ สาเหตุเกิดจากการที่ผลผลิตต่อพื้นที่ต่ำลง ข้าวและอาหารที่ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค หรือผลผลิตที่ได้ไม่พอสำหรับขายเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว จึงต้องเพิ่มผลผลิตโดยเพิ่มพื้นที่ปลูก นอกจากนี้ยังเกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในครัวเรือน การอพยพเข้ามาของประชากรจากนอกประเทศและจากพื้นราบของประเทศไทย ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

¹¹⁴สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และหน่วยงานภายใต้ปฏิญญาเชียงใหม่, “ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านพื้นที่สูง”, (พ.ศ. 2555-2559), หน้า 2-4.

5. ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะระหว่างชุมชนบนพื้นที่ต้นน้ำและพื้นที่ท้ายน้ำ รวมถึงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน เนื่องจากต่างมีจุดยืนและมุมมองการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่างกัน ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้

6. ปัญหาด้านสังคมในอนาคต ชุมชนชาวเขาอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย และมีวัฒนธรรมเฉพาะ อาศัยกฎระเบียบชุมชน และความเชื่อทางศาสนาเป็นกรอบการดำรงชีวิต และการสร้างความสงบสุขในสังคม ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชุมชนมีภูมิทัศน์ด้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงน้อย ปัจจุบันสังคมของชุมชนชาวเขาเปิดสู่สังคมภายนอกมากขึ้น ทำให้มีความล่อแหลมต่อปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาเยาวชน การขาดจิตสำนึกต่อสังคม การแพร่ระบาดของยาเสพติด โรคเอดส์ รวมทั้งปัญหาด้านความมั่นคงตามแนวชายแดน ขณะเดียวกันเยาวชนบนพื้นที่สูงมีแนวโน้มที่จะอพยพไปประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้น ทำให้ขาดแคลนแรงงานในชุมชน

การพัฒนาพื้นที่สูงที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องคำนึงและให้ความสำคัญในการกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดนโยบายการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการกำหนดเขตที่ดิน ป่าไม้ และพื้นที่ทำกิน ที่ยังไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของภูมิสังคมของชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างแท้จริง ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งจากการปฏิบัติตามนโยบายและข้อกฎหมาย

2.5.3 กระบวนการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

การพัฒนาชุมชนมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยลดช่องว่างทางสังคมและขจัดปัญหาความยากจนในชุมชนให้ลดน้อยลง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐบาล เอกชน องค์กร ชุมชน นักวิชาการ และองค์กรธุรกิจเพื่อขจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป การพัฒนาชุมชนตามแนววิถึพุทธที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนของท้องถิ่นใน 5 ประเด็น คือ

1. การจัดการชุมชนบนวิถีแห่งความเป็นจริง
2. การจัดการชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต
3. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความถูกต้อง
4. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความสบายใจ
5. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความความสามัคคีสมานสามัคคีของ คนในชุมชนทั้ง 5 ประเด็นนี้ เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาชุมชนให้คนในชุมชนเป็นคนดี รู้จักใช้ชีวิตอย่าง พอเพียง มีความ

ขยันในการหาและรักษาทรัพย์สิน รวมทั้งเป็นสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันความรู้ถ่ายทอด ขนบธรรมเนียม ประเพณีศิลปวัฒนธรรม และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อกันเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต¹¹⁵

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากด้วยการสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ของชุมชน ซึ่งมี กฎเกณฑ์แตกต่างจากการพัฒนากระแสหลัก ดังต่อไปนี้¹¹⁶

1. เน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อสร้างฐานความรู้และองค์ความรู้ที่เป็นของตนเอง รวมไปถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยผู้นำผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนเป็นแกนกลาง คุณลักษณะนี้เป็นจุดแข็งที่ชุมชนใช้สร้างความเป็นเอกภาพและศักยภาพของชุมชน สามารถพัฒนาและรวบรวมความรู้ต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนหรือจัดตั้งมหาวิทยาลัยชาวบ้าน อีกทั้งสามารถพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ชุมชนได้

2. กระบวนการสร้างทุนชุมชน ทุนสังคม ที่มองครอบคลุมทั้งการสะสมเงินตราจากน้อยสู่มาก เพื่อสร้างกลุ่มออมทรัพย์ธนาคารชุมชน หรือธุรกิจชุมชน

3. กระบวนการศึกษาวิจัย ในกระบวนทัศน์ใหม่ควรเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา ได้แก่ แสวงหาความร่วมมือจากนักวิชาการ หรือสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานภายนอกชุมชน กับ ส่งเสริมให้ชุมชนหรือสถาบันในชุมชน (โรงเรียน ครูปัญญาชน ผู้นำชุมชน) ทำงานวิจัยเอง เพื่อนำผลที่ได้มาวางแผนพัฒนาชุมชนในขั้นตอนต่อไป

4. กระบวนการผสมผสานความหลากหลาย จากปัจจัยที่เป็นคุณต่อการพัฒนา เป็นกระบวนทัศน์ ใหม่ที่ชุมชนเปิดรับเอาความรู้และความช่วยเหลือจากภายนอก โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยน ทัศนะ ระหว่างชุมชน ชุมชนกับหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน และร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ องค์กร พัฒนาเอกชน หรือแหล่งเงินทุนต่างประเทศ โดยมีชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและวางแผนพัฒนาตนเองใน กระบวนการผสมผสานความหลากหลายจากปัจจัย

5. กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนจะนำไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ในการต่อยอดความรู้ในการ พัฒนาตนเองและเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การยกระดับทุนที่เกิดจากการร่วมทุนกัน ระหว่างองค์กรชุมชนในการสร้างธุรกิจ อุตสาหกรรมชุมชน เช่น โรงสีชุมชน โรงงานขนมจีนชุมชน ฯลฯ การกำหนดตลาดเครือข่าย ทั้งในรูปแบบที่ซื้อขายสินค้าและแลกเปลี่ยนสินค้ากัน รวมไปถึง

---

¹¹⁵ ทาริตา แต่งเส็ง, ญัฐวิภา ทองรุ่ง และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ, ในวารสาร Journal of Modern Learning Development, มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.ปีที่ 5, ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม – สิงหาคม, 2563), หน้า 239.

¹¹⁶ จิตพนธ์ ชุมเกต, การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่าง ยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากรงบประมาณ ปี 2560.

สถาบันการเงินของเครือข่าย และการวางแผนพัฒนาหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาตนเองอย่างมีพลังเป็นแนวคิดธุรกิจกิจชุมชนและหลักคิดเศรษฐกิจชุมชน

ดังนั้น กระบวนการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก ควรมีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อสร้างฐานความรู้และองค์ความรู้ที่เป็นของตนเอง รวมไปถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกกระบวนการผสมผสานความหลากหลายจากปัจจัยที่เป็นคุณต่อการพัฒนา ชุมชนเปิดรับเอาความรู้และความช่วยเหลือจากภายนอก โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างชุมชน ชุมชนกับหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนกระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนจะนำไปสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ในการต่อยอดความรู้ในการพัฒนาตนเองและเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การยกระดับทุนที่เกิดจากการร่วมทุนกันระหว่างองค์กรชุมชนในการสร้างธุรกิจ อุตสาหกรรมชุมชน โดยคำนึงถึงสุขภาวะองค์กรวม

2.6 การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน

การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน การสร้างมูลค่าเพิ่ม (value added) หมายถึง การนำทรัพยากรไปใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างมูลค่าได้สูงสุด มูลค่าทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นได้เมื่อผู้บริโภคพึงพอใจที่จะซื้อผลิตภัณฑ์ และยังถ้าผลิตภัณฑ์มีคุณค่าทางด้านต่างๆ ต่อผู้บริโภคมากขึ้น ในการตอบสนองความคาดหวังในอนาคต ผู้บริโภคก็พร้อมที่จะใช้จ่ายเพื่อผลิตภัณฑ์นั้น¹¹⁷

การสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรและการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนภายใต้ความร่วมมือกันของทุกภาคส่วน ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ใหม่รวมกันของสมาชิกในชุมชน ใหม้ความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคตามเป้าหมายการ พัฒนาของยุทธศาสตร์ชาติได้ แนวทางการยกระดับเศรษฐกิจ ฐานรากคือการสร้างงาน สร้างโอกาส สร้างรายได้ บมเพาะเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการแปรรูปผลผลิตการเกษตร ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยใช้เวลาว่างที่ผลิตในท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิต

มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการ มาจากคุณค่าด้านประสบการณ์โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการนั้น ต้องสร้างจุดดีจุดเด่นที่แตกต่างที่มีความหมายต่อสังคมหรือผู้อื่น อันเป็นเรื่องใหม่ที่ดึงมาด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการไปสู่ ผู้บริโภค และมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการมา

¹¹⁷Argandona, Antonio. (2011). Stakeholder theory and valuecreation(Working paper WP-922). Navara,Spain: IESE Business School, University of Navara. อ้างใน สมเกียรติ สุกสุรเอกพงศ์, มลู่ค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, 2560.

จากคุณค่าด้านความคุ้มค่า โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการนั้น สิ่งสำคัญที่ผู้ผลิตต้องตระหนักถึงผู้บริโภค คือความคุ้มค่าในด้าน ราคา คุณภาพ มาตรฐาน ความปลอดภัย คุณค่าในการบริโภค¹¹⁸

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์มากมายและมีลักษณะครอบคลุมกว้างขวาง แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ต้องการผลิตภัณฑ์ใหม่ que สร้างผลกำไร และเพื่อความอยู่รอดของบริษัท โดยทั่วไปสามารถรวบรวมความหมายของคำว่าผลิตภัณฑ์ใหม่ ออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้¹¹⁹

1. ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการขยายสายการผลิต โดยใช้กระบวนการผลิตที่มีอยู่ (line extensions)
2. การสร้างแนวคิดใหม่ในผลิตภัณฑ์เดิม (repositioned existing product) เป็นการปรับ ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในแง่ของการใช้งาน โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติหลัก ซึ่งบางครั้งเป็นไปตามข้อเสนอของผู้บริโภค
3. ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ (new form of existing products)
4. ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เกิดจากการปรับปรุงสูตรที่มีอยู่แล้ว (reformulation of existing products)
5. ผลิตภัณฑ์ใหม่ในบรรจุภัณฑ์ใหม่ (new packaging of existing products)
6. ผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรม (innovative products/ make changes in an existing product) เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์แปลกใหม่ที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม
7. ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ (creative product/ bring into existence, the rare, never before-seen product)

การเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าชุมชนนั้นมีหลายมิติที่เกี่ยวข้องและ สัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะเป็นมิติ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มิติ ด้านความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และนโยบาย ภาครัฐด้านการส่งเสริมการค้าและการส่งออกสินค้าไปต่างประเทศ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจทุกระดับให้เติบโตอย่าง ยั่งยืนการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ด้าน การผลิตและความต้องการของ ผู้บริโภคยุคใหม่ การสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ความคิด เช่น (1) กิจกรรมพัฒนาผลผลิตเหลือใช้ทาง

¹¹⁸สมเกียรติ สกุลสุรเอกพงศ์, มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, วารสารWMS Journal of Management Walailak University. ปีที่ 5, ฉบับที่ .3 (กันยายน- ธันวาคม, 2560): หน้า 46-56.

¹¹⁹Fuller, G.W. (1 9 9 4) . New Product Development from Concept to Marketplace. CRCPress, Inc. USA : Boca Raton, Florida.อ้างอิงใน สมเกียรติ สกุลสุรเอกพงศ์, มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, 2560.

การเกษตรและอุตสาหกรรมเพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์สู่ตลาดสากล (2) กิจกรรมส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการจัดการระบบที่ซับซ้อนและการใช้บรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งแนวทางในการพัฒนาการสร้างมูลค่า เช่น การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์เดิมหรือการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ และ การขยายตลาดหรือการหากลุ่มเป้าหมายใหม่¹²⁰

การสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์เดิมหรือการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ เป็นการสร้างมูลค่าที่เน้นตัวผลิตภัณฑ์ทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์เดิม หรือคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ตัวอย่าง เช่น การสร้างเครื่องหมายการค้า การปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์ การสร้างสรรค์บรรจุภัณฑ์ การสร้าง ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เป็นนวัตกรรม การสร้างผลิตภัณฑ์ทางเลือกสำหรับผู้บริโภคเฉพาะกลุ่ม หรือผลงานที่เน้นความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น เช่น ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product: OTOP) ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้จาก 5 จังหวัด ส้มโอขาวแตงกวาชัยนาท การพัฒนาลายผ้าทอท้องถิ่น และการขยายตลาดหรือการหากลุ่มเป้าหมายใหม่ เป็นการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หรือการ บริการโดยมุ่งเน้นไปที่ตลาดหรือกลุ่มบริโภคที่เป็นเป้าหมาย เฉพาะมีการคาดการณ์และบริหารความเสี่ยง ล่วงหน้าก่อน การขยายตลาดซึ่งต้องอาศัยข้อมูลจากการวิจัยตลาดและ พฤติกรรมของผู้บริโภคพร้อมกับการวิจัยและพัฒนา ผลิตภัณฑ์เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคมากที่สุด ตัวอย่างผลิตภัณฑ์และการบริการ เช่น การพัฒนาด้านการบริการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงอนุรักษ์

การสร้างมูลค่าและประยุกต์ใช้นวัตกรรมเพื่อการรักษาและแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ใหม่ประสิทธิภาพการผลิตทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ และความหลากหลายของผลผลิต จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยการเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย ให้ควบคู่กับการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

ทั้งนี้อาหารแปรรูปพื้นบ้านมีผลิตภัณฑ์หลากหลายตามวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและต้องอาศัยแรงงานคนในการผลิต ฉะนั้นการจ้างงานจึงขึ้นอยู่กับปริมาณการผลิตตามความสามารถในการหาตลาดของกลุ่ม อาหารแปรรูปพื้นบ้านเป็นธุรกิจที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตรกรรม จึงต้องอาศัยความร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภาคีต่าง ๆ ในการหนุนเสริมทุกกระบวนการตามกลไกความร่วมมือในการพัฒนา เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์สู่วงกว้างให้เป็นรูปแบบที่สามารถขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไปได้¹²¹ ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นดูมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่น

¹²⁰คู่มือการพัฒนามูลค่าเพิ่ม (Value Creation Handbook), กรมพัฒนาธุรกิจการค้า.

¹²¹ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนด้วยเกษตรแปรรูป “เศรษฐกิจฐานราก” ทางเลือกใหม่ของประเทศ ไทย, <https://www.bangkokbanksme.com..> 2561. หน้า 3-6.

เด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไทยมุสลิม และอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแรงขึ้น นำรายได้ให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น สำหรับแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิม สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ¹²²

1. การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ประกอบด้วย การเรียนรู้ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

2. กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด

3. การจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง

นอกจากนี้การเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชนและความเข้มแข็งวิสาหกิจชุมชน มีอิทธิพลทางตรงต่อนโยบายส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ด้วยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศาสตร์สมัยใหม่ ที่ส่งผลให้สินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนหลายประเภทมีมูลค่ามากขึ้น และการพัฒนาเศรษฐกิจไทยแลนด์ 4.0 เป็นแนวทางที่เกิดจากเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งเริ่มต้นจากการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดความมั่นคง และการต่อยอดความมั่นคงให้เป็นรายได้เพื่อให้นำไปสู่การพัฒนาวิถีชีวิตที่ยั่งยืน¹²³

ดังนั้น การสร้างมูลค่าเพิ่มคือการทำผลิตภัณฑ์ที่เป็นเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์แปลกใหม่ที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมผลิตภัณฑ์ที่จากความคิดสร้างสรรค์ รัฐต้องจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขจัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม และพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคนไทยตลอดทุกช่วงวัยตามแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติ

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุเทพ สารบรรณ ศึกษาเรื่องการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทเจ้า มีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและ แสดงธรรมแกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไป ด้วยวิธีการต่าง ๆ หลักประโยชน์ หลักไตรสิกขาและหลักตระหนักถึง

¹²²จิตพนธ์ ชุมเกต, การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร งบประมาณ ปี 2560.

¹²³วงศ์ธีรา สุวรรณิน, แนวทางการเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชนบนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย, ในวารสาร BU ACADEMIC REVIEW, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2563), หน้า 110.

ศักราชมนุษย เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่าท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่าง กลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี¹²⁴

พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ขีหมื่อแปร) ศึกษาเรื่องศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและพระธรรมจาริก มีกลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่ในช่องทางที่หลากหลายและต่อเนื่อง รูปแบบของการอบรมศีลธรรม ในวันสำคัญต่าง ๆ การออกเยี่ยมเยียนและการช่วยเหลือชาวบ้านด้วยปัจจัยสี่ การบรรยายธรรมเสียงตามสาย การบรรยายธรรมผ่านสถานีวิทยุ กิจกรรมธรรมสังฆกรทำบุญสังฆกร การทำวัตรสังฆกร การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา จัดค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชน ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีล ตลอดจนการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง¹²⁵

ประเสริฐ ชัยพิภุสิต ศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการขยายงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขา ทั้งในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ จำเป็นต้องมีการสรรหาและฝึกอบรมแกนนำ ชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นให้ มากเท่าที่สามารถทำได้ ซึ่งจะเป็นตัวแทนของพระธรรมจาริก ได้เป็นอย่างดีและเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนพระธรรมจาริกด้วย อย่างไรก็ตามการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกที่มีปณิธานเพื่อสงเคราะห์ชาวโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มากนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบันคือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมการเผยแผ่ที่สำคัญ คือ การใช้สื่อเสียงตามสาย การสร้างและฝึกแกนนำชาวพุทธ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการ จัดงาน

¹²⁴ สุเทพ สารบรรณ. “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, 2556), หน้า บทคัดย่อ.

¹²⁵ พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ขีหมื่อแปร), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง: กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า บทคัดย่อ.

แสดงตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งคาดว่าจะมีชาวเขาหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น¹²⁶

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำณเมธี) ศึกษาเรื่อง พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงนั้น พระธรรมจาริกจะเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงไม่เหมือนกับการเผยแผ่โดยทั่วไป จะต้องบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าร่วมกับกิจกรรมการ พัฒนาด้านอื่น ๆ เพื่อเข้าถึงพื้นที่ เพื่อพัฒนาราชภูมบนพื้นที่สูง ทั้งด้านกายและใจ หลักธรรมที่พบว่า นำมาบูรณาการมากที่สุด คือ หลักสังคหวัตถุ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ หรือสร้างมิตรไมตรีให้เกิดขึ้นก่อน เป็นการนำเข้าถึงพื้นที่ได้มากที่สุด ร่วมกับหลักพุทธธรรมอื่น เมื่อเข้าถึงจึงได้ใช้หลักการพัฒนาทั้งด้าน กายภavana คีลภavana จิตภavana และปัญญาภavana เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์ทั้งแก่ตน ในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังฆะ ประโยชน์ผู้อื่น คือราชภูมบนพื้นที่สูงในพื้นที่ต่าง ๆ และประโยชน์สาธารณะ คือองค์การพระธรรมจาริก ประเทศชาติพระพุทธศาสนา¹²⁷

ไพศาล สรรสรวิสุทธิ¹²⁸ แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วม โดยการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อแก้ไขความยากจนโดยการจัดทำแผนแม่บทของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกำหนดวิสัยทัศน์หรือปรัชญาการแก้ไขปัญหาความยากจน 3 ประเด็น ได้แก่ 1. ลดรายจ่าย 2. เพิ่มรายได้ 3. สร้างโอกาส โดยประเด็นที่ถูกนำไปปฏิบัติก่อนคือ การเพิ่มรายได้โดยการสร้างกลุ่มชนมชะมุดและกลุ่มดินมีชีวิต ในส่วนของการลดรายจ่ายและสร้างโอกาส จะให้แต่ละครอบครัวไปกำหนดแผนปฏิบัติการเอง สำหรับโครงสร้างของการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน มีบทบาทในการกระตุ้นและให้คำแนะนำ และผสมผสานกับบทบาทในการประสานงานกลุ่มอาชีพ ชุมชน และภาคประชาชน

¹²⁶ ประเสริฐ ชัยพิกุลิต, “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปาง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550).

¹²⁷ พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำณเมธี), พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

¹²⁸ไพศาล สรรสรวิสุทธิ, แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรีจังหวัดนครสวรรค์, ในว าร ส าร วิจัย แ ล ะ พั น าม ห า วิ ท ย า ลั ย ร า ข ภัฏบุรุษย์. ปีที่ 7, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน 2555), หน้า 37.

คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล¹²⁹ ศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำระดับครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่ 8 จังหวัด พบว่าส่วนใหญ่แล้ววิถีชีวิตของเกษตรกรเรื่องที่ทำกินมักไม่มีกรรมสิทธิ์ในความเป็นเจ้าของในทางกฎหมาย มีพื้นที่อาศัยตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนห่างไกล ความเจริญ การประกอบอาชีพหลักขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่วนปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำที่ปรากฏ ส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นในพื้นที่เกษตรกรรม ที่มีการค้าขายผ่านพ่อค้าคนกลาง มีการขนส่งที่ต้องใช้เส้นทางการคมนาคมสายหลัก ผ่านพ่อค้าคนกลางที่มีอำนาจการต่อรองที่เหนือกว่าและกลุ่มคนที่มีสถานะเท่าเทียมกัน

พิมพงา เพ็งนาเรนทร์¹³⁰ สรุปได้ว่าพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ห่างไกลความเจริญ ผู้ประสบปัญหาไม่มีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่น ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวล้วนเกิดขึ้นมาจากตัวเอง ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพ และการถูกเอารัดเอาเปรียบจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า นอกจากนี้ยังเริ่มได้รับผลกระทบจากความเจริญที่คืบคลานเข้ามาทีละเล็กทีละน้อย เข้ามาเปลี่ยนลักษณะนิสัย ชีวิตความเป็นอยู่ให้พึงเพื่อ อันนำไปสู่ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในที่สุด การแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำจึงควรเริ่มต้นจากตนเอง โดยอาจใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต แนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นให้บุคคลมีความพอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน มีสติในการคิดไตร่ตรองและตรงในการดำเนินชีวิตประจำวัน การพัฒนาด้านการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในระดับภาพรวมของประเทศ สามารถสะท้อนด้วยตัวชี้วัดในด้านต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาในระดับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย ภาพรวม ในการเปลี่ยนแปลงสถานะด้านความยากจนและช่องว่างในสังคมแนวทาง ซึ่งในการดำเนินการตัวชี้วัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำหลักเชิงบริบทพื้นที่ชนบท มีดังนี้ 1. การประพดูติจุจริต 2. การไม่ซื้อสัตย์ 3. คุณภาพการศึกษา 4. ที่อยู่อาศัย 5. การไม่มีอาชีพที่มั่นคง 6. การถูกผูกมัดในระบบการผลิตทางการเกษตร ส่วนตัวชี้วัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำหลักเชิงบริบทพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร ได้แก่ 1. ที่ดินทำกิน 2. โครงสร้างพื้นฐาน 3. ระบบจัดการทรัพยากร 4. การชูดริต เอารัดเอาเปรียบ

¹²⁹คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล, โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ภายใต้โครงการบริหารจัดการแผนพัฒนาฉบับที่ 11 คู่การปฏิวัติ, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย. (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556), หน้า ๙-๑๑.

¹³⁰พิมพงา เพ็งนาเรนทร์, “การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง”, ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ปีที่ 9, ฉบับที่ 2. (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2558), หน้า 54, 123-125.

สมหมาย ปะติตั้งโฆ และคณะ¹³¹ ศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่าประชาชน ชุมชน มีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง และมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการลดรายจ่าย การประหยัดคอตออม และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยเริ่มปฏิบัติจากตัวเอง และครอบครัว ประกอบกับแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการดำเนินชีวิต โดยการลดการใช้จ่ายในครัวเรือน ลดปริมาณการซื้อจากภายนอก เน้นผลิตใช้ด้วยตนเอง และแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการประกอบอาชีพ คือ ผลิตและจำหน่ายสินค้าสำหรับใช้ในครัวเรือน ซึ่งรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนที่เหมาะสม ต้องเริ่มจากคนในชุมชนมีองค์ความรู้ มีแหล่งเรียนรู้ทางเศรษฐกิจพอเพียง และได้รับการมีส่วนร่วมของชุมชน

สุริยะ หาญพิชัย และวารภรณ์ ทรัพย์รวงทอง¹³² สรุปได้ว่าสภาพความยากจนสัมบูรณ์ของเกษตรกรไทยแม้มีแนวโน้มลดลงตามการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ก็พบว่าความยากจนสัมพัทธ์หรือความเหลื่อมล้ำของรายได้กลับอยู่ในระดับที่รุนแรง โดยเฉพาะรายได้ของเกษตรกรไทยในภาคการเกษตรกับลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมมีรายได้เฉลี่ยเหลื่อมล้ำกันสูง แม้ว่าเกษตรกรในชนบทบางส่วนจะมีใช้คนยากจนตามเกณฑ์ แต่ก็ยังจัดอยู่ในกลุ่มคนผู้มีรายได้ต่ำ เนื่องจากปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นแรงกดดันที่ทำให้ความยากจน โดยเปรียบเทียบระหว่างเมืองกับชนบททวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จนทำให้เกษตรกรในกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำ ยิ่งได้รับความเดือดร้อนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องมาจากภาระค่าใช้จ่ายที่มีราคาเพิ่มสูงขึ้น แม้ว่าการมีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจนตามเกณฑ์มาตรฐานและไม่ถือเป็นคนจนก็ตาม แต่จากการที่ความแตกต่างของรายได้ระหว่างประชากรกลุ่มที่รวยที่สุดและกลุ่มที่จนที่สุด มีความแตกต่างเหลื่อมล้ำกันมากขึ้น และรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นเหตุทำให้ความยากจนที่ลดลง แต่ไม่สามารถทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวมในประเทศดีขึ้น การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาปรับปรุงการให้บริการของรัฐเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน และการขจัดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในระบบราชการให้หมดสิ้นไป

¹³¹สมหมาย ปะติตั้งโฆ และคณะ, การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, วารสารวิจัย และ พัฒน ๗, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 10, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน, 2558), หน้า 68.

¹³²สุริยะ หาญพิชัย และวารภรณ์ ทรัพย์รวงทอง, “ความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท”, วารสารรัชต์ภาคย์. ปีที่ 9, ฉบับที่ 18. (มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2558), หน้า 102-118.

สุเทพ พันประสิทธิ์¹³³ทำการวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจนในประเทศไทย ยังพบข้อความรู้ที่ได้จากการวิจัยในรูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. การแก้ปัญหาคความยากจนในระดับหมู่บ้าน โดยจะเน้นในกลุ่มคนที่มรายได้น้อย โดยเริ่มในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในการแก้ปัญหานั้นควรจะมีการส่งเสริม ให้มีการกระจายรายได้ให้คนมีงานทำ มีการยกระดับฐานะคนระดับล่างให้สูงขึ้น

2. การแก้ปัญหาคความยากจนของเกษตรกรไทย โดยทางรัฐบาลจะต้องเข้าไปช่วยเหลือทางด้านผลผลิตของเกษตรกร เพื่อช่วยเหลือทางด้านราคาผลผลิตทางการเกษตร

3. การแก้ปัญหาคความยากจนของครอบครัวและชนบท ซึ่งควรจะมีการส่งเสริมทางการศึกษาของบุตร และควรจะมีการให้บริการทางด้านสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของครอบครัวและประชากรในชนบท

4. การจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมในระดับหมู่บ้าน เพื่อจะเป็นการแก้ปัญหาคความยากจนในบางท้องถิ่น ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มกันและทำกิจกรรมร่วมกัน

5. การพัฒนาศักยภาพให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ระดับล่าง โดยจะให้มีการส่งเสริมการศึกษา และมีการกระจายรายได้

ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ¹³⁴ ศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาคความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าหมู่บ้านมีระดับความยากจนเชิงรายได้ที่รุนแรงมาก มีการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน สาเหตุของความยากจนเรียงจากมากไปหาน้อยคือ (1) มีหนี้สินมาก (2) มีปัญหาด้านรายได้และรายจ่าย (3) ปัญหาด้านที่ดินทำกิน (4) ปัญหาด้านการศึกษา และ (5) ปัญหาสังคม ซึ่งรูปแบบที่ควรใช้เพื่อแก้ปัญหามี 3 ชั้น คือ (1) ชั้นแรกนั้นควรมีการจัดอบรมด้านวิชาชีพ การบริหารหนี้สิน และทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (2) ชั้นที่สอง คือการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติจริงภายหลังจากที่ได้รับการฝึกอบรม และ (3) ชั้นที่สาม คือการจัดตั้งตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรของชาวบ้านที่ผลิตได้ การจัดตั้งธนาคารประชาชนเพื่อเสริมประสิทธิภาพในการผลิต และควรปลูกจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้าน โดยการจัดทำป้ายรณรงค์ตรงทางเข้าหมู่บ้านในทุกจุด ซึ่งมีข้อความว่า “เมื่อลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง รายได้หรือเงินเก็บจะเพิ่มขึ้น” หรือ “หมู่บ้านนี้ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่าย” เป็นต้น

¹³³สุเทพ พันประสิทธิ์, การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจน, คณะเศรษฐศาสตร์, 2543. [ออนไลน์], แหล่งที่มา. DPU Reserch Centerwww.dpu.ac.th/dpurc/research-107.

¹³⁴ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ, การพัฒนาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาคความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์, ในวารสารวิจัย มข. , สิงหาคม. (มหาวิทยาลัยขอนแก่น , 2558), หน้า 724.

พระเทพรัตนมุนี (สายพวงค์ อโนมปณฺโญ / กongsinru)¹³⁵ ได้วิเคราะห์ประเมินผลการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนในสมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มเกษตรกรที่ใช้หลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า (1) การเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกันกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่มีความแตกต่างในเรื่องจุดหมายที่ไม่มุ่งเน้นการบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง แต่มีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสุขสบายยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบำบัดรู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไป พยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่าง ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา (2) การเกษตรแนวพุทธในสังคมไทยเป็นหลักคำสอนที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่เป็นจริงของสังคม เกษตรกรที่ได้ปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรในแนวพุทธล้วนเกิดจากปัญหาความล้มเหลวของภาคเกษตร และปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม (3) การเกษตรแนวพุทธช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนได้ เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธสามารถในการพึ่งตนเอง มีการผลิตแบบใช้เอง บริโภคเอง มีความสมดุลในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม มีการผสมผสานนวัตกรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธหรือการสวดมนต์เพื่อก่อให้เกิดคุณภาพความยั่งยืนด้านคุณภาพชีวิตสังคมและวัฒนธรรม

วีรลพัชร บางปลากด¹³⁶ ได้ทำวิเคราะห์การพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรมของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านพันเส้า พบว่ามีกระบวนการทำงานแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ก่อนทำ ขณะทำ หลังทำ โดยกระบวนการต่างๆ มีการพึ่งตนเองตามหลักกฎแห่งกรรม คือ การกระทำของตนเองเป็นตัวที่ก่อให้เกิดผลนั่นเอง ที่ว่าทำดีได้รับผลดี ทำชั่วได้รับผลชั่ว มุ่งเน้นเพื่อให้คนมีความเพียรพยายามในการพึ่งตนเองและรู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเองด้วยการลงมือกระทำและมีการนำหลักนาถกรรมธรรม คือ ธรรมที่เป็นที่พึ่งของตนเองมาใช้ในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพของตนเอง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการพึ่งตนเองได้นำไปสู่การมีรายได้อย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพร่างกายที่ดี ลดต้นทุนการผลิตลง ได้บริโภคสินค้าที่ผลิตอย่างปลอดภัย มีรูปแบบการพึ่งตนเองที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ภายนอกได้ ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนและเป็นหมู่บ้านต้นแบบด้านเกษตรอินทรีย์และการใช้พลังงานทดแทนบ้านพันเส้า

¹³⁵พระเทพรัตนมุนี (สายพวงค์ อโนมปณฺโญ / กongsinru), การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน, ในวารสารช่อพะยอม, ปีที่ 25, ฉบับที่ 1. (มกราคม – มิถุนายน), 2557.

¹³⁶วีรลพัชร บางปลากด, “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านพันเส้า อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561).

ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ ศึกษาเกี่ยวกับบริบทการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครู พบว่าการจัดกระบวนการจัดการการเรียนรู้เชิงพื้นที่โดยสำรวจและรวบรวมข้อมูลหมู่บ้าน เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนก่อนวัยเรียน และผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ไม่รู้หนังสือ การพัฒนาอาชีพให้กลุ่มผู้สนใจในชุมชน การพัฒนาทักษะชีวิต โดยใช้วิธีการประสานงานกับ ผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมประชุมกับชุมชน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อให้คนชุมชนได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ในส่วนการใช้องค์ความรู้ เชิงพื้นที่ของครูที่นำองค์ความรู้ไปด าเนินการจนเกิดแนวปฏิบัติที่ดีได้แก่ ชุมชนมีแผนพัฒนา แบบมีส่วนร่วม ชุมชนมีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลเมืองมีจิตสำนึกท้องถิ่น ผลของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน คือ ชุมชนมีพลังเข้มแข็งในการอนุรักษ์ ประเพณี สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่า จัดตั้งกลุ่มสมุนไพรมาน้ำดื่มเพื่อสุขภาพและ อนามัยของชุมชน มีกลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สร้างปัญญาและข้อบังคับของชุมชนเพื่อ อยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสำหรับแนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่าง ยั่งยืนของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมี 5 องค์ประกอบ คือ (1) การอำนวยความสะดวก (2) การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม (3) การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน (4) การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้ (5) การถอดบทเรียน¹³⁷

สรุปผลการวิจัยได้ว่า พระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาสมัครที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาของควรปณิธานเพื่อสงเคราะห์ชาวโลกตามปณิธานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มากนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบัน คือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมการเผยแผ่ที่สำคัญในการพัฒนาอาชีพให้กลุ่มผู้สนใจในชุมชน การพัฒนาทักษะชีวิต โดยใช้วิธีการประสานงานกับผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมประชุมกับชุมชน และการแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารเพื่อให้คนชุมชนได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวมในประเทศดีขึ้น การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรในชนบท จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐ นักวิจัยต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาปรับปรุงการให้บริการของรัฐเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันเข้าถึงทรัพยากรใช้สอยอย่างยั่งยืน

¹³⁷ ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่”, วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1, 2561.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้วิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ 2) เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง โดยดำเนินการวิจัยในพื้นที่อาสาสมัครจำนวน 3 แห่ง ในเขตภาคเหนือตอนบน ดังนี้

- 1) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- 2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- 3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 พื้นที่การวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือการวิจัย
- 3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.6 สรุปกระบวนการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้วิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) จากพื้นที่จากอาสาสมัครจำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบัณฑิต

ทิตอาสาบ้านดอกแดง ต.บ่อสลิ อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ (2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาวัดห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ (3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการสร้างเครื่องมือวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ การแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบเครื่องมือ โดยเครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์กลุ่มแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structure Group Interview) 2) การประเมินก่อนและหลังการ ตรวจสอบคุณภาพคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพในด้านของความเที่ยงตรงในเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบถอบถาม (Index of Item Objective Congruence : IOC) โดยจริยธรรมในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญและตระหนักถึงสิทธิส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจรับรองจริยธรรมวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว.477/2565

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลตามระยะการวิจัย ดังนี้

ระยะวิจัยที่ 1) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ 1** พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 2** ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 3** ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือก จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท **กลุ่มที่ 4** เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอาจารย์ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป

ระยะวิจัยที่ 2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีผู้ร่วมกิจกรรม 3 กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ 1** พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 2** ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 3** ชาวบ้าน รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาทโดยมีกระบวนการและขั้นตอน คือการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 รายในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง ทำการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 ท่าน ในกิจกรรมดังนี้ **กิจกรรมที่**

1 การให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” มีการใช้แบบประเมิน Pre-test และ Post-test **กิจกรรมที่ 2** การให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM นี้ ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form การจัดกิจกรรมอบรมนี้ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธและการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อเป็นแนวทางในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนให้สามารถยกระดับและเพิ่มช่องทางการขายสินค้าชุมชนได้ต่อไป การประกวดออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการตลาดเพื่อหนุนเสริมเศรษฐกิจชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อยอดจากกิจกรรมที่ 2 โดยนิสิตชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นปีที่ 4 ซึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์วิจัย ได้ทดลองทำการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ภายใต้สัญลักษณ์ “ขายดีของดอย” ออกมา 6 แบบ และทำคัดเลือกโดยตัวแทนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมในระบบ ZOOM จำนวน 10 ราย จนได้ออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง จำนวน 1 แบบ

ระยะวิจัยที่ 3) การประเมินปรับปรุงการพัฒนารูปแบบนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ โดยเป็นการประเมินผลก่อน-หลังการทดลองด้วยแบบวัดระดับหรือเรียงลำดับ (Ordinal Scales) เพื่อประเมินผลกิจกรรมที่ 1 การให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” โดยการใช้แบบประเมิน Pre-test และ Post-test และกิจกรรมที่ 2 การให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM นี้ ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form เพื่อทราบถึงความพึงพอใจ

ขั้นตอนที่ 4) การวิเคราะห์ผลข้อมูลและสรุปผล สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการเปลี่ยนตัวผู้ทำการสัมภาษณ์ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ การแปรผลข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ด้วยสถิติแบบพรรณนา เพื่อวัดระดับหรือเรียงลำดับ (Ordinal Scales) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ดำเนินการสรุปผลข้อมูล

ขั้นตอนที่ 5) การติดตามผลเชิงคุณภาพจากเวทีรับฟังและการสะท้อนความคิดเห็น

คณะผู้วิจัยได้นำโลโก้ดังกล่าว ไปออกแบบเพิ่มเติมตามความเหมาะสมและเพิ่มบริบทชุมชนและการตั้งคำเรียก ในพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ชิ้น คือ (1) ข้าวดอยดอกแดง...กินดีมีแรงแง (2) กาแฟห้วยบง...ดื่มจนหลงดอย (3) ผ้าทอวัดจันทร์...ผูกพันธ์สายใย เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายสินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงต่อไป

3.2 พื้นที่การวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ดำเนินการวิจัย เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

- 1) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- 2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- 3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

1. บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ชุมชนมีจำนวนประชากรประมาณ 700

คน เป็นชุมชนเกษตรกรรมมีอาชีพหลักคือการปลูกข้าวตอยและการทอผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุ มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบลุ่มพื้นที่ส่วนใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่ลายและพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่โถ ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ ด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบจึงเป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยหลายสาย

2. บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ชุมชนเป็นหมู่บ้านปกากะ

เกอะญอเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในเขตขุนน้ำแม่แจ่ม มีชาวปกากะญออาศัยอยู่กันมานานประมาณ 160 ปี ในอดีตพื้นที่เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีกอไม้ไผ่บงกอขนาดใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าบ้านห้วยบง ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านเริ่มที่จะอพยพเข้ามาจากที่ต่างๆมากขึ้น ทำให้มีการบุกรุกป่าทั้งการสร้างบ้านเรือนและการประกอบอาชีพมากขึ้น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยเริ่มเสื่อมโทรมลงเพราะมีจำนวนประชากรมากขึ้นที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า

3. บ้านจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ประกอบด้วยชุมชนชาวเขา

หลายเผ่า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มปกากะญอ ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน และการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม มีประชากร 21 หลังคาเรือน ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธเมื่อราว 300 ปีก่อน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าและภูเขาสูงชันล้อมรอบ มีการทำนาแบบขั้นบันไดตามไหล่เขา มีการเพาะปลูกแบบยังชีพโดยไม่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ มีการทำไร่หมุนเวียนและเลี้ยงสัตว์เช่นแกะเพื่อนำมาทำผ้าทอขนแกะ และได้รับความนิยมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใกล้กับอุทยานแห่งชาติป่าสนวัดจันทร์

3.2.2 ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Study) เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ที่มีความห่างไกลจาก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ค่อนข้างมาก ใช้ระยะเวลาการเดินทางประมาณ 3-4 ชม. การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้ กำหนดเกณฑ์คุณสมบัติแต่ละกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 21 ราย ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

- 1) พระมหาฐานันดร เขมปัญญา, ดร. เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง
- 2) พระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง
- 3) พระครูจันทริกจรรย์ (นิคม กิจจสาโร) เจ้าสำนักอาศรมพระธรรมจาริกบ้านจันทร์

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ ราษฎรชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

1. นาย ประเสริฐ ฐานันดรศักดิ์ บ้านดอกแดง ต.บ่อสถี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
2. นาย วัชระ พิริยวรกุล บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
3. นาง นงนลินพร มวลจันทร์ บ้านจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท ดังนี้

1. ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสถี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

1. นาย กฤษณา ครองชูเชิด *ค้าขาย/เกษตรกร
2. นาย ไพรัช โพธิแก้ว *ค้าขาย/เกษตรกร
3. นาง อรวรรณ สุ่มงคลลาภ *ค้าขาย/เกษตรกร
4. น.ส. พิรยา พิศาลวนาลัย *บัณฑิตจบใหม่

2. ชุมชนบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1. นาง กมลรัตน์ ภูมิรุ่งโรจน์ *แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง ณีฐมล พาชู *เกษตรกรและค้าขาย
3. น.ส. จิตติดา ตานา *ค้าขายสินค้าชุมชน
4. นาย วรายุทธ จุตตะสา *ครูระดับมัธยมจากชมรมผ้าทอมือ

3. ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1. ฉวีวรรณ กงมะลิ	*แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง สุภารัตน์ เต็มสิริ	*ค้าขาย/ผ้าย้อมสีธรรมชาติ
3. นาง วัชรินทร์ ศิริชัยพฤษ	*ท่องเที่ยวชุมชน
4. นาย ทองดี ฐรร	*เกษตรกรไร่กาแฟ

ทั้งนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่มนี้ ได้นำไปสู่กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

กลุ่มที่ 4 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิสาหกิจอาจารย์ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน ดังนี้

- 1) พระครูวิมลญาณประยุต (บุญชู ปญญาปชโชโต), ดร. เจ้าอาวาสวัดร่องวัวแดง /เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ธรรมหาวิหาร
- 2) พระครูวรารณวิวัฒน์ (นพบุรี มหาวณโณ), ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยเวียงชัยมงคล /เจ้าคณะตำบลโหล่งขอด เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ 16
- 3) รศ. ดร.สัญญา สะสอง คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาจารย์ประจำ/นักวิจัยเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

3.3 เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ 1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) 2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

3.3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2 ชุด โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมและความครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ใช้การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence : IOC) รายละเอียดเครื่องมือการวิจัย มีแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 2 ชุด และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าโดยการเปลี่ยนตัวผู้ถูกสัมภาษณ์ มีกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2 ครั้ง ทำการประเมินผลก่อน-หลังและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวัดระดับ (Ordinal Scales) ได้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) กับค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทำการแปรผลและสรุปผลการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 1 แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม จึงได้กำหนดเกณฑ์คุณสมบัติแต่ละกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 ราย ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 3 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 2 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอาจารย์ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 2 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

3.3.2 เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

1. กิจกรรมการให้องค์ความรู้ด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งคณะวิจัยได้ออกแบบกิจกรรมโดยพัฒนามาจากการศึกษาข้อมูลจากโครงการวิจัยอื่นๆ และมีการใช้แบบประเมินผลก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (Pre-test / Post-test) มีผู้ร่วมกิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 ราย ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ผู้นำทางจิตวิญญาณ/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท

2. กิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form ในกิจกรรมการให้อรรถความรู้ เรื่อง การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ มีการใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ เป็นกิจกรรมแบบเปิดพื้นที่ต่อสาธารณชน มีผู้เข้าร่วมรับฟังหลากหลายกลุ่ม เช่น พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน อาจารย์ นิสิต จนท.รัฐ และ อาชีพอิสระ

ทั้งนี้ขอบเขตของการวิจัยนี้ ไม่ได้ระบุเครื่องมือในการประเมินแก้ไขปัญหาคความยากจนว่ามีตัวชี้วัดผลอย่างไร และกระบวนการติดตามอย่างไร เนื่องจากผลกระทบจากการศึกษาวิจัยนี้ ยังไม่สามารถวัดผลเรื่องรายได้ที่เพิ่มขึ้นได้ในขอบเขตของระยะเวลาดำเนินการวิจัยและกรอบของงบประมาณโครงการเวลา แต่คาดว่ากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่นี้ จะสามารถเป็นต้นแบบให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงทั้ง 3 แห่งนี้ เมื่อนำผลงานวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ในอนาคต จะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตและกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน โดยเน้นเรื่องรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการขายผลิตภัณฑ์ชุมชนซึ่งพัฒนาจากต้นแบบผลิตภัณฑ์จำนวน 3 ชิ้น ที่โครงการวิจัยได้พัฒนาขึ้นจากกิจกรรมการวิจัย ดังนี้

การจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 รายในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 ท่าน ในกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การให้อรรถความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” มีการใช้แบบประเมิน Pre-test และ Post-test

กิจกรรมที่ 2 การให้อรรถความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM นี้ ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form

การจัดกิจกรรมอบรมทั้ง 2 นี้ ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อเป็นแนวทางในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนให้สามารถยกระดับและเพิ่มช่องทางการขายสินค้าชุมชนได้ต่อไป

กิจกรรมที่ 3 การประกวดออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการตลาดเพื่อหนุนเสริมเศรษฐกิจชุมชน เป็นกิจกรรมต่อยอดจากกิจกรรมที่ 2 โดย นิสิตชั้นปีที่ 4 ซึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์วิจัยได้ทำการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ภายใต้สัญลักษณ์ “ชาติ

ของตอย”ออกมา 6 แบบ และทำคัดเลือกโดยตัวแทนจากผู้เข้าร่วมการให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM จำนวน 10 ราย จนได้ออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง จำนวน 1 แบบ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1 ระยะเวลาที่ 1 ขั้นเตรียมการ

1. ยื่นขอพิจารณาใบอนุญาตจรรยาบรรณการวิจัยในมนุษย์ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. เตรียมแนวคำถาม/แนวทางการสัมภาษณ์/แบบสอบถาม รวมถึงการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เช่น ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ทำการทดลองสัมภาษณ์กับบุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อปรับปรุงเครื่องมือให้มีความเหมาะสมตามข้อเสนอแนะ
3. เตรียมผู้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดประชุมผู้เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจแนวคำถาม/แนวทางการสัมภาษณ์/แบบสอบถาม
4. วางแผนการลงสำรวจพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูล
5. ติดต่อและขออนุญาตการเก็บรวบรวมข้อมูล
6. คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและพิกัดเชิงพื้นที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3.4.2 ระยะเวลาที่ 2 ขั้นดำเนินการ

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 1 แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 ราย
2. การสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 2 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอาจารย์ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน
3. กิจกรรมการให้องค์ความรู้ด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถี มีผู้ร่วมกิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 ราย
4. การประเมินผลก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (Pre-test / Post-test)
5. กิจกรรมการให้องค์ความรู้ เรื่อง การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ภายใต้กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นกิจกรรมแบบเปิดพื้นที่ต่อสาธารณชน มีผู้เข้าร่วมรับฟังหลากหลายกลุ่ม เช่น พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน อาจารย์ นิสิต จนท.รัฐ และอาชีพอิสระ
6. การประเมินผลองค์ความรู้ การประเมินกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form

7. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยการติดตามประเมินผลในเวทีรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 ราย พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมากในด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะสามารถขยายช่องทางการตลาดและเพิ่มยอดขายได้มากขึ้น เมื่อมีการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้วยกิจกรรม (1) สัมมาอาชีวะ (2) สาธารณียธรรม (3) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ตามหลักการแห่งบวรในพระพุทธศาสนาและการหนุนเสริมด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

8. การประเมินผลความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ชิ้น โดยนิตិบัญญัติฯ ปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จำนวน 100 ราย พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับดีมากในด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า เป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 18 ราย ในชุมชนทั้ง 3 แห่ง ว่าโอกาสในการจำหน่ายสินค้าชุมชนจะได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้บริโภค ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ควรส่งเสริมให้เกิดความสนใจและภาคภูมิใจในสินค้าท้องถิ่นในแต่ละชุมชน ซึ่งสามารถสร้างรายได้และช่วยยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

3.4.3 ชั้นสรุปผลการดำเนินงาน

ชั้นสรุปผลการดำเนินงาน การบันทึกกระบวนการตามวัตถุประสงค์การวิจัยซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เช่น การเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย

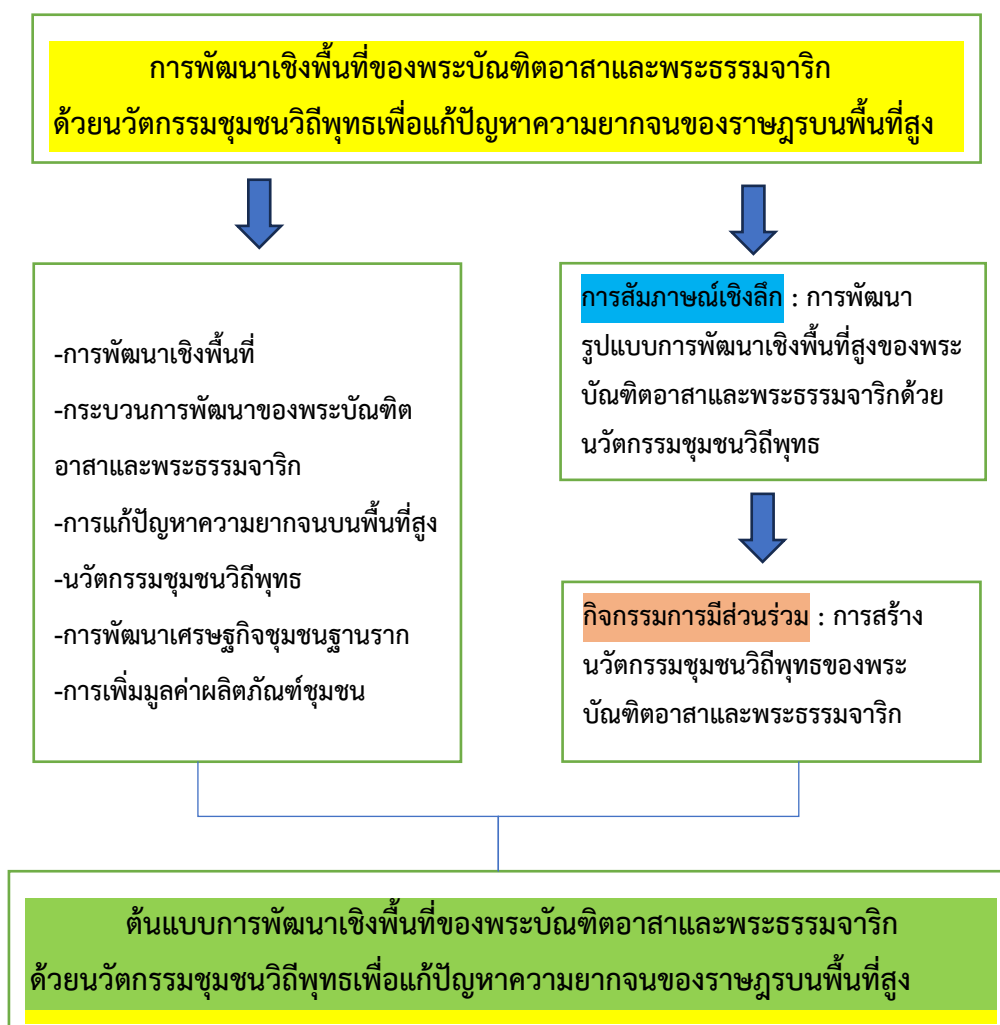
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 2 ชุด มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าโดยการเปลี่ยนตัวผู้ถูกสัมภาษณ์ มีกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2 ครั้ง ทำการประเมินผลก่อน-หลังและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวัดระดับ (Ordinal Scales) ได้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) กับค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทำการแปรผลและสรุปผลการวิจัย โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

3.6 สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้วิจัยแบบผสมผสาน(Mixed Methods) 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research) มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ (2) เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ผลการศึกษาวิจัยจากพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ (1) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ (2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาวัดห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีดังนี้

4.1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

จากผลการศึกษาโครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้เรื่องบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง และกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก รวมถึงองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาพัฒนาสู่การศึกษาในโครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ผลการศึกษามีดังนี้

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญในการหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ทั้ง 3 แห่ง มีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานด้านหนี้สิน รายได้ อาชีพ และระดับการศึกษา อาจสรุปได้ว่าชุมชนที่มีความพร้อมมากกว่าในด้านสถานศึกษา สิ่งอำนวยความสะดวก ระบบสาธารณูปโภค แหล่งค้าขาย จะมีรายที่มากกว่า แต่

อาจจะมีหนี้สินที่มากกว่าตามมาได้ จึงสามารถอนุมานได้ว่าความเจริญทางวัตถุ ย่อมนำมาซึ่งความต้องการที่มากขึ้นตามเหตุปัจจัยและสิ่งแวดล้อมทางสังคม

ข้อมูลพื้นฐาน ของชุมชน	ชุมชน บ้านดอกแดง	ชุมชน บ้านห้วยบง	ชุมชน บ้านจันทร์
จำนวนหนี้สิน ต่อหัว	ประมาณร้อยละ 20 มีหนี้ มากกว่า30,000 บาท	ประมาณร้อยละ 30 มีหนี้ มากกว่า30,000 บาท	ประมาณร้อยละ 50 มีหนี้ มากกว่า30,000 บาท
รายได้ ต่อหัว/ต่อปี	ประมาณร้อยละ 50 รายได้ ต่ำกว่า30,000 บาท	ประมาณร้อยละ 30 รายได้ ต่ำกว่า30,000 บาท	ประมาณร้อยละ 20 รายได้ต่ำกว่า30,000 บาท
อาชีพ	ประมาณร้อยละ 90 เป็น เกษตรกร รองลงมาคือ ค้าขายและรับจ้าง	ประมาณร้อยละ 70 เป็น เกษตรกร รองลงมาคือ ค้าขายและรับจ้าง	ประมาณร้อยละ 60 เป็น เกษตรกร รองลงมาคือ ค้าขายและรับจ้าง
ระดับการศึกษา	ประมาณร้อยละ 90 จบต่ำ กว่าระดับมัธยมปลาย	ประมาณร้อยละ 50 จบจบ ต่ำกว่าระดับมัธยมปลาย	ประมาณร้อยละ 50 จบต่ำ กว่าระดับมัธยมปลาย

ตารางที่ 4.1 สรุปข้อมูลพื้นฐานของบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ทั้งนี้แม้กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก แม้ยังไม่ได้หนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้มาก แต่เป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นก่อนอย่างมั่นคงโดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้อยู่ดีมีสุข ประกอบด้วย 1) **การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย** มนุษย์มีกายเป็นฐานที่ตั้งของใจในการดำเนินชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานตามหลักสุขภาวะ 5 ด้าน จึงมีความสำคัญสำหรับทุกช่วงวัย คือ 1) อาหาร 2) อากาศ 3) อากาศ 4) ออกกำลังกาย 5) อารมณ์ 2) **การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางใจ** พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกประจำอาศรมมีการสวดมนต์ธรรมในวันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เทศกาล และงานพิธีกรรมสำคัญ พระสงฆ์เปรียบเหมือนผู้นำชุมชนทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งพิงทางใจ ในยามชาวบ้านได้รับความเดือดเนื้อร้อนใจจากภัยภายในและภายนอก 3) **การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคม** กิจกรรมสร้างจิตสำนึกเรื่องยาเสพติด ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลกันในสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระสงฆ์จึงต้องมุ่งเป้าไปที่สันติสุขในชุมชนด้วย **สัจนิยมธรรม** 4) **การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางปัญญา** การสร้างกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา สำหรับคนทุกกลุ่มวัย ให้เข้าใจหลักอริยสัจสี่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการบรรเทาทุกข์และสร้างสมดุลทางจิตใจอย่างมีคุณภาพ ลักษณะกิจกรรมที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกทำร่วมกับชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติ การฝึกพัฒนาปัญญาในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ เรียกว่า **สังคหวัตถุ 4**

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ประกอบด้วย การส่งเสริมการศึกษา การเผยแพร่ธรรมะ และการพัฒนาสาธารณูปโภค มีกระบวนการพัฒนาแบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ (1) การพึ่งพาตนเอง (2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (4) การมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน (5) การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ตามรายละเอียดดังนี้

1) การพึ่งพาตนเอง ด้วยความที่ชุมชนทั้งสามแห่งนี้การเดินทางคมนาคมไกล ยากต่อการที่รัฐจะมาพัฒนา ด้วยภูมิประเทศที่สูงและคมนาคมลำบากพระสงฆ์และประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเองเป็นหลักการพัฒนาพื้นที่เบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ทุกสถานการณ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 เกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญ ๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น

พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก รวมถึงคณะผู้วิจัยได้ไปมีส่วนร่วมกับการการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น มุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลักเบื้องต้นก่อน ดังนั้น การที่พระสงฆ์และประชาชนสามารถพึ่งตนเอง โดยมีการส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้นจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว และได้ตระหนักถึงพระราชดำริอยู่เสมอ คือ ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่นๆ การขยายการผลิตเพื่อการค้าใด ๆ คำนึงถึงความเกี่ยวกับความร่วมมือในด้านการตลาด โดยเฉพาะในด้านความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีธุรกิจการเกษตรของชาวบ้านอย่างง่าย ๆ พระสงฆ์และประชาชนที่นี่จึงเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักและนับว่าเป็นศักยภาพของชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีมาตั้งแต่กำเนิด

ภาพที่ 4.1 แปลงเกษตรปลอดสารพิษโรงเรียนห้วยบงวิทยาคม

2) **การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ** เป็นต้นทุนทางธรรมชาติได้อย่างดี ทั้งนี้พื้นที่ดอกแดง บ้านจันทร์ และห้วยบง พระสงฆ์เป็นผู้นำรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นที่พักพิงของทุกชีวิตบนโลก พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจริก และประชาชนบนพื้นที่ทั้ง 3 แห่งนี้ จึงมีส่วนในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตการรักษาของพระมหาฐานันดร เขมปญโญ ได้ปลูกฝังประชาชนในท้องถิ่นในการรักษาป่าธรรมชาติให้อยู่คงเดิมจำนวนประมาณ 1,000 กว่าไร่ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับเขตพื้นที่ใกล้เคียงเช่นหมู่บ้านแม่โถซึ่งอยู่ไม่ห่างจากบ้านดอกแดงมากนัก ป่าที่เป็นธรรมชาติได้ถูกทำลายเกือบหมดสิ้น เนื่องจากชุมชนชาวบ้านได้ปรับจากเกษตรที่ปลูกกะหล่ำมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 4.2 สภาพป่าสน ชุมชนบ้านวัดจันทร์

3) **การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้** พื้นที่ชุมชนดอกแดงมีอาศรมพระธรรมจาริก ดอกแดงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านห้วยบงมีอาศรมวัดห้วยบงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านจันทร์มีอาศรมวัดบ้านจันทร์เป็นศูนย์กลางเป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทน ของวัดในการแสดงบทบาทต่าง ๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาท สำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศด้วยเพราะ พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคม

ในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยบงมีแหล่งเรียนรู้ด้านภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม สังคม และศาสนาได้อย่างดีเยี่ยม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้โดยตั้งชื่อว่า “ศูนย์ปภาเกอะญอศึกษาวัดห้วยบง” เป็นศูนย์ศึกษาสหวิชาการ

ภาพที่ 4.3 ศูนย์ปกากะญอศึกษาวัดห้วยบง

4) การมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน การที่พระเจ้าอาวาสและเจ้าอาศรมพระบัณฑิตอาสาแห่งนี้ ท่านได้เปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนข้างนอกมามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนวัด มาร่วมพัฒนาด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา พุทธศิลปะ เศรษฐกิจโดยใช้หลัก คำว่า “บ-ว-ร” ย่อมาจากคำว่า “บ้าน วัด โรงเรียน” ถือเป็นองค์กรทางสังคมที่มีความสำคัญและมีความสำคัญอย่างสูงยิ่งสำหรับสังคมไทยเรา เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต และเป็นหลักของการพัฒนาบนพื้นที่สูง สืบเนื่องจากการทำวิจัยครั้งนี้ได้นำนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนาลงพื้นที่วิจัยด้วย ทำให้พระนิสิตได้เห็นความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เมื่อสำเร็จการศึกษาจึงไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นพระธรรมจาริก 1 รูป ประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยบง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ และพระบัณฑิตอาสา 1 รูป ประจำอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านแม่คิง อ.จาง จ.ลำปาง

ภาพที่ 4.4 งานปีใหม่ของชาวปกากะญอ

5) การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ชุมชนบนพื้นที่สูงมีวัฒนธรรมของชาวประปาปกากะญอ มีความเป็นอัตลักษณ์ เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร ที่อยู่อาศัย การละเล่น ความเพนอยู่ ศิลปะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลังจนกลายเป็นพื้นฐานของสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ชุมชนทั้งสามแห่งเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ในท่ามกลางกระแสของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้า ที่โดดเด่นและยั่งยืน เพราะเริ่มมีชาวไทยและต่างชาติมาท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้นสิ่งเหล่านี้กลายเป็นสินค้าที่มีค่า คนทั่วไปอยากจะมาบริโภค

ภาพที่ 4.5 สินค้าชุมชนบ้านวัดจันทร์และบ้านห้วยบง

ภาพที่ 4.6 วิถีชีวิตกับประเพณีท้องถิ่นบ้านดอกแดง

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง นอกจากประกอบด้วย การส่งเสริมการศึกษา การเผยแพร่ธรรมะ และการพัฒนาสาธารณสุข มีกระบวนการพัฒนาแบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ (1) การพึ่งพาตนเอง (2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (4) การมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน (5) การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า จากการศึกษาพบข้อมูลที่เป็นปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธดังนี้

กระบวนการ กิจกรรม และขั้นตอน ในการพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	จุดแข็งและจุดเด่นที่เป็นปัจจัยความสำเร็จในการ พัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
1. กิจกรรมชุมชนวิถีพุทธ เช่น การสร้างความสามัคคี การรักษาระบบนิเวศ 2. ข้อตกลงในการอยู่ร่วมในชุมชน เช่น	1. บทบาทของพระสงฆ์มีส่วนสำคัญในการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

<p>การไม่ทะเลาะวิวาท การไม่ทิ้งขยะในที่สาธารณะ</p> <p>3. การรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน</p> <p>4. การส่งเสริมอาชีพและการฝึกอบรมให้ความรู้</p> <p>5. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน</p> <p>3. การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชน</p> <p>4. การสนับสนุนกระบวนการวิจัยจากมหาวิทยาลัย</p>
--	---

ตารางที่ 4.2 ปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

ปัจจุบันปรากฏการณ์บริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชนชาติพันธุ์สถานะในปัจจุบัน แต่ยังมีอีกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่กำลังผสมผสานวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกลับทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าหรือสินค้าทางชาติพันธุ์ การขายวัฒนธรรม ธุรกิจชาติพันธุ์ การทำให้กลายเป็นตลาดทางวัฒนธรรม การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และชนชาติพันธุ์ยังได้ปฏิบัติสัมมาอาชีพะ คือประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งสอดคล้องกับ องค์กรมรรค 8 หรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ไปสู่เป้าหมายแห่งสันติสุข ได้ปฏิบัติตามแนวทางซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่ได้มา (3) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี (4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ได้ หรือเรียกอีกอย่างว่า สันโดษ ที่แปลว่า ยินดีพอใจในสิ่งที่ตัวเองแสวงหาได้มาด้วยความชอบธรรม สังคมไทยนิยมเรียกว่า คาถาเศรษฐี 4 คำ คือ อุ อา กะ สะ จึงทำให้ประชาชนมีโอกาสได้นำวัตถุดิบกลายเป็นสินค้า และได้นำไปสู่การมีเครือข่ายที่จะนำสินค้าชุมชนไปสู่การมีโอกาสการค้าขายได้มากยิ่งขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งกระบวนการที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกได้มีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน ได้นำพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เกิดสันติสุขในสังคมไทยบนพื้นที่สูงมากขึ้นตามลำดับ

4.2 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้วิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผลการศึกษามีดังนี้

ระยะวิจัยที่ 1) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ 1** พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 2** ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 3** ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือก จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท **กลุ่มที่ 4** เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 ราย

ภาพที่ 4.7 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากชุมชนในพื้นที่อำครมทั้ง 3 แห่ง

ภาพที่ 4.8 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

ภาพที่ 4.9 กิจกรรมการวิจัยภาคสนาม

ระยะวิจัยที่ 2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีผู้ร่วมกิจกรรม 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จำนวน 3 ราย กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 ราย กลุ่มที่ 3 ชาวบ้าน รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาทโดยมีกระบวนการ

และขั้นตอน คือการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 รายในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง ทำการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 ท่าน ในกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” มีการใช้แบบประเมิน **Pre-test** ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อวัดระดับ (Ordinal Scales) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลพบว่า องค์ความรู้ของกลุ่มตัวอย่าง รวมจำนวนทั้งสิ้น 18 รูป/คน ส่วนใหญ่มีความเข้าใจในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมที่ **0.63** ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ **0.12** มีรายละเอียดดังนี้

1. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่านวัตกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด **0.44**
2. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าชุมชนวิถีพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด **0.52**
3. ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีพะตามหลักพุทธธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด

0.83

4. ความคิดเห็นว่าการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด **0.70**
5. ความคิดเห็นว่าการขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคดิจิทัลมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด **0.64**

6. ความคิดเห็นว่าการสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด **0.70**

7. ความคิดเห็นว่าการพัฒนาการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด **0.57**

8. ความ คิดเห็นว่าการสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชนมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด **0.72**

9. ความคิดเห็นว่าการส่งเสริมมีส่วนในการหนุนเสริมนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด **0.65**

10. ความคิดเห็นว่าการส่งเสริมมีส่วนในการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อช่วยแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนบนพื้นที่สูงอยู่ในระดับมากที่สุด **0.52**

จากการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ซึ่งมีการใช้แบบประเมิน **Post-test** ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อวัดระดับ (Ordinal Scales) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลพบว่า องค์ความรู้ของกลุ่มตัวอย่าง รวมจำนวนทั้งสิ้น 18 รูป/คน ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมที่ **0.49** ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ **0.06** มีรายละเอียดดังนี้

1. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่านวัตกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด **0.49**
2. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าชุมชนวิถีพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด **0.52**

3. ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีวะตามหลักพุทธธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด 0.48
4. ความคิดเห็นว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 0.49
5. ความคิดเห็นว่าการขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคดิจิทัลมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 0.54
6. ความคิดเห็นว่าการสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 0.48
7. ความคิดเห็นว่าการพัฒนาการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด 0.40
8. ความคิดเห็นว่าการสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชนมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 0.44
9. ความคิดเห็นว่าพระสงฆ์มีส่วนในการหนุนเสริมนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด 0.62
10. ความคิดเห็นว่าพระสงฆ์มีส่วนในการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อช่วยแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนบนพื้นที่สูงอยู่ในระดับมากที่สุด 0.44

ภาพที่ 4.10 กิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ”

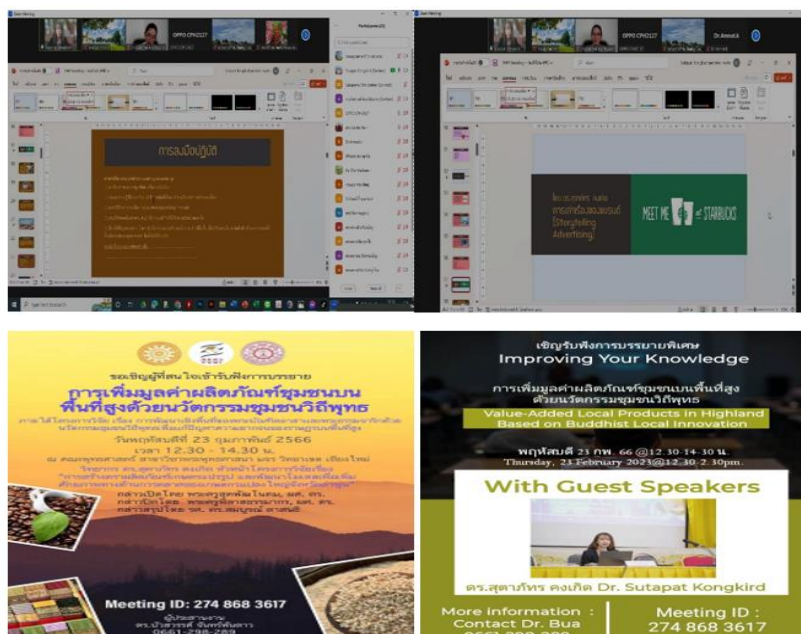
จากการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ซึ่งมีการใช้แบบประเมิน Pre-test และ Post-test พบว่าผู้อบรมได้รับความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น

กิจกรรมที่ 2 การให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM นี้ ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form การจัดกิจกรรมอบรมนี้ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อเป็นแนวทางในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนให้สามารถยกระดับและเพิ่มช่องทางการขายสินค้าชุมชนได้ต่อไป

ผลพบว่าระดับ (Ordinal Scales) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พบว่า องค์ความรู้ของผู้อบรมจำนวนทั้งสิ้น 22 รูป/คน ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.14 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.22 มีรายละเอียดดังนี้

1. การได้รับความรู้ในการตั้งชื่อแบรนด์/สโลแกน/คำขวัญของสินค้าชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 2.96
2. การได้รับความรู้ในการแปรรูปสินค้าชุมชนหรือการพัฒนาคุณภาพสินค้าอยู่ในระดับมากที่สุด 4.05
3. การได้ความรู้ในการออกแบบโลโก้/การออกแบบบรรจุภัณฑ์อยู่ในระดับมากที่สุด 4.00
4. การได้ความรู้ในการหาช่องทางการจัดจำหน่าย/สถานที่ขายสินค้าชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 4.29
5. การได้ความรู้ในการรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งเครือข่ายสินค้าชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 3.76
6. ความเห็นว่าการสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชนมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 3.81
7. ความเห็นว่าพัฒนาการผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด 4.38
8. ความเห็นว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 4.24
9. ความคิดเห็นว่าการผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 4.29
10. ความคิดเห็นว่าการขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคดิจิทัลมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 4.29

ภาพที่ 4.11 กิจกรรมการให้องค์ความรู้เรื่อง “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ”

จากการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” พบว่าผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาและยกระดับสินค้าชุมชน

นอกจากนี้มีการประกวดออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการตลาดเพื่อหนุนเสริมเศรษฐกิจชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อยอดจากกิจกรรมที่ 2 โดยนิสิตชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นปีที่ 4 ซึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์วิจัย ได้ทดลองทำการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ภายใต้สัญลักษณ์ “ชาติของดอย” ออกมา 6 แบบ และทำคัดเลือกโดยตัวแทนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมในระบบ ZOOM จำนวน 10 ราย จนได้ออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง จำนวน 1 แบบ

คณะวิจัยได้ทำการพัฒนารูปแบบเพื่อรองรับการขยายตลาดสินค้าชุมชนเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อไป โดยอาศัยหลักธรรมขององค์มรรคด้วยการส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ (ศึกษา) เพื่อยกระดับในการประกอบสัมมาอาชีพะ ด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นสินค้าต้นแบบ ภายใต้สัญลักษณ์ “ชาติของดอย” ดังนี้

ภาพที่ 4.12 ภาพสัญลักษณ์“ขายดีของดอย”

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นสินค้าต้นแบบจำนวน 3 ชิ้น คือ

(1) การพัฒนาคุณภาพสินค้า “ข้าวดอยดอกแดง กินดีมีแสง” การรวมข้าวสายพันธ์ท้องถิ่น จาก 3 สายพันธ์ ปริมาณ 1 กิโลกรัม ราคา 50 บาท

ภาพที่ 4.13 การพัฒนาคุณภาพสินค้า “ข้าวดอยดอกแดง กินดีมีแสง”

(2) การพัฒนาสินค้าด้วยการแปรรูปวัตถุดิบ “กาแฟห้วยบง ต้มจนหลงดอย” เป็นเมล็ดกาแฟคั่วกลาง ปริมาณ 250 กรัม ราคา 150 บาท

ภาพที่ 4.14 การพัฒนาสินค้าด้วยการแปรรูปวัตถุดิบ “กาแฟห้วยบง ตี๋มจนหลงดอย”

(3) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์หรือหีบห่อ “ผ้าทอวัดจันทร์ ผูกพันส์สายใย” คือย่ามทอมือ ราคา 200 บาท

ภาพที่ 4.15 การพัฒนาบรรจุภัณฑ์หรือหีบห่อ “ผ้าทอวัดจันทร์ ผูกพันส์สายใย”

จากการเก็บข้อมูลพบว่าต้นทุนทางภูมิสังคมและประเพณีท้องถิ่น สามารถพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ผู้บริโภคได้เข้าถึงคุณค่าและที่มาของสินค้าชุมชนบนพื้นที่สูงได้มากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยในการกระตุ้นการตัดสินใจซื้อสินค้ามากขึ้น อีกทั้งชาวบ้านมีความภูมิใจในสินค้าของชุมชนพร้อมเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์วิถีชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยได้จัดทำ QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชน (Local Product storytelling) ดังนี้

ภาพที่ 4.16 QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านห้วยบง

ภาพที่ 4.17 QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านดอกแดง

ภาพที่ 4.18 QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านวัดจันทร์

กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนนี้เป็นแนวทางหนึ่งในการการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้แก่ชุมชน ช่วยหนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อเพิ่มรายได้ให้มากขึ้นช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้ต่อไป โดยกระบวนการสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างต้นแบบศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของอาศรมพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในภาคเหนือตอนบน ซึ่งจะเชื่อมโยงกับการยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศวัฒนธรรมได้อย่างสมดุลกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้ต่อไป เช่น ความร่วมมือของชาวบ้านกับเจ้าสำนักอาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ พระครูจันทริกจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) ในการริเริ่มก่อตั้งศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชน เพื่อบริการนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ซึ่งในชุมชนมีสภาพอากาศหนาวเย็นมากในช่วงเดือน พ.ย. ถึง ก.พ.

ภาพที่ 4.19 ศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชนบ้านวัดจันทร์(อยู่ในระหว่างการปรับปรุง)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนดังกล่าวนี้ คณะผู้วิจัยได้ติดตามประเมินผลในเวทีรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 ราย พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมากในด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะสามารถขยายช่องทางการตลาดและเพิ่มยอดจำหน่ายได้มากขึ้น เมื่อมีการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้วยกิจกรรม (1) สัมมาอาชีวะ (2) สาธารณียธรรม (3) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ตามหลักการแห่งบวรในพระพุทธศาสนาและการหนุนเสริมด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

คณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ชั้น โดยนิตินิติปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จำนวน 100 ราย พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับดีมากในด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่า

ชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า เป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 18 ราย ในชุมชนทั้ง 3 แห่ง ว่าโอกาสในการจำหน่ายสินค้าชุมชนจะได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้บริโภค ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ควรส่งเสริมให้เกิดความสนใจและภาคภูมิใจในสินค้าท้องถิ่นในแต่ละชุมชน ซึ่งสามารถสร้างรายได้และช่วยยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

ภาพที่ 4.14 การประเมินผลความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ

ทั้งนี้ปัจจัยร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทางพระพุทธศาสนา เมืองค้ประกอบหนุนเสริมใน 4 เหตุ คือ (1) ปฎิรูปเทวาสะ คือการอยู่ในถิ่นที่ดี (2) สัปปริสุปัสสยะ คือสมาคมกับสัตบุรุษ (3) อัตตสัมมาปณิธิ คือการตั้งตนไว้ชอบ (4) ปุพเพกตปุญญตา คือความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อน ซึ่งการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกของทั้ง 3 อาศรม โดยการน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการยกระดับคุณภาพชีวิต 4 ด้าน คือ (1) ด้านกาย (2) ด้านจิตใจ (3) ด้านสังคม (4) ด้านปัญญา โดยบูรณาการร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามศาสตร์พระราชา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงภายใต้หลักการ บ-ว-ร โดย การบูรณาการหลักพุทธธรรม ด้วยบทบาทของพระสงฆ์ในอาศรมพระบัณฑิตและพระธรรมจาริกช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเพื่อความยั่งยืนได้ เพราะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านและเพิ่มความสามัคคีในชุมชนมากยิ่งขึ้น สามารถเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของชุมชน เป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน เช่นการสร้างให้คนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น ก่อให้เกิดความสามัคคีและพัฒนาในท้องถิ่นของตัวเองรักษาดูแลพื้นที่ของตัวเอง เพราะพระสงฆ์มีบทบาทในการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เช่นมีการจัดตั้งกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ให้มีการแบ่งหน้าที่ในการมีส่วนร่วมในชุมชน

4.3 องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย

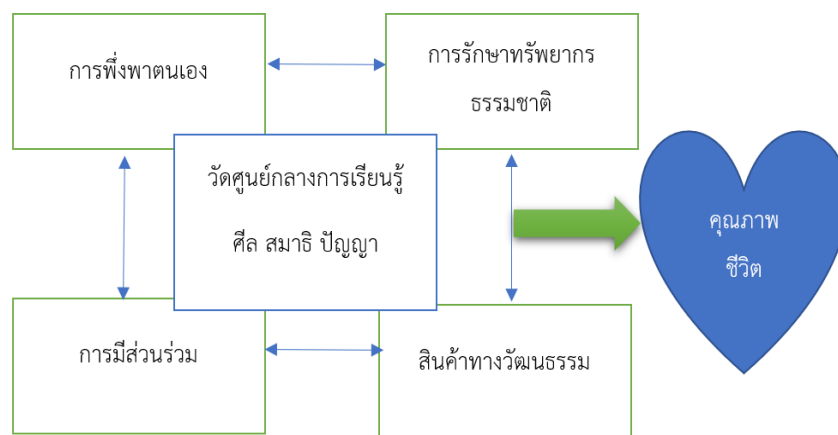
โครงการวิจัยนี้มุ่งเน้นพัฒนานวัตกรรมการชุมชนวิถีพุทธของด้วยการสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าชุมชนบนพื้นที่สูง มีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนทั่วไป หน่วยงานของพระสงฆ์ไทยได้ตั้งองค์กรพระธรรมจาริกและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ช่วยกันส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดตั้งหน่วยบริการวิชาการชื่อพระบัณฑิตอาสาพัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูง โดยมีวัตถุประสงค์ให้พระในสังกัดนำพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ เพื่อยืดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรบนพื้นที่สูง และสามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐได้มาก ช่วยแก้ไขปัญหาเสียดิตและปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ สงบุดรหลานเขามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่สู่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูงมากขึ้น

ภาพที่ 4.15 พระธรรมวัชรบัณฑิต,ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระพรหมเสนาบดีเจ้าคณะภาค 7 ร่วมกิจกรรมปีใหม่ชาวปกากะญอ

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ได้มีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน นำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เกิดสันติสุขในสังคมไทยบนพื้นที่สูงมากขึ้นตามลำดับ คณะผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมการชุมชนวิถีพุทธ ดังนี้

ปกากะญอโมเดล 5 ประการ ในการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและนำไปสู่สุขภาวะทางกายและใจ

ตารางที่ 4.3 ปกาเกอญอโมเดล 5 ประการ

แม้ว่าโลกยุคปัจจุบันเกิดปรากฏการณ์บริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชนชาติพันธุ์สถานะในปัจจุบัน แต่ยังมีอีกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่กำลังผสมผสานวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกลับทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าหรือสินค้าทางชาติพันธุ์ การขายวัฒนธรรม ธุรกิจชาติพันธุ์ การทำให้กลายเป็นตลาดทางวัฒนธรรม การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และชนชาติพันธุ์ยังได้ปฏิบัติสัมมาอาชีวะ คือประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งสอดคล้องกับ องค์กร 8 หรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ไปสู่เป้าหมายแห่งสันติสุข ได้ปฏิบัติตามแนวทางซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา คือ ทิฐุธรรมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่ได้มา (3) กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี (4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ หรือเรียกอีกอย่างว่า สันโดษ ที่แปลว่า ยินดีพอใจในสิ่งที่ตัวเองแสวงหาได้มาด้วยความชอบธรรม สังคมไทยนิยมเรียกว่า คาถาเศรษฐี 4 คำ คือ อุ อา กะ สะ จึงทำให้ประชาชนมีโอกาสได้นำวัตถุดิบกลายเป็นสินค้า และได้นำไปสู่การมีเครือข่ายที่จะนำสินค้าชุมชนไปสู่การมีโอกาสการค้าขายได้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิมในอดีต

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาวิจัย

5.1 สรุปผลการศึกษา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางภูมิภาค วัฒนธรรม ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาแต่เดิม แต่ยังคงขาดการพัฒนาและการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านต้นทุนทางชุมชน สามารถพัฒนาและยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เช่น พื้นที่บนดอยาวัว อ.แม่สรวย จ.เชียงราย หรือบ้านปางไฮ อ.ดอยสะเก็ด และบ้านม่อนแจ่ม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ เป็นต้น จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ มีสภาพสรุปปัญหา 11 ประเด็น ดังนี้ (1) การถือครองที่ดินอย่างถูกต้องและการเข้าถึงทรัพยากร (2) สิทธิในการได้รับสัญชาติเพื่อให้เข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐต่างๆ อย่างเท่าเทียม (3) ความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่าง (4) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงการศึกษาให้เยาวชนเรียนในระดับที่สูงขึ้น (5) ความเป็นธรรมในการบริการสาธารณสุข ตลอดจนการอนุรักษ์การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร (6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวิถีวัฒนธรรม (7) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (8) การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก ยกยกระดับความสามารถในการผลิตควบคู่กับการยกระดับรายได้และความกินดีอยู่ดี (9) การส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มเพื่อการศึกษาและการประกอบอาชีพ (10) การส่งเสริมให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพลเมืองไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (11) การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม

คณะผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงยังขาดการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ และการพัฒนาเชิงพื้นที่นั้นควรที่จะพัฒนาโดยการนำหลักแห่งพระพุทธศาสนาไปช่วยส่งเสริมเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านกายภาพและจิตภาพ จึงทำการศึกษาและวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” โดยได้ทำการศึกษาพื้นที่อาศรมซึ่งน่าจะเป็นต้นแบบได้ จำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบ้นทิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ (2) อาศรมพระบ้นทิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (3) อาศรมพระธรรมจาริกวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการ

หนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง สามารถจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพุทธ นวัตกรรมวิถีพุทธให้มีการอยู่ดีมีสุขด้วยหลักแห่งไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา อันจะสอดคล้องกับ แผนยุทธศาสตร์ของชาติ (2561-2580) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแผนที่ 13 ว่า “มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม”

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจะเป็นการดำเนินการที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับ ประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูง ที่มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เพื่อวางรากฐานที่มั่นคงให้กับ เศรษฐกิจไทยในอนาคต โดยการส่งเสริมเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพใน การแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความ เป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น สร้างความสามารถในการแข่งขันโดยการพัฒนาและส่งเสริม การสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรกร และการส่งเสริมวิสาหกิจเริ่มต้นและวิสาหกิจ ชุมชน จำเป็นที่จะให้ประชาชนเข้ามาสู่กระบวนการพัฒนาโดยเน้นกลวิธีการแก้ไขปัญหาคความยากจน ตามกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม เพื่อจะ นำไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นและการเสริมสร้างพลังของประชาชน ชุมชนรากฐานจึงมี ความสำคัญมากเพราะชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการ สร้างความรู้ของชุมชน เพื่อการนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการสร้างความสุขของชุมชน การพัฒนา ประเทศในภาพรวมจะประสบความสำเร็จได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดศึกษา พระพุทธศาสนา บูรณาการกับ ศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม แผนพัฒนามหาวิทยาลัยฉบับนี้ ยังได้เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) สถาบันสงฆ์ไทยพระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย ไม่เข้าใจพุทธ ธรรมอย่างลึกซึ้ง และไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบัน จึงสื่อกับประชาชนไม่ได้ การที่มีพระสงฆ์เข้าใจ พุทธธรรมได้ลึกซึ้งเข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และมีความสามารถในการสื่อสารมีความสำคัญต่อ ประเทศไทยและต่อโลกมาก

องค์การพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม พระสงฆ์ที่ เผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงมี 2 กลุ่ม คือ (1) พระบัณฑิตอาสา (2) พระธรรมจาริก มีหน้าที่ พัฒนาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาหรือราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป การพัฒนา เชิงพื้นที่ของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาจะทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (cultural commodification) ได้ดี เมื่อทำวิจัยแล้ว จะช่วยก่อให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มี คุณค่านำไปสู่การท่องเที่ยว การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการพัฒนาสังคมในมิติ ต่าง ๆ ซึ่งเป็นการลงทุนน้อยแต่ได้กำไรทางสุขภาวะทั้งทางกายและใจ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยโดยตั้ง วัตถุประสงค์ 2 ประการ ดังนี้ (1) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง (2) เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระ

บัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 1 ปี ได้ผลการวิจัยดังนี้

5.1.1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มี 2 หน่วยงานคือ (1) พระบัณฑิตอาสา ได้แก่ อาศรมบ้านดอกแดง มีพระมหาฐานันดร เขมปัญญา ประจำอยู่อาศรม และอาศรมบ้านห้วยบง มีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร เป็นเจ้าอาวาสวัดห้วยบง และ (2) พระธรรมจาริก 1 แห่ง คือ อาศรมบ้านจันทร์ มีพระครูจันทร์กิจจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าอาวาสวัด จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการเปลี่ยนตัวผู้ทำการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ 4 ประการ คือ

1) การพึ่งพาตนเอง ด้วยความที่ชุมชนทั้งสามแห่งนี้การเดินทางคมนาคมไกล ยากต่อการที่รัฐจะมาพัฒนา ด้วยภูมิประเทศที่สูงและคมนาคมลำบากพระสงฆ์และประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเองเป็นหลักการพัฒนาพื้นที่เบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ทุกสถานการณ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 เกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญ ๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก รวมถึงคณะผู้วิจัยได้ไปมีส่วนร่วมกับการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น มุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลักเบื้องต้น ดังนั้น การที่พระสงฆ์และประชาชนสามารถพึ่งตนเอง โดยมีการส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้นจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว และได้ตระหนักถึงพระราชดำริอยู่เสมอ คือ ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ การขยายการผลิตเพื่อการค้าใด ๆ คำนึงถึงความเกี่ยวกับความพร้อมในด้านการตลาด โดยเฉพาะในด้านความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีธุรกิจ การเกษตรของชาวบ้านอย่างง่าย ๆ พระสงฆ์และประชาชนที่นี่จึงเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักและนับว่าเป็นศักยภาพของชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีมาตั้งแต่กำเนิด

2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้นทุนทางธรรมชาติได้อย่างดีเยี่ยม ทั้งนี้พื้นที่ดอกแดง บ้านจันทร์ และห้วยบง พระสงฆ์เป็นผู้นำรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดและ

เป็นที่พึงพิงของทุกชีวิตบนโลก พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก และประชาชนบนพื้นที่ทั้ง 3 แห่งนี้ จึงมีส่วนในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตการรักษาของพระมหาฐานันดร เชมพลโยธ ได้ปลูกฝังประชาชนในท้องถิ่นในการรักษาป่าธรรมชาติให้อยู่คงเดิมจำนวนประมาณ 1,000 กว่าไร่ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับเขตพื้นที่ใกล้เคียงเช่นหมู่บ้านแม่โถซึ่งอยู่ไม่ห่างจากบันดอแดงมากนัก ป่าที่เป็นธรรมยกรธรรมชาติได้ถูกทำลายเกือบหมดสิ้น เนื่องจากชุมชนชาวบ้านได้ปรับจากเกษตรที่ปลูกกะหล่ำมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น **ด้านการรักษาวัฒนธรรมของชาติพันธุ์** เนื่องจากอาศรมและชุมชนทั้งสามแห่งเป็นชุมชนชาวปกากะญอวัฒนธรรมด้านภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิตยังดำรงไว้เป็นอย่างดี วัฒนธรรมชาติพันธุ์ของทั้ง 3 แห่งที่นี้ คือ ภูมิปัญญาหัตถกรรมเช่น ผ้าทอมือ จักสาน ภาษา อาหาร ศิลปะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลังจนกลายเป็นพื้นฐานของสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ชุมชนทั้งสามแห่งเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ในท่ามกลางกระแสของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้า (cultural goods) ที่โดดเด่นและยั่งยืน เพราะเริ่มมีชาวไทยและต่างชาติมาท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้น

3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ชุมชนดอแดงมีอาศรมพระธรรมจาริก ดอแดงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านห้วยบงมีอาศรมวัดห้วยบงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านจันทร์มีอาศรมวัดบ้านจันทร์เป็นศูนย์กลางเป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทน ของวัดในการแสดงบทบาทต่าง ๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาท สำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศด้วยเพราะ พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคม

4) การมีส่วนร่วม (participation) การที่พระเจ้าอาวาสและเจ้าอาศรมพระบัณฑิตอาสาแห่งนี้ ท่านได้เปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนข้างนอกมามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนวัด มาร่วมพัฒนาด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา พุทธศิลปะ เศรษฐกิจโดยใช้หลัก คำว่า “บ-ว-ร” ย่อมาจากคำว่า “บ้าน วัด โรงเรียน” ถือว่าเป็นองค์การทางสังคมที่มีความสำคัญและมีความสำคัญอย่างสูงยิ่งสำหรับสังคมไทยเรา เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต และเป็นหลักของการพัฒนาบนพื้นที่สูง สืบเนื่องจากการทำวิจัยครั้งนี้ได้นำนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา ลงพื้นที่วิจัยด้วย ทำให้พระนิสิตได้เห็นความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เมื่อสำเร็จการศึกษาจึงไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นพระธรรมจาริก 1 รูป ประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยปง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ และพระบัณฑิตอาสา 1 รูป ประจำอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านแม่คิง อ.งาว จ.ลำปาง

5.1.2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

โครงการวิจัยนี้มุ่งเน้นพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของด้วยการสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าชุมชนบนพื้นที่สูง มีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนทั่วไป หน่วยงานของพระสงฆ์ไทยได้ตั้งองค์กรพระธรรมจาริก และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดตั้งหน่วยบริการวิชาการชื่อพระบัณฑิตอาสา มีวัตถุประสงค์ให้พระในสังกัดนำพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรบนพื้นที่สูง และสามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐได้มาก ช่วยแก้ไขปัญหายาเสพติดและปัญหาดานความมั่นคงของชาติ ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ สงบุดรหลานเขามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่สู่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูงมากขึ้น

โลกยุคปัจจุบันปรากฏการณ์บริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชนชาติพันธุ์สถานะในปัจจุบัน แต่ยังมีอีกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่กำลังผสมผสานวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกลับทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าหรือสินค้าทางชาติพันธุ์ การขายวัฒนธรรม ธุรกิจชาติพันธุ์ การทำให้กลายเป็นตลาดทางวัฒนธรรม การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และชนชาติพันธุ์ยังได้ปฏิบัติสัมมาอาชีวะ คือประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งสอดคล้องกับ องค์กรมรรค 8 หรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ไปสู่เป้าหมายแห่งสันติสุข ได้ปฏิบัติตามแนวทางซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา คือ ทิฐุธรรมมีกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่ได้มา (3) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี (4) สมชิวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ หรือเรียกอีกอย่างว่า สันโดษ ที่แปลว่า ยินดีพอใจในสิ่งที่ตัวเองแสวงหาได้มาด้วยความชอบธรรม สังคมไทยนิยมเรียกว่า คาถาเศรษฐี 4 คำ คือ อุ อา กะ สะ

จึงทำให้ประชาชนมีโอกาสได้นำวัตถุดิบกลายเป็นสินค้า และได้นำไปสู่การมีเครือข่ายที่จะนำสินค้าชุมชนไปสู่การมีโอกาสการค้าขายได้มากยิ่งขึ้นมากกว่าในอดีต ซึ่งกระบวนการที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกได้มีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน ได้นำพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เกิดสันติสุขในสังคมไทยบนพื้นที่สูงมากขึ้นตามลำดับ

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า พระสงฆ์ที่ทำงานบนพื้นที่สูง มีรูปแบบแห่งการพัฒนาอยู่แล้วแต่ยังไม่สามารถที่จะจัดเป็นหมวดหมู่ได้ ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนา 4 ประการ คือ (1) การพึ่งพาตนเอง ด้วยภูมิประเทศที่สูงประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเองเป็นเบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ (2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้นทุนทางธรรมชาติได้อย่างดีเยี่ยม และยังได้รักษาวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ปกากะญอ ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิตยังคงดำรงไว้เป็นอย่างดี (3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน (4) การมีส่วนร่วม พระสงฆ์ท่านได้เปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนข้างนอกมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดและชุมชนควบคู่กันไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสงฆ์มีการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลกจึงมีบทบาทสำคัญทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำชุมชนและเป็นปราชญ์ที่ชาวบ้านนับถือบูชาอยู่แล้ว จึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของทาริตา แต่งเส็ง และคณะว่า “วัดศูนย์กลางทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ วัดจึงกลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่ง ๆ ได้”¹

5.2.2 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกสามารถสร้างการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตตามแนวทางแห่งหลักพุทธธรรมคือองค์มรรคหนทางแห่งความสุขทั้งระดับทางกายภาพและจิตภาพ แม้จะมีผลไม่ครบสมบูรณ์แบบก็ตาม ส่วนการส่งเสริมทางด้านแก้ไขความยากจนที่เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม สิ่งแวดล้อมที่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์นั้นถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงลงมาการที่จะไปแก้ไขความยากจนโดยตรงทางเศรษฐกิจโดยตรงสำหรับพระสงฆ์นั้นเป็นไปได้ยาก ภารกิจสำคัญของพระสงฆ์บนพื้นที่สูงคือการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนเพื่อเกิดสันติสุขทางด้านจิตใจไปพร้อมกันกับการส่งเสริมสัมมาอาชีวะด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบนพื้นที่สูงมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งอยู่แล้ว จึงได้สร้างอาศรมหรือวัดให้เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ จึงก่อให้เกิดชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ

¹ ทาริตา แต่งเส็ง และคณะ. “การพัฒนาชุมชนตามวิถีพุทธ”.วารสารการพัฒนาศึกษาการเรียนรู้สมัยใหม่. ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2563.

พระสงฆ์ยังยกระดับสู่การท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์เป็นกระบวนการทำให้ชาติพันธุ์กลายเป็นวัตถุทางวัฒนธรรม² ที่เรียกว่า สร้างพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยคำนึงถึงคุณค่าของความเป็นคนและความสุขทางด้านจิตใจของ สอดคล้องกับแนวคิดของมุนญ มุกข์ประดิษฐ์ ว่า “คุณค่าที่แท้จริงและการแก้ปัญหาของมนุษย์เพื่อความอยู่ดีมีสุข จึงต้องมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็นสัมมาเศรษฐกิจ คือเป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชนระบบนิเวศและโลกเป็นส่วนรวมด้วยเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์”³ จากการวิจัยค้นพบศักยภาพแห่งว่ามีปกากะเญอโมเดล ทั้ง 5 ประการดังกล่าว มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางเชื่อมต่อของกระบวนการทั้งหมด อันจะนำไปสู่ผล คือยกระดับให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุขที่เรียกว่า สุขภาวะองค์รวมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวว่า “สุขภาวะองค์รวมประกอบด้วยชีวิต สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม”⁴ พระสงฆ์มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประชาชนบนพื้นที่สูงประกอบสัมมาอาชีพ ตามแนวทางแห่งองค์มรรค 8 ควบคู่กันไปโดยใช้สถานที่อาศรมและวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า “ลิปปี จ... เอตมมจฺจลฺมุตตม”⁵ แปลว่า ความเป็นผู้มีศิลปะ (สัมมาชีพ) เป็นมงคลสูงสุดของชีวิต⁶ การประกอบสัมมาอาชีพะนี้ นับว่าเป็นชุมชนวิถีพุทธที่ทำให้คุณภาพชีวิตอยู่อย่างสันติสุข

จากการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ใหม่ คือปกากะเญอโมเดล (Pakakayo Model) เป็นกระบวนการส่งเสริมอาชีพพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและนำไปสู่สุขภาวะทางกายและใจหรือคุณภาพที่ดีขึ้น มี 5 ประการ ดังนี้

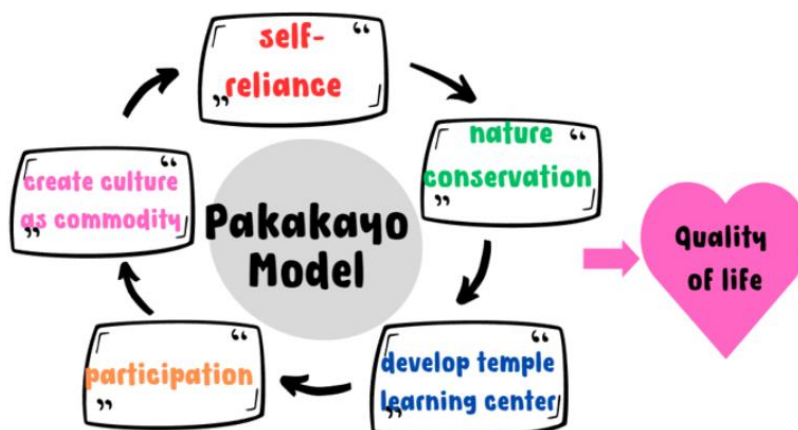
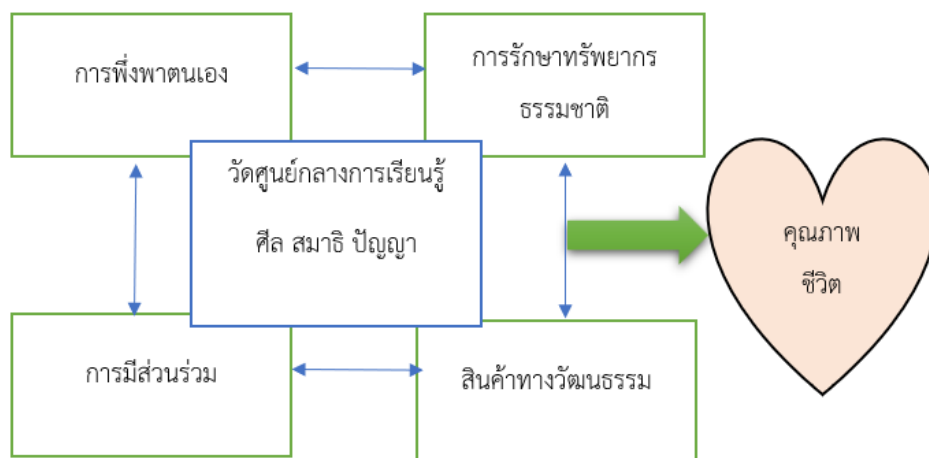
² นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, “ชาติพันธุ์และลัทธิเสรีนิยมใหม่”, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ภาพพิมพ์ จำกัด, 2557), หน้า 37.

³ มุนญ มุกข์ประดิษฐ์, “ทางสายกลางในพระไตรปิฎก และทางสายกลางตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. 2545.

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), “สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ”. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพิมพ์และพับลิชชิ่ง จำกัด, 2551), หน้า 58.

⁵ ชุ.ธ.บาลี. 25/5/4.

⁶ ชุ.ธ.ไทย. 25/5/7.

Picture 5 : Model of Pakakayo Model

ปกากะเอยโมเดล ทั้ง 5 ประการนี้ มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางเชื่อมต่อของกระบวนการทั้งหมด อันจะนำไปสู่ผล คือ ยกระดับให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุขที่เรียกว่า สุขภาวะองค์รวม คือ ความสุขสมดุลงภาพ 3 ด้านได้แก่ ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม

ข้อเสียจากการวิจัยครั้งนี้ การทำวิจัยเรื่องเศรษฐกิจกับพระสงฆ์นั้นค่อนข้างจะยาก เพราะพระสงฆ์ไม่ได้ทำหน้าที่โดยตรงด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ เพียงแต่เปิดโอกาสพื้นที่ให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจ และมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น การจะพัฒนาด้านเศรษฐกิจโดยตรงนั้นสัมพันธ์ต่อการพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จุดเด่นหรือข้อดีของการทำวิจัยพื้นที่ปกากะเอยหรือชนชาติพันธุ์คือ เป็นพื้นที่สูงยังมีทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่ยังมีคุณภาพ และที่สำคัญคือ มีวัฒนธรรมด้านภาษา อาหาร การแต่งกาย ประเพณีที่ยังเข้มแข็งอยู่แม้จะมีวัฒนธรรมของคนพื้นราบหรือวัฒนธรรมต่างชาติเข้าไปกลืนกินหรือผสมผสานก็ตาม ชาวปกากะเอยก็มีองค์กร ศูนย์ สมาคมของชุมชนที่คอยอนุรักษ์ชาติพันธุ์อยู่ทุกอำเภอบนพื้นที่สูงหรือชุมชนชาติพันธุ์

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

1) เมื่อได้รับการอนุมัติให้ทำงานวิจัยแล้วควรลงพื้นที่เก็บข้อมูล ทำเครื่องมือวิจัยให้สมบูรณ์ บันทึกข้อมูล โดยเร่งด่วน เพื่อที่จะได้ทำงานวิจัยให้จบโดยเร็วตามระยะเวลาที่กำหนด หากรอการอนุมัติงบประมาณแล้วค่อยลงพื้นที่วิจัยอาจจะทำวิจัยไม่ทัน เนื่องจากเป็นงานวิจัยโครงการชุด

2) การพัฒนาศักยภาพของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสา เนื่องจากพระสงฆ์ทั้ง 2 หน่วยงาน ที่อยู่มานานก็จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาประชาชนได้มีประสิทธิภาพมาก ส่วนใหญ่ก็จะเน้นด้านพัฒนาด้านศาสนาอย่างเดียว น่าจะหน่วยงานมีการสนับสนุนให้พระสงฆ์ทั้งสองหน่วยงาน เพิ่มศักยภาพ พัฒนา ยกระดับด้านแก้ไขปัญหาความยากจนให้ประชาชนทุกมิติ

5.3.2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ผู้วิจัยควรพิจารณาเรื่องที่ทำวิจัย ให้สอดคล้องกับบุคคล เวลา งบประมาณ เพราะพระสงฆ์จะไปแก้ไขความยากจนโดยตรงนั้นค่อนข้างเป็นไปได้ยาก นอกจากเป็นผู้ทำหน้าที่สนับสนุนมีส่วนร่วมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนเท่านั้น

2) ควรจะรักษาความสัมพันธ์กับพระสงฆ์และประชาชนที่มาเป็นประชากรที่มาร่วมให้ข้อมูลวิจัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้ประสานขอข้อมูลและลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ต้องการและทำการวิจัยในเรื่องต่อไป เพื่อสะดวกแก่การทำวิจัยในครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเถลิงศก 2525. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2525.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2534.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลย์, 2539.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ:

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.

แก้ว ชิตตะขบ. ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553.

ชัยพร พันธุ์น้อย . การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในการจัดการศึกษา สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ โดยการมีส่วนร่วม ของภาคีเครือข่ายของหน่วยบริการ ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 6 จังหวัดลพบุรี, ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 6 จังหวัดลพบุรี . กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2564.

นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. ขาดพันธุ์และลัทธิเสรีนิยมใหม่. กรุงเทพมหานคร: หจก.ภาพพิมพ์ จำกัด, 2557.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534.

- ณัฐพล ชันชโยชัย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2527.
- ธรรมเกียรติ กั่นอริ. **กลียุคภัยเศรษฐกิจไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550.
- ประเวศ วสี. **พระภิกษุกับความรู้ทางสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอบ้าน, 2540.
- . **เศรษฐกิจพอเพียงและภาคประชาสังคม**. แนวทางการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม กรุงเทพมหานคร: แพทย์ประจำบ้าน, 2542.
- พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.. **แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา. พ.ศ. 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **สุขภาพองค์กรรวมแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพิมพ์และพับลิชชิ่ง จำกัด, 2551.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.
- . **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541
- . **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2552.
- พระพรหมคุณาภรณ์. **สุขภาพองค์กรรวมของชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพิมพ์และพับลิชชิ่ง จำกัด, 2551.
- . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 12, กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, พ.ศ. 2546.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น). **นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทยออฟเซต, 2548.
- พระเมธีธรรมอาจารย์ รศ.ดร., **แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่**, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตฺโต), **อุดมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์**, อนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ (รุ่นที่1). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

- พระราชวรมุณี (ประยูรค์ ปยุตโต), **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527.
- พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต, ผศ.ดร. และคณะ. การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- พระอุตรคุณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2534.
- พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์). **การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา** กรุงเทพมหานคร: กุฎแห่งการพิมพ์, 2564.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. **แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- พิเชฐ สายพันธ์. **มานุษยวิทยาอุษาคเนย์**. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- วรรณรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. **เศรษฐศาสตร์เบื้องต้นสำหรับบุคคลทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- วิทยากร เชียงกุล. **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับแกระ, 2557.
- สิน สีสวน. **องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมธรรมาบุญความสุขชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559.
- สำราญ จุช่วย. **การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม**. คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาทั่วไป วิทยาลัยราชพฤกษ์. เมษายน 2554.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). **(ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน**. (ม.ป.ป.)
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ กรุงเทพมหานคร:ปริตติง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2546.
- เสรี พงศ์พิศ. **ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์การพิมพ์, 2547), หน้า 15.

- ยุค ศรีอริยะ. **กลียุคกับหายเศรษฐกิจไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550.
- รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ. **การบริหารงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร: นาศิลป์ โฆษณา, 2558.
- วรรณรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, **เศรษฐศาสตร์เบื้องต้นสำหรับบุคคลทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- วัดศรีโสดา พระอารามหลวง. **โครงการพระธรรมจาริก**, รายงานผลการปฏิบัติงานฯ ประจำปี 2552, เชียงใหม่: มทป, 2552.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สังขรณ์แห่งแนวพระราชดำริสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน**. 2556.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.) สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ... กว่า 1 ทศวรรษ**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, 2555.
- สำนักงาน กปร.. **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, พิมพ์ครั้งที่ 5. ม.ป.พ.. 2560.
- สันทัด โรจนสุนทร ราชบัณฑิต-ดร.สุรีย์วัลย์ เมฆกมล. **ขาดทุน คือ กำไร” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ฐ สติในดวงใจ ไทยนิรันดร์**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิวิทยาศาสตร์การเกษตร, 2560.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). **ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์ปรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), มปป.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541.
- สกสว..กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2538.
- สุวิมล ว่องวาณิช. **การประเมินอภิमान : วิธีวิทยาและการประยุกต์ใช้**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2559.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล. โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ภายใต้โครงการบริหารจัดการแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 สู่การปฏิบัติ. **สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556.**

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำณเมธี), พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.**

จิตพนธ์ ชุมเกต. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี. **คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยศิลปากรงบประมาณ ปี 2560.**

สุเทพ สารบรรณ. การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (จิหมีแปง). ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง: กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.**

ประเสริฐ ชัยพิภุสิต. กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปาง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.**

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำณเมธี). พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.**

วีรลพัชร บางปลากด. ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ้านพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.**

(๓) รายงานวิจัย:

คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, “โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัดภาวะเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550.

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต, ผศ.ดร. และคณะ. การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก. **รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, 2561.

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต, ผศ.ดร. และคณะ. การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญากาลยาณี เสนาสุ. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสุขของคนไทย **รายงานวิจัย : คณะพัฒนาศาสตร์มนุษยศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**, 2559.

ฉลาด จันทสมบัติและคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาพะจังหวัดมหาสารคาม ระยะที่ 1 2554. **คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2555.**

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอู่่น) และคณะ. การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา. **รายงานการวิจัย : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, 2558.

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์. พลวัตของความยากจน:กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย, **ทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด, 2555.

(๔) บทความ:

ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ. การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่. **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 2561.

ทาริตา แต่งเส็ง และคณะ. การพัฒนาชุมชนตามวิถีพุทธ. **วารสารการพัฒนาศาสตร์สมัยใหม่**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2563

ทาริตา แต่งเส็ง และคณะ. การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ, **วารสาร Journal of Modern Learning Development**. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม, 2563

- ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ. การพัฒนารูปแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์. **วารสารวิจัย มข.** . สิงหาคม. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2558.
- พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อินมปญโญ / กongsin), การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน, **วารสารช่อพะยอม.** ปีที่ 25 ฉบับที่ 1. มกราคม – มิถุนายน, 2557.
- พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทรชัย พัฒนพงศา. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทิร์น,** ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม2557-พฤษภาคม 2558.
- พิมพ์ภา เพ็งนาเรนทร์. การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.** ปีที่ 9, ฉบับที่ 2. กรกฎาคม – ธันวาคม, 2558.
- ไพศาล สรรสรวิสุทธิ. แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรีจังหวัดนครสวรรค์, **วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.** ปีที่ 7, ฉบับที่ 1. มกราคม-มิถุนายน 2555.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท. เอกสารการสอน ชุดวิชาการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ 1-7, พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: **มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,** 2534.
- พระอธิการทัศนเทพ จานกโร. พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม. **วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์.** ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม, 2559.
- พระอธิการทัศนเทพ จานกโร. พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม. **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์.** ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม, 2559.
- วงศ์ธีรา สุวรรณิน, แนวทางการเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชนบนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย, **วารสาร BU ACADEMIC REVIEW,** ปีที่ 19, ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน, 2563.
- สมชัย ศรีนอก. คนจน 4.0 : นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน. **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต,** 2561.
- สมเกียรติ สุกุลสุรเอกพงศ์. มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม. **วารสารWMS Journal of Management Walailak University.** ปีที่ 5, ฉบับที่ .3 (กันยายน – ธันวาคม, 2560.

สมหมาย ปะติตั้งโฆ และคณะ. การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาบ้านตราตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 10, ฉบับที่ 1. มกราคม-มิถุนายน, 2558.

สมเกียรติ สุกุลสุรเอกพงศ์, มลู่ค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, วารสารWMS Journal of Management Walailak University. ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม, 2560.

สุริยะ หาญพิชัย และวารากรณ์ ทรัพย์รวงทอง. ความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท. วารสารรัชต์ภาคย์. ปีที่ 9, ฉบับที่ 18. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2558.

อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร. ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนกรณีศึกษา : ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานอำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. ปีที่ 11 ฉบับที่ 53 เมษายน – มิถุนายน, 2557.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

คู่มือการพัฒนามูลค่าเพิ่ม (Value Creation Handbook), กรมพัฒนาธุรกิจการค้า.

หนังสือพิมพ์แนวหน้า (วันที่ 07 มิย. 2555) สารสนเทศสุขภาพไทย healthinfo.in.th.

กรอบประเด็นการระดมความคิดเห็นเรื่อง คนจน: โอกาสใหม่ในการพึ่งตนเอง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย: 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 21 มิถุนายน 2545.

คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน(พชช.) : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยกรกฎาคม, คู่มือการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานปี 2560-2564, 2559.

สำนักกรมการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, 2560.

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร, เอกสารวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. รายงาน “ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านพื้นที่สูง” (พ.ศ. 2555-2559), หน้า 2-4.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

- การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสภาวะความยากจนใน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dpu.ac.th/dpurc/research-107>. 1 สิงหาคม 2561.
- ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนด้วยเกษตรแปรรูปเศรษฐกิจฐานรากทางเลือกใหม่ของประเทศไทย, <https://www.bangkokbanksme.com>. 2561.
- ความยากจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>. 1 สิงหาคม 2561.
- ปี 2561 ปีแห่งการยกระดับรายได้และ คุณภาพชีวิตของผู้มีรายได้น้อย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net> > หุ่น-การเงิน. 1 สิงหาคม 2561.
- ภาวีน ศิริประภาณุกุล, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับเศรษฐกิจศาสตร์ : ในหลวงกับวิสาหกิจเพื่อสังคม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.pier.or.th/?abridged>. [1 สิงหาคม 2561.
- ภายในปี 2561.ไทยจะไร้คนจนจริงหรือ?. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.tanitsorat.com/file/ภายในปี2561ไทยไร้คนจนจริงหรือ.pdf. 1 สิงหาคม 2561.
- พาริซาร์ สมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://region3.prd.go.th/problempoor/cause.htm>. 1 สิงหาคม 2561.
- มูลนิธิชัยพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.chaipat.or.th/site_content/70-3/283-self-reliance.html. 1 สิงหาคม 2561.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ddd.go.th/www/files/75750.pdf>. 1 สิงหาคม 2561.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.nesdb.go.th. 1 สิงหาคม 2561.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th>. [1 สิงหาคม 2561].
- ศุภเจตน์ จันทรสาส์น, สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_12/pdf/aw01.pdf. 1 สิงหาคม 2561.
- สุเทพ พันประสิทธิ์, การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสภาวะความยากจน, คณะเศรษฐศาสตร์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา. DPU Reserch Center www.dpu.ac.th/dpurc/research-107. 2543.

(I) Books:

- Argandoña, Antonio. (2011). Stakeholder theory and value creation (Working paper WP-922). Navara, Spain: IESE Business School, University of Navara.
- Fuller, G.W. (1994). New Product Development from Concept to Marketplace. CRC Press, Inc. USA : Boca Raton, Florida.

ประวัติผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติหัวหน้าโครงการแผนงานวิจัย

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Assoc. Prof. Dr.Somboon Tasonthi

3. ประวัติการศึกษา

1. พ.ศ. 2543 ป.ธ. 7 (ภาษาบาลี) กองบาลีสนามหลวง
2. พ.ศ. 2538 พธ.บ. (บาลีพุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. พ.ศ. 2542 ปอ.บ. (อภิธรรมบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. พ.ศ. 2547 ศษ.ม. (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. พ.ศ. 2561 พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

1. อาจารย์ประจำหลักสูตรและผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
2. ประธานหลักสูตรประกาศนียบัตรวิปัสสนาภาวนา (ป.วน.) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
3. ประธานหลักสูตรประกาศนียบัตรพระไตรปิฎกศึกษา (ป.ตศ.) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. ผลงานตีพิมพ์

5.1 งานวิจัย

1. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “การสังเคราะห์องค์พุทธศิลป์กรรมในล้านนา”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564 จาก ทุนสนับสนุนจากสกว. และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

2. พระครูพิลาศธรรมากร, (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร., รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความ

ยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

3. พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร., รศ. ดร.สมบุรณ์ ตาสนธิ และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้งานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

4. รศ. ดร.สมบุรณ์ ตาสนธิ, และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้งานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

5.2 บทความวิจัย

1. สมบุรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “การสังเคราะห์องค์พุทธศิลป์กรรมในล้านนา”. แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

5.3 บทความวิชาการ

1. สมบุรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “นิพพานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/174935/138927>

2. สมบุรณ์ ตาสนธิและคณะ “พุทธจักรวาลวิทยา: พระพุทธเจ้าจักรพรรดิแห่งจักรวาล” แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 11 เดือนที่ 1 (มกราคม – กรกฎาคม 2563).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/242178/165033>

3. สมบุรณ์ ตาสนธิและคณะ. “การสังเคราะห์องค์พุทธศิลป์กรรมในล้านนา” แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

4. สมบุรณ์ ตาสนธิ. “พุทธการกรรม:กระบวนการเปลี่ยนผ่านเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า”. แหล่งตีพิมพ์วารสารสันติศึกษา.TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2564).

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/255617/173712>

5. สมบูรณ์ ตาสนธิ, “อริยสัจ 4: อัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา”. สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิตประจำปี พ.ศ. 2565 หน้า 123-139 จำนวนทั้งสิ้น 400 หน้า เผยแพร่ E-Book วันที่ 26 ธันวาคม 2565 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และได้รับคัดเลือกจากกองบรรณาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ได้รับการตีพิมพ์วารสาร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย TCI กลุ่ม 2 ฉบับ ที่ 1, (มกราคม-มีนาคม ปี 2566) : 205-220.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/262446/179065>

6. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “ตุงสามหาง: พุทธปรัชญาล้านนา”, วารสาร มจร.ทริภุชชัยปริทรรศน์ TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 7 ฉบับ ที่ 1, (1 มกราคม-มีนาคม ปี 2566) : 179-193)

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMHR/article/view/262330/a>

5.4 หนังสือ/ตำรา

1. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “กว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2565. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 256 หน้า เลข ISBN 978-616-236-058-9.

2. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “พระอรหันตสาวกบรรลุธรรมได้อย่างไร”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2565. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 424 หน้า เลข ISBN 978-616-236-317-7.

3. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “บรมสูตร”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก 2565. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 112 หน้า เลข ISBN 978-616-449-094-9.

4. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “อันตรธานธรรม”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 288 หน้า เลข ISBN 978-616-236-021-3.

5. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “1 เดือนดูจิตให้นิพพาน”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2555. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 496 หน้า เลข ISBN 978-616-236-217-8.

6. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “อยากบอกให้รู้ว่ากรรม วิญญาณ นิพพานมีจริง”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก 2555. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 192 หน้า เลข ISBN 978-616-236-144-9.

7. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “เรื่องจริงที่สงสัยบอกได้ชาตินี้เท่านั้น เล่มที่ 20 วันสิ้นโลก”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 632 หน้า เลข ISBN 978-616-236-469-3.

8. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “เรื่องที่พระพุทธเจ้าไม่เปิดเผย”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 224 หน้า เลข ISBN 978-616-236-491-4.

9. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “ผู้หญิงบรรลุธรรมได้อย่างไร”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 112 หน้า เลข ISBN 978-616-449-094-9.

10. สมบูรณ์ ตาสนธิและคณะ. “พระอภิธรรมปิฎก ฉบับปรับปรุง”. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2559. พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 248 หน้า, เลข ISBN 978-616-300-284-6.

11. สมบูรณ์ ตาสนธิและคณะ. “พระไตรปิฎกวิเคราะห์”.พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2560. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 528 หน้า, เลข ISBN 978-616-300-330-0.

ประวัติผู้ช่วยวิจัย

1. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล (ภาษาไทย)

พระครูพิลาธธรรมมาร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร.

2. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakhrupiladdhammakorn (Natthaphon Prachunha), Asst.prof. Dr.

3. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ 063-916-5956
E-mail: natthaphon.pra@mcu.ac.th

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

1. พ.ศ. 2559 ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนดอก พระอารามหลวง ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. พ.ศ. 2561-ปัจจุบัน ประธานหลักสูตรคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. การศึกษา

1. พ.ศ. 2539 นักระรมชั้นเอก วัดพิชโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี
2. พ.ศ. 2547 ประกาศนียบัตรวิชาชีพระครู มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพมหานคร
3. พ.ศ. 2548 พุทธศาสตรบัณฑิต (พร.บ.) คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา “เกียรตินิยม” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ 50
4. พ.ศ. 2552 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ 19
5. พ.ศ. 2558 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พร.ด.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ 11

6. ประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัย

6.1 หัวหน้าโครงการวิจัย

1. พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ, “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2561 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcur.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/259>

2. พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ, “การพัฒนานวัตกรรมพื้นที่เรียนรู้ของชุมชนต้นแบบ (Knowledge Center) ในสังคมไทย” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2563 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcur.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/527>

3. พระครูพิลาศธรรมากร, (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร. และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นชิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

6.2 ผู้ร่วมโครงการวิจัย

1. รศ. ดร.เทพประวิณ จันทรแรง, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร.และคณะ, “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมื่อกแก้วในล้านนา” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcur.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/293>

2. ดร.พัลลภ หารุคำจา, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ, “การเสริมสร้างหลักธรรมาภิบาลในวิถีประชาธิปไตยของผู้เฒ่าในตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcur.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/366>

3. บุญมี แก้วตา, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ, “การศึกษาแนวคิดวิธีการปฏิบัติและการสื่อสารทางพุทธปัญญาของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://198.7.63.81:8080/xmlui/handle/123456789/23>

4. ดร.เดชา ตาละนีก, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ “การบูรณาการเรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วยตนเองกับการทำงานเพื่อบริการการท่องเที่ยวชุมชน ภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในจังหวัดเชียงราย” งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2563 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/632>

5. ดร.พัลลภ หารุคำจา, พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. และคณะ. “การพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่”. กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (กสว.). งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564.

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/article/view/256414>

6. ผศ.ปฏิเวธ เสาร์คง, พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. และคณะ. “การสร้างสรรค้งานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มทางธรรมนิยมประเพณีล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยแห่งชาติ (วช.). งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564.

<https://anyflip.com/wonyt/nzki/basic>

7. พระครูสุตพัฒน์นอม, ผศ. ดร., พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ. ดร. และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

8. รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ, พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ. ดร. และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

9. ดร.เดชา ตาละนีก, พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ. ดร. และคณะ, แผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิถีพุทธสู่ความเป็นชุมชนน่าอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในจังหวัดเชียงใหม่”. งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

7. บทความวิจัย/วิชาการ

7.1 บทความวิชาการฐาน TCI

1. พระครูปลัดณัฐพล จนทิกโก, ดร. และคณะ. กระบวนการสอนของพระพุทธเจ้า. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561)

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/133130>

2. พระครูปลัดณัฐพล จนทิกโก, ดร.. การปรับจริตเพื่อพัฒนาชีวิต: กระบวนการและแนวปฏิบัติ. **วารสารปณิธาน**. วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2561)

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/panidhana/article/view/151815>

3. พระครูปลัดณัฐพล จนทิกโก, ดร. และคณะ. ชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร** (ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี 1561)

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/117080>

4. พระครูปลัดณัฐพล จนทิกโก, ดร.. “ศึกษาเปรียบเทียบสภิกขาบทในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน”. **มนุษยศาสตร์สาร**. วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Journal of Human Sciences, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. (ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2561 หน้า 102-124)

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JHUMANS/article/view/163221/117961>

5. พระครูปลัดณัฐพล จนทิกโก, ดร.. การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา. **วารสารปณิธาน**. วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2562, หน้า 421-263).

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/panidhana/article/view/206765>

8. หนังสือ

1. พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ.ดร. พระพุทธศาสนากับการสื่อสาร (Buddhism and Communication). เชียงใหม่: สำนักานาญการพิมพ์, 2562. จำนวน 298 หน้า. ISBN 978-616-300-591-5).

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล (ภาษาไทย)

พระมหาธณัชพงค์ สุพรหมปญโญ (คิดอ่าน), ดร.

2. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phramaha thanatpong Subrahmapaño (kitarn), Dr.

3. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ 083-204-4255

E-mail: thanatpong.kit@mcu.ac.th

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

1. พ.ศ. 2565-ปัจจุบัน เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดขัวมุง ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

2. พ.ศ. 2566-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. การศึกษา

1. พ.ศ. 2547 นักรธรรมชั้นเอก วัดสันตันเปา ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

2. พ.ศ. 2552 ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. พ.ศ. 2559 ปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ศษ.ม. (การศึกษาเพื่อการพัฒนา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4. พ.ศ. 2559 เปรียญธรรม 6 ประโยค แม่กองบาลีสนามหลวง

5. พ.ศ. 2565 ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

6. ประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัย

6.1 หัวหน้าโครงการวิจัย

1. พระมหาธณัชพงค์ สุพรหมปญโญ, ดร. และคณะ, “การพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุผ่านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โครงการวัดบันดาลใจ”. ทุนส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.

6.2 ผู้ร่วมโครงการวิจัย

1. รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ, พระมหาธณัชพงค์ สุพรหมปญโญ, ดร. และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิต

อาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

7. บทความวิจัย/วิชาการ

7.1 บทความวิชาการฐาน TCI

1. พระมหารัตน์ชพงศ์ สุพรหมปญโญ (คิดอ่าน), วัด: รมณีสถานในสมัยพุทธกาล, วารสาร มจร วิชาการล้านนา TCI กลุ่ม 2 ปีที่ (10 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2564)

<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/mbulncjournal/article/view/253277/169537>

2. พระมหารัตน์ชพงศ์ สุพรหมปญโญ (คิดอ่าน) และคณะ, รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสนับสนุนทางสังคมและความคงอยู่ของพระคิลานุปัฏฐากในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 7, วารสาร มจร.ทริภุญชัยปริทรรศน์ (ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMHR/article/view/260092/a-a-a>

3. พระมหารัตน์ชพงศ์ สุพรหมปญโญ (คิดอ่าน) และคณะ, รูปแบบการใช้สติในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน โรงเรียนศรีสังวาลย์เชียงใหม่, วารสารปรัชญาอาศรม. TCI กลุ่ม 2 (ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

<https://so09.tci-thaijo.org/index.php/jpar/article/view/1147/448>

4. พระมหารัตน์ชพงศ์ สุพรหมปญโญ (คิดอ่าน), แนวทางการพัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นศูนย์เรียน สุขภาวะของชุมชน, วารสารปัญญา TCI กลุ่ม 2 (ปีที่ 30 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2566)

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/article/view/261602/177053>

5. พระมหารัตน์ชพงศ์ สุพรหมปญโญ (คิดอ่าน), วัด: รมณีสถานในสมัยพุทธกาล, วารสาร มจร วิชาการล้านนา TCI กลุ่ม 2 ปีที่ (10 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2564)

<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/mbulncjournal/article/view/253277/169537>

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

ดร.อำนาจ ชัดวิชัย

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Dr.Amnat Khudvichai

3. ประวัติการศึกษา

1. พ.ศ. 2542 นักรธรรมชั้นเอก สำนักศึกษาโรงเรียนวัดอินทารามวิทยา อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
2. พ.ศ. 2548 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (จิตรกรรมสากล) ภาควิชาศิลปกรรม วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่
3. พ.ศ. 2552 (วิทยาศาสตร์ฯ การอาหาร) วิทยาศาสตร์บัณฑิต คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
4. พ.ศ. 2562 พธ.บ. (พระพุทธศาสนา) พุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
5. พ.ศ. 2566 พธ.ม. (พระพุทธศาสนา) พุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
6. พ.ศ. 2565 พ.ธ.ด.(พระพุทธศาสนา) พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มีมือถือ 084 806 1206 E-mail: kingkong_emmi@hotmail.com

5. ผลงานตีพิมพ์

5.1 งานวิจัย

1. พ.ศ. 2560 โครงการวิจัย"งานสร้างสรรค์ประติมากรรม : ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity)" สนับสนุนการวิจัยโดยสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) (ผู้ร่วมวิจัย)
<https://webopac.lib.buu.ac.th/Catalog/BibItem.aspx?BibID=b00257657>
2. พ.ศ. 2560 โครงการวิจัยการสร้างสรรคงานจิตรกรรมฝาผนัง มหาเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ แบบฉบับล้านนา ในแหล่งท่องเที่ยวถิ่นล้านนาสนับสนุนการวิจัยโดยสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) (ผู้ร่วมวิจัย) ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (2566): วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 L มกราคม - มิถุนายน L 2566
<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/260923>
3. พ.ศ. 2561 โครงการการวิจัยเรื่องการศึกษาการรับรู้เชิงสุนทรียศาสตร์ที่มีต่องานสถาปัตยกรรมทางศาสนา: กรณีศึกษาบุโรพุทโธ และจันดีปรัมบานัน ประเทศอินโดนีเซีย สนับสนุนการวิจัยโดยศูนย์อาเซียนศึกษา มจร.
<http://rasc.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2019/>

4. พ.ศ. 2563 โครงการวิจัยการสร้างสรรคงานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มทางธรรมนิยมประเพณีล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย” สนับสนุนการวิจัยโดยสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) (ผู้ร่วมวิจัย)

<https://anyflip.com/wonyt/nzki/basic>

5. พ.ศ. 2564 โครงการวิจัยศึกษารูปแบบการพัฒนาศักยภาพครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนการวิจัยโดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ สกสว. (ผู้ร่วมวิจัย)

<http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/JGMP/article/view/6815>

5.2 บทความวิชาการ

1. พ.ศ. 2561 เขียนบทความวิชาการ เรื่องการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางศาสนาอาเซียน: กรณีศึกษาประเทศเมียนมาร์ ในวารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร

<http://rasc.mcu.ac.th/?p=3369>

6. หนังสือ

พ.ศ. 2561 เขียนหนังสือวิชาการ เรื่อง พุทธศิลปะ กองวิชาการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

ดร.บัวสวรรค์ จันทน์พันดาว

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Dr.Buasawan Chanpandao

3. ประวัติการศึกษา

1. พ.ศ. 2532 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนนาริรัตน์จังหวัดแพร่ เอกภาษาอังกฤษ-ฝรั่งเศส
2. พ.ศ. 2540 ปริญญาตรี (ศศ.บ.) สาขาภาษาอังกฤษ-วิชาโท การโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ
3. พ.ศ. 2547 ปริญญาโท (ศษ.ม.) สาขาอาชีวศึกษา ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4. พ.ศ. 2563 ปริญญาเอก (พธ.ด.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. ประสบการณ์การวิจัย

1. ผู้ร่วมวิจัย

1. พระครูพิลาศธรรมมาร, (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร., ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

2. พระครูสุตพัฒน์นอม, ผศ. ดร., ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

3. รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ, ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>